

Hans Küng: MI AZ EGYHÁZ?

Szeretném köszönetemet kifejezni lektorom mellett barátaimnak és munkatársaimnak, akik a könyv fordításában teológiai és nyelvi szaktanácsaikkal segítségemre voltak, főképpen Bachát László ny. főiskolai tanárnak.

Tekus Ottó

Hans Küng

MI AZ EGYHÁZ?

Fordította
Tekus Ottó

A fordító kiadása
Győr, 2001

A magyar fordítás Hans Kling: „Die Kirche” c. műve „Was ist Kirche?” c. jogosított rövidített változatának 3. kiadása (Gütersloher Verlagshaus Mohn, 1980. GTB Siebenstern 181) alapján készült.

A fordítás lektora: *Bohus Imre ny. evangélikus lelkész*
ISIIN 963 440 055 8 KÓDEX Nyomda Győr

A SZERZŐ ELŐSZAVA A MAGYAR KIADÁSHOZ

„Köszönöm” - ezzel a szóval gyakran éltem Rómában töltött 7 évem idején a Pápai Collegium Germanieumban és Collegium Hungaricumban lakó egyetemi hallgatók közösségében (sokszor molyogva hozzátéve még a „kedves” szót is). „Köszönöm” - ezzel a szóval szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik Magyarországon ennek a könyvnek megjelenítésében részt vettek: mindenekelőtt Tekus Ottó lelkésznek, a könyv fordítójának és kiadójának, valamint minden hűséges munkatársának.

Magyarország a 2000. évben kettős jubileumot ünnepel: nemcsak a kereszténység elindulását a 3. évezredbe, hanem a magyarság keresztény hitre térését ezer évvel ezelőtt. Ez a kétezer éves egyházzal szülő könyv szeretne hozzájárulni ahhoz, hogy az egyház harmadik évezrede annak a megújulásnak ideje legyen, amely XXIII. János pápa és a II. Vatikáni Zsinat óhaja volt.

A Tübingeni Egyetem Katolikus Teológiai Fakultásának tanára voltam, amikor XXIII. János pápa 1962-ben a katolikus egyház megújulása érdekében összehívott II. Vatikáni Zsinat teológusává kinevezett. XXIII. János pápa halála után azonban eredeti célkitűzéseit a zsinat nem tudta mindenben megvalósítani, és ez a mai napig ható feszültségekhez és összeütközésekhez vezetett. Az én - elsősorban az egyházra és a pápaságra vonatkozó - teológiai felfogásom is heves ellenállásra talált a római Kúriában. Az összeütközés az én esetemben hosszadalmas eljárások után 1979-ben a Vatikán Hittani Kongregációjának határozatával végződött, amely a törvényeinkben megszabott eljárásokat mellőzve, megvonta tőlem az egyház nevében való tanítás jogát. A rehabilitációmát követelő hangok sohasem némultak el.

A Tübingeni Egyetem lehetővé tette, hogy a tudományos munkámat fakultás-független Ökumenikus Kutatói minőségben tovább folytassam. Az európai társadalom érdeklődése azonban ledöntötte a hivatalos egyházi oldalról körém emelt „hallgatás falát”. Felismerték - szemben az ellentétes propagandával, - hogy én ugyan élesen bírálom egyházamat, de nem az egyház ellen harcolok, hanem érte: azért, hogy az egyház - a kikerülhetetlen emberi gyarlóság ellenére - igehirdetésében mindig újra az evangéliumból tájékozódjék. Az igazságért folytatott küzdelemben nagyon sokan támogattak. Ma már igen nagy azoknak a száma, akik belátták, hogy szembe kell néznünk az egyház sok történelmi tévedésével és hibájával, ha nem akarunk egyre csökkenő „gettó” lenni a világban. Számos könyvemet húsznál jóval több nyelvre fordították le, és azok bejárták az egész világot.

Az elmúlt két évtizedben érdeklődésem különösen az egyház, egyáltalán a kereszténység más világvallásokkal való kapcsolata és a vallások egymás közötti jobb megértésének kérdése felé fordult. Egyre inkább meg vagyok győződve arról, hogy a világban feszülő ellentétek között az emberiség túlélésének feltétele, hogy a világvallások felhagyjanak az egymás elleni gyűlölködéssel, hogy meg tanuljanak párbeszédet kezdeni egymással az emberiség nagy kérdéseiről. Ehhez tudatára kell ébredniük az ősidők óta mindig is létező közös erkölcsi értékeiknek, és ezeket egy „világerkölc” alapjává kell tenniük. Ebben a tárgykörben alapvető munkám (Projekt Weltethos) már magyarul is megjelent, valamint a „Credo - Hiszek” című könyvem is, az Apostoli Hitvallás kortársaknak szánt magyarázata. 1993-ban a „Világvallások Parlamentje” Chicagóban elfogadta ezeket a gondolatokat: a nagy világvallások 200 képviselője aláírta ott a „Nyilatkozat a világerkölcéről” c. kiáltványt. 1995-ben ennek alapján alakult meg Tübingenben a „Világerkölc Alapítvány”, amely időközben ezeket a kérdéseket az egész világon napirendre tűzte. Mindezek alapján szeretettel ajánlom magyar olvasóim figyelmébe az egyházzal 1967-ben a II. Vatikáni Zsinat után írt munkám rövidített változatát, amely már szinte az egész világot bejárta.

Tübingen, 2000. október hó

Hans Küin

"ÉRTED HARAGSZOM, NEM ELLENED"

Megtisztelő feladat egy világhírű teológus könyvének magyar fordításához előszót írni. Nem kétséges, hogy Hans Küngöt nemcsak teológiai professzorként, hanem könyvek írójaként is ismerik világszerte. Németül nagy számban megjelent könyveit sok nyelvre lefordították.

Megtiszteltetés a fordító részéről kapott felkérés is. Lelkész testvérem-kortársam, egyetemista korától fogva ültet át német szövegeket magyarra. A Ritter-féle "A lelkipásztor imádsága" minden kolléga asztalán megtalálható. Legutoljára Küng "Credo - Hiszek" című könyvét fordította. 1997-ben jelent meg Győrben szép, veretes, pontos, jól érthető magyar nyelven. Szerettem azt a könyvet is és a Theológiai Szemlében bő terjedelemben ismertettem (TH. Sz. 1998. 4. sz.).

Szinte reménytelen feladat Küngről és gazdag irodalmi terméséről röviden írni. Félreteszem tehát sok-sok jegyzetemet és néhány vonásban próbálom bemutatni a szerzőt és jelen könyvét.

Valóban hézagpótló jellegű könyvet tart kezében az Olvasó. Maradandó érték. Németül már 3 évtizeddel ezelőtt megjelent, de időszerűségéből semmit sem veszített, hiszen témája, az egyház önértelmezése minden nemzedékben megválaszolandó, fontos feladat. A mű érdekessége különösképpen abban áll, hogy az a szerző veti fel az egyház kérdését, akit saját egyházában nagy tekintélye ellenére is megfosztottak hivatalos tanítói szolgálatától (1979). Küng mégis szereti egyházát, megmaradt továbbra is római katolikusnak, tudatosan, újra meg újra tisztázva álláspontját.

Hans Küng professzort nem azért szeretjük, mert teológiai felfogásával közel került a protestánsokhoz, és nem akar szabadulni attól, hogy 1957-ben Kari Barth Justificationról vallott tanítását dolgozta fel doktori disszertációjában, hanem azért, mert kérdései és válaszai átszelnek felekezeti határokat (az angol nyelvű teológiában ezt crosscultural és crossdenominational characternek nevezik). Küng újra meg újra felteszi a kérdést: mi is az egyház? - Mit is keres még itt korunkban, a hivatások hiánya idején, a belső bizalmi válság, feszültségek és csalódások korában? "Lehetünk Jézus követői egyház nélkül is?" ezt a kérdést nem kevesen teszik fel. Ezernyi kudarc és az egyházat ért gyanú közben Küng mer szembenézni nehéz kérdésekkel, és a Szentírás és az egyháztörténet ismerete segítségével, nem utolsósorban hallatlanul nagy teológiai műveltségével becsületesen válaszolni is akar. Az egész európai kultúra ismeretében, sőt világvallásokkal összehasonlításban jön olvasói segítségére. Küng úgy kortárs ökumenikus teológus, hogy miközben felekezeti falak tégláit bontja, nem tagadja meg saját felekezetét. Teológus létére a szellemi élet - művészet és irodalom - Olimposzára visz fel, és éppen így "nem teológusokkal" is érthetően, partnerként tud beszélgetni.

Saját magát az értelmes hit (bizalom) hitvallójának tartja, feladatának tekinti, hogy szavahihetően, hitelesen beszéljen. Szava nem csupán a kritikusok véleményét erősíti fel, hanem értően segít feloldani az értelmiség szellemi és lelki görcseit. Mielőtt tanítana, maga is tanul, nyitott szemmel figyel, töpreng válaszain. Hitét, jövőbe vetett bizalmát, reménységét tudatosan tartja és hirdeti. Nem csak érdekesen, vonzó módon ír, de mélyen fogalmaz. Mi, protestánsok is sokat tanulhatunk tőle.

A könyv tartalomjegyzéke önmagáért beszél, nem is utalok rá, amit kínál, meg is adja.

Nem a mi dolgunk a róla szóló mai római katolikus hivatalos véleményt ismertetni, vagy bírálat tárgyává tenni, a körülötte kialakult feltűnő hallgatást értelmezni, a kereszténységét is kétségbevonó felfogást, megnyilatkozásokat elemezni. 1967-ben még milyen egyszerűen jellemezte Küngöt a II. Vatikáni Zsinatról szóló első magyar könyv: "Neves zsinati szakértő: Küng" - ez állt fényképe mellett! Valóban az volt. Ugyan ki gondolta akkor (1962-65), hogy hamarosan kegyvesztett lesz, a tanítás jogától megfosztott szakértő. Munkatársai voltak: a német jezsuita Kari Rahner, a francia Páter Yves Congar és a belga dominikánus Schiilenbeckx. Sokféle ismert vélemény között most hadd idézzük róla azt, amit Walter von Loewenich írt a modern katolicizmus zsinat előtti és utáni állapotáról szóló könyvében (1977), ahol többek között mostani könyvünkről is szó van, így: "ökumenikus lelkületű, kitűnő írás, bibliai orientációja miatt közel kerül az evangélikus egyház-értelmezéshez" (p. 298).

Küng sohasem írt teológiai summát, mint egykor Aquinoi Tamás, sok-sok megjelent könyve mindig bevezetés akart maradni azért, hogy olvasói folytathassák gondolatsorait.

A szerzőt mi Charles Peguy, Jaques Maritain, Romano Guardini, Henri de Lubac, Hans von Balthazar szellemiségének környezetében látjuk. Megértjük, hogy a római katolikus eltiltás a katedrájától a magyar római katolikus publikációk hallgatását okozza, ritkán foglalkoznak vele, túlságosan rebellisnek tekintik, aki gyakran lép túl a megszokott római kereteken. Egyházi elnémitása ellenére is hallgatói nagy száma és olvasói még nagyobb száma jelzi, hogy sokan figyelnek rá. Nem csodáljuk, hiszen Küng a laikusok számára ír, egyháza értelmiségi tagjainak, de mondanivalójának szilárd teológiai alapja van. Van könyve, amely több százezer példányban jelent meg. Nagyobb olvasótábort vonzott, mint sok más kortársa. Többen abban reménykednek, hogy amint egykor Prohászka Ottokár könyvei vagy Teilhard de Chardin néhány munkája, úgy hamarosan Küng publikációi is elfogadottak lesznek római részről is, és a szerző az öt megillető helyre kerül, írásait nem tartják többé károsnak.

Tekus Ottó most hozzáférhetővé teszi Küng egyik sűrített írását (e könyv bővített formája még több mint kétszeres terjedelmében is ismerős). Fordítónkra jellemző módon nem Küng etikai kérdéseket új felfogásban tárgyaló írásaihoz nyúlt, nem is a világvallásokkal kapcsolatos, merész kijelentéseket tartalmazó világethosz gondolatát népszerűsítő könyvéhez, hanem az egyházzal szülő egyik alapvető művét tolmácsolja, amelyben nem csupán kritikus megjegyzéseket közöl, hanem őszinte vallomását az Egyházzal, és az ökumené világáról. A könyv nem áhítatos könyv, olvasása teológusoktól és nem teológusoktól egyaránt komoly elmélyülést igényel, de egyben segítséget is jelent, és mint ilyen, az egyházat építő írás. Hadd idézzek most a fentebb említett Ritter-féle imádságos könyvből egy mondatot: "Újítsd meg egyházadat, önts életet belé, hadd éledjenek meg a halál kopár mezői a feltámadás leheletétől". A maga módján ez a könyv is az egyház megújulását szolgálja, felekezeti határokat átszelve, és így valóban hasznos olvasmány, az egész egyház számára.

Budapest, 2000. november hó

Hafenscher Károly

TARTALOMJEGYZÉK

A z e g y h á z i s v á l t o z h a t ? 15

Feladatok és esélyek 15

Az egyház külső formája változik 17

Lényeg a külső formában 18

Az óegyház különböző egyházképei 20

A középkor különböző egyházképei 23

Az újkor különböző egyházképei 25

Hagyománytisztelet és modernizmus között 29

Döntő módon meghatároz az eredet 30

Az eredeti terv lefordítása a mi korunk számára 32

H i g g y ü n k a z e g y h á z b a n ? 34

Csodáljuk az egyházat? 34

Bíráljuk az egyházat? 36

A lényeg és fonákja 39

A hit közössége 41

Nem kell hinnünk az egyházban 43

Szabad hinnünk az egyházat 44

A z e g y h á z e r e d e t e 47

Jézus az Isten országáról 47
A földi Jézus nem alapított egyházat 54
A földi Jézus nélkül még sincs egyház 57
Egyház húsvét óta van 59
Mi az „egyház”¹? 62
Összejövetel, gyülekezet, egyház 64
Helyi egyház és egyetemes egyház 66

E g y h á z é s I s t e n o r s z á g a 68

Az egyház nem Isten országa 68
Az egyház Isten országának előjele 70
Hűség Jézus evangéliumához? 72
Az egyház ideiglenes átmenet 73

I g é n y t e l e n e g y h á z 74

Szolgáló egyház 76
Bűnös egyház 77
Engedelmes egyház 79

A z e g y h á z I s t e n n é p e 83

Az egyház nem a papoké 83
Az egyház nem privatizálható 85
Egyház csak emberekben létezik 87
Nem eszménykép az egyház 90

A z e g y h á z a S z e n t l é l e k a l k o t á s a Az egyházat a Lélek építi 93

Egyház és Szentlélek nem ugyanaz 94
A Lélek ott munkálkodik, ahol akar 97
A Lélek akkor munkálkodik, amikor akar 98
Karizmatikus gyülekezet 102
A kegyelmi ajándékok rendje 103

A z e g y h á z K r i s z t u s t e s t e 107

Az egyház asztalközösség 107
Krisztus jelen van az egyházban 108
Krisztus nem olvad be az egyházba 111
Az egyház - továbbélő Krisztus? 112
Krisztusnak engedelmesen 115

A z e g y h á z e g y s é g e 117

Van igaz egyház? 117
A protestáns ismertetőjelek kérdőjelei 118
A katolikus ismertetőjelek kérdőjelei 119
A lehetőségek megvalósítása 120
Egység a sokféleségben 121
Az egységet veszélyezteteti az egyöntetűség 123
Az egységet a szétszakadás veszélyezteteti 125
Kibúvók helyett a megegyezés keresése 127
Katolikuság, szentség és apostoliség 129
Mit jelent a „katolikus” szó? 129

Melyik egyház katolikus? 130
Elkülönülő katolikusság? 134
Evangéliumi indíttatású katolikusság 138
Bűnös egyház 140
Hol van a szentség forrása? 141
Bűnös és egyben szent 143
Elpusztíthatatlan, meg nem rontható, meg nem téveszthető 146
Apostoliság az utódlásban 148
Egyetértés az apostoli bizonyoságtétellel 151
Összhang az apostoli szolgálattal 153

S z o l g á l a t o k a z e g y h á z b a n 156
Krisztus az egyetlen főpap és közbenjáró 156
Mit jelent az általános (egyetemes) papság? 157
Egyházi hivatalviselők, mint papok? 161
Hatalom nélkül 164
Krisztus követése szolgálat 165
Diakóniai felépítés 167
Pásztori szolgálatok és gyülekezet 171
Péter hatalma 176
Katolikus álláspontok és protestáns kérdések 178
Péter szolgálata 188 Pártprogramok nélkül 195

E g y h á z a v i l á g b a n 198
Felemás világ 198
Egyházasodás és elvilágiasodás feszültségében 200
Szolgálat a világért 202
Bizonyoságtétel az evangéliumról 206
Kisebbség a többség szolgálatában 208
Hans Küng művei német kiadásban 1979-ig 211

AZ EGYHÁZ IS VÁLTOZHAT?

1. FELADATOK ÉS ESÉLYEK

Az egyház gyors léptekkel halad harmadik évezrede felé. A világ, amelyben él, már átlépett a jövő határán, a mikro- és makrokozmosz, az atomok világa és a világegyetem felé fordul. A kommunikációs és közlekedési eszközök egyre gyorsabbak és tökéletesebbek. A feltalálók új készülékek bőségével, szintetikus anyagokkal és racionalizált termelési módszerekkel állnak elő. Az emberi élet évtizedekkel meghosszabbodott. Nagyszerű sikereket érnek el a fizikában, kémiában, biológiában, gyógyításban, pszichológiában, szociológiában, gazdasági és történelmi tudományokban... Mindent egybevetve - a századunk sorsává lett világtörténelmi méretű katasztrófák és fenyegetettség ellenére is — ez a haladás sokrétűségével és gyorsaságával lélegzetelállító. Európa és Amerika magas technikai szinten élő népei tudományukat kiterjesztették az egész földkerekségre. Ázsia és Afrika népei felébredtek, a világ eggyé vált, egy világgazdaság, egy világcivilizáció alakul, és talán egy világkultúra is.

És az egyház? Átlépett már az egyház is a jövő határán? Egy és más emellett szól, de sok minden ellene. Azzal mindenesetre tisztában kell lennünk, hogy akár akarja, akár nem, az egyház sem vonhatja ki magát ebből a mindenre kiterjedő új tájékozódásból, amellyel új világkorszak köszönt be, hiszen az egyház is ebben a világban és nem egy másikban él. A nagy átmeneti időkre jellemző nyugtalanság a természettudományok és a technika minden eredménye felrázza a művészetet, a filmet, a színházai, az irodalmat és a filozófiát, az egyes embert ugyanúgy, mint a népeket. Nem kell idegeskednünk amiatt, hogy ez a nyugtalanság a látszólag időtlen önbizalom leple alatt átjárta az egyházat és az abban élő embereket is.

Inkább reménységet kelthet bennünk, hiszen szoktunk gyógyító, jótékony nyugtalanságról is beszélni. Ami súlyos válságot sejtet, és félelmetes veszélyeztetésnek tűnik, az a születés órájává, nagy eséllyé válhat.

Óriási nagyok azok a régi és új feladatok, amelyekkel ebben a megváltozott és változó világban az egyháznak szembe kell néznie, ha ráeszmél helyzetére, és felismeri a világ érdekében kapott élete értelmét. Hagyományos szokásokban és külsőségekben többszörösen elsekélyesedett, és zátonyra futott egyháztagság vár megújításra, összegyűjtésre és megelevenítésre. Az evangéliumot kell hirdetnie a korábban a kereszténység bázisának tartott, de mostanra sokszorosán elpogányosodott országokban az egyháztól és mondanivalójától elidegenedett értelmiségieknek, munkásoknak és parasztoknak. Előbbre kellene lépünk az ökumenikus mozgalomban keresztények és egymástól elszakadt keresztény egyházak újraegyesítése kérdésében. Az összetartozó világban egymás megértésére törekedve beszélgethetnénk a nem keresztény nagy világvallásokkal, az iszlámmal, a buddhizmussal és a hinduizmussal. Végül reánk vár az egyházhoz illő közreműködés a nagy világproblémák megoldásában: háborúk megakadályozása és a világbéke érdekében, az éhínség és a szociális nyomor leküzdésére, a néptömegek kultúrájának felemeléséért... Ahány feladat, annyi esély!

Ezekre a feladatokra azonban csak az az egyház vállalkozhat, az esélyekkel csak az élhet, amely nem önmaga, sem saját elképzelései és elméletei, szokásai és törvényei rabja, hanem Urának foglya és így valóban szabad, nyitott, rugalmas és mindig mozgósítható az emberiség új

és új szükségleteinek, nyomorúságának megoldásában való részvételre és reménységei megvalósulásának szolgálatára.

2. AZ EGYHÁZ KÜLSŐ FORMÁJA VÁLTOZIK

Az egyház mindenkori történelmi *alakja, külső formája* lényegesen befolyásolja az egyház *fogalmát*. Az egyház foglyává lehet annak a képnek, amelyet egy bizonyos korban önmagáról rajzolt. Minden kornak megvan az egyházzal alkotott saját képe, amely egy bizonyos történelmi helyzetből fakadt. Ez egy bizonyos történelmi egyházban elevenedett meg és formálódott, amelynek elveit bizonyos történelmi személyek, éspedig teológusok fogalmazták meg már előre vagy utólag. Bizonyos, hogy a szellemtörténeti. Egyháztörténeti és teológiatörténeti áramlatok és ellenáramlatok során a különböző, történelmileg változó egyházképek mindegyike tartalmaz valami maradandót. Kísérjük ezt nagy figyelemmel, mert alapvető összetevők és alapvető távlatok ezek, amelyek nem magából az egyházból származnak. Ez az a "lényeg", amely az egyházat mindig meghatározó, tartósan megmaradó eredetében gyökerezik. Van tehát az egyház és önértelmezése történetében valami makacsul állandó, de ez az állandó csak a változóban mutatkozik meg. Van valami azonosság, de csak a változóban; valamilyen folyamatosság, de csak az eseményben; van állandóság, de csak a váltakozó külső formában; röviden: van "*lényege*" az egyháznak, de ez nem metafizikai mozdulatlanúságban, hanem egy állandóan változó történelmi "*külső formában*" áll előttünk. És éppen azért, hogy ez a - nem állandósult-merev, hanem erőteljesen megvalósuló - eredeti, állandó "lényeg" szemünk elé kerüljön, az állandóan változó történelmi külső formára kell figyelni. És éppen azért, hogy a mindig azonosat és állandóan maradandót észrevegyük és a változóval és mulandóval össze ne tévesszük, az egyházképben a korhoz kötött változóval kezdettől fogva számolnunk kell.

Az egyházat, amelyből fejtegetéseinkben kiindulni akarunk, csak akkor ragadhatjuk meg, ha változó történelmi külső formájában meglátjuk az egyház "lényegét". Nem egy a teológiai elmélet elvont mennyei szféráiban fellelhető eszményi egyházat, hanem ebben a világban és a világ történelmében élő *tényleges* egyházat. Az Újszövetség sem *tanítani kezd* az egyházzal, amely azután a későbbiekben megvalósulna, hanem a *tényleges* egyházzal kezdődik, amelyről azután utólag töprengenek. A *tényleges* egyház elsősorban történés, tény, történelmi esemény. *A tényleges egyház igazi lényege történelmi külső formájában valósul meg.*

3. LÉNYEG A KÜLSŐ FORMÁBAN

A lényeg és külső formája elválaszthatatlanok: az egyház lényegét és külső formáját tehát nem szabad szétszakítanunk, ezeket egységükben kell látnunk. A lényeg és külső formájának megkülönböztetése az elvont gondolkodásban alakult ki, nem a gyakorlatban. Ténylegesen nincs és nem is volt sehol egyházi lényeg "önmagában", különváltan. a történelmi formák folyamából vegyileg desztilláltan, tisztán. A változót és a változhatatlant pontosan kettéválasztanunk lehetetlen: vannak tartósan maradandó állandók, de már eleve reformálhatatlan területek nincsenek. A lényeg és külső formája egyáltalán nem úgy viszonyul egymáshoz, mint a gyümölcs magva és héja. Külső formája nélkül a lényeg alaktalan és nem valóságos, mint ahogyan a külső forma lényeg nélkül tartalmatlan és ezért ugyancsak nem valóságos. A viszonylagosság fenntartása mellett sem gondolhatjuk, hogy a történelmi külső forma egyszerűen jelentéktelen a valahol "mögötte" vagy "felette" létező lényeggel szemben. Túl olcsó megoldás, ha történelmi megítélések és döntések elől kitérve visszavonulunk az egyház "lényegéről" alkotott életidegen és ártalmatlan teológiai megfogalmazások mögé. Az viszont ugyanolyan olcsó megoldás, ha az egyház eredetéből fakadó lényegével nem törődünk és gondolkodásra resten kritika nélkül, egyházas buzgólkodással csak az egyház jelenlegi külső formájával bajlódunk. Az sem segít, ha vélt tehetetlenségünkbe nyugszunk bele. A *tényleges* egyház csak akkor kerül látókörünkbe, ha lényegét történelmi külső formájában és nem mögötte vagy fölötte látjuk.

2. A lényeg és külső formája *nem azonosítható:* az egyház lényegét és külső formáját nem szabad egyenlővé tennünk, ezeket különbözőségükben kell látnunk. Ha a lényeg és külső formája között csak az elvont gondolkodás tesz is különbséget, megkülönböztetésük mégis mindenképpen

szükséges. Egyébként hogyan tudnánk meghatározni az "állandót" külső formája kialakulása során? Egyébként hogyan tudnánk megítélni a történelemben ténylegesen megjelenő külső formát? Egyébként hogyan tehetnénk szert olyan megkülönböztető jelre, szabályra, amely meghatározza, hogy az egyház történelmi-tapasztalati megjelenésében mi törvényes? Az egyháznak nincs egyetlen külső formája, még az Újszövetségben sem található ilyen, amely az egyház lényegét úgy tudná megragadni, hogy azt tisztán kifejezze. Éppen így nem létezik az egyháznak olyan külső formája, még az Újszövetségé sem ilyen, amely az egyház lényegét *tökéletesen és hiánytalanul* visszatükrözné. A *tényleges* egyház csak akkor tárul fel szemünk előtt, ha a külső forma változásaiban a változtatható, mégis maradandóan állandó lényegét megkülönböztetve érzékeljük.

Az egyház lényegét tehát mindig a történelemben, külső formájában kell szemlélnünk, külső formáját pedig mindig az egyház lényegéből kiindulva és arra támaszkodva kell megértenünk.

4. AZ ÓEGYHÁZ KÜLÖNBÖZŐ EGYHÁZKÉPEI

Az egyházzal szülő tanítás már az ókori egyházban jelentős különbségeket és változásokat mutat. Itt kivonatolva egymás mellé helyezve csupán ennyit rögzítsünk: a második század hitvédelmi iratai (apologiái) az "egyház" (ekklesia) szót - Justinusnál található néhány hely kivételével - alig használják. Az akkori hitvédők apológiájukat nem az egyház, hanem az egy Isten és Krisztus érdekében művelték. Az egyház a későbbi egyházatyáknál vált fontos témává nemcsak újszövetségi, hanem már ószövetségi írásmagyarázatukban és teológiai megfontolásaikban is. Az első három század egyházképét az az ellenállás határozta meg, amelyet a többféleképpen üldözött és e- közben nem csak győzelmeket arató, hanem kudarcot is valló egyház tanúsított az ellenséges érzületű pogány állammal szemben. A következő századokét pedig már a győzelmére építő államegyház és a keresztény birodalom összhangja befolyásolta. A római Hippolitus szemében például a Római Birodalom Krisztus országának sátáni utánpótlását jelentette. Ugyanakkor az udvari püspöknek számító egyháztörténész Euszebiosz birodalmi teológiájában a császárságot a vele egy időben keletkezett kereszténység Isten által rendelt ügyengetőjének tekinti. Számára a keresztény császár az egyház élenjáró harcosa és védelmezője a hitetlenek és tévelygők ellen.

Az egyházzal szülő tanítás különböző, ha pl. az apostoli atyák szerint a gyülekezet vezetői azt a gyülekezet építésére használják, vagy ha azt teológusok - mint Ireneusz, Cyprianus és Augustinus többször - közvetlenül az eretnokség leküzdése érdekében művelik. Az a teológus, aki inkább az igazság észrevétlen belső fejlődésében és fokozatos győzedelmeskedésében hisz, az a nagyon kifinomult görög szellemű világban mindennél hatásosabbnak tartja a tanítás éles elméjű megfogalmazásait. Az ilyen teológus kiváló művelője lehet a krisztológiának és a szentháromságtannak, az egyházzal szülő tanítás esetében mégis másképpen gondolkodik, mint latin kortársa. Ez utóbbi ugyanis a magát Jézus hadseregének (acies ordinatának) értelmező egyházba illeszkedik be, amely a keresztény ember és az egyház helyzetét harcnak és győzelemnek, jutalomnak és büntetésnek értelmezi. Ilyen módon erős egyházi intézményekre, a határokat világosan meghatározó jogszabályokra és jól működő szervezetre épít. Egészen más az olyan tanítás, amely az egyházat - a görög ujplatonizmus talaján állva - főként az igazság iskolájának és a beavatottak közösségének tekinti. Ebben az igazság tiszta látása és tanítása, valamint a szent cselekmények jelképes ereje és üdvözítő hatalma mindennél fontosabb. Itt mindent átfogó világnézetre és vallásos kultúrközösségre törekednek. És megint más az a tanítás, amely az egyházat - főként a gyakorlati római-sztoikus népies filozófia talaján állva - rendkívül jól megszervezett jogi közösségnek tekinti. Ebben minden másnál fontosabb az egyháztagok szent élete és engedelmissége, a kemény vezeklési fegyvellemmel és világos életszabályokkal alakított egyházi rendtartás. Az evangéliumot "új törvénynek" tekintik az Isten földi országának szent városába vezető úton. Amott az a veszély, hogy egy tisztán eszmei egyházat plátói hatásra ténylegesen létezőnek tekintenek. Önkényes allegorizálás érvényesül, és az értelem diadalmaskodik az egyházzal szülő tanítás írásmagyarázatában. Itt viszont az elméleti és

gyakorlati jogászkodás, a külsőt előtérbe helyező egyházi törvényeskedés és papuralom, valamint az egyház tekintélyelvű - hagyománytisztelő győzelmi tudata jelenti a veszélyt.

Az egyházzal szóló tanítás sajátos arculatot kap továbbá azzal, hogy előtérbe kerül az általános papság kérdése [a protestáns teológia szóhasználat: egyetemes papság. A Fordító]. A harmadik század alexandriai teológiájában ezt különösen Origenésznél figyelhetjük meg. Ez a tanítás jelentősebbnek tartja a kritika nélkül élő, tökéletlen hívők és a tökéletesek, az ismerettel rendelkezők (gnosztikusok) megkülönböztetését, mint a laikusok és klerikusok között fennálló különbséget. A szent tudósokat (doktorokat) alapvetően az egyház legfelsőbb rendjének tekinti (e tanítás szerint az egyházi hivatal kifejezetten tanítói hivatal). Az afrikai és még inkább a római teológia pedig szinte egyidejűleg különös nyomatékkal hangsúlyozza az egyházi hivatal gondolatát és annak jogi jellegét, ennek során rendkívüli tekintélyt tulajdonítva a püspököknek (itt az egyházi hivatalvezető tisztség), háttérbe szorítva az általános (egyetemes) papságot és az egyház karizmatikus elemeit. De az egyházi hivatal hangsúlya is különböző lehet: a püspök tekintélye függetlenné tehető személyes szentségétől, tekintélye kizárólag hivatali helyzetén alapul - így volt ez a római teológia esetében is -, mivel az apostoli hivatal utódlását mindenekelőtt történeti-egyház- jogi alapon értelmezik. Hivatala betöltését pedig elsősorban törvényeken és kifogástalan külső formákon mérik. Vagy - a Tertullianustól függő Cyprianushoz hasonlóan - a püspök tekintélye szempontjából döntőnek látják lelki adottságait és ezzel együtt személyének szentségét. Ily módon az apostoli utódlással együtt jár a lelki (pneumatikus) utódlás is, ezért a hivatal ellátásához lényegesek a személyi adottságok is. Ez az egyházi hivatallal kapcsolatos teológia újra módosul, amikor elsősorban a püspökségben látják az egység megőrzésének funkcióját, és Péter személyét egyszerűen az egyház egysége *jelének* tekintik. Utódainak csupán a tiszteletbeli elsőbbség valamilyen formája jut (így gondolják Cyprianusszal együtt elsősorban keleti teológusok). Vagy mindenekelőtt a *római püspökökben* látják az egység jelét, amikor ugyanis Péter személye számít az egyház egysége *hordozójának*, és utódaiban kifejezetten a jogi elsőbbség birtokosait látják (I.István után, aki pápaként először hivatkozott Péter elsőbbségére, egyre határozottabban látszik ez Siriciusnál, I.Incénél, I.Celesztinnél és I.Leónál).

5. A KÖZÉPKOR KÜLÖNBÖZŐ EGYHÁZKÉPEI

Micsoda különbségek és változások voltak az egyházzal szóló tanítás tekintetében a középkorban is! Nem lényegtelen ugyanis, hogy az egyházzal az első évezredhez hasonlóan rendszertelenül, az egyházi életből kiindulva alkalmilag vagy különleges hangsúly nélkül a megváltásról szóló tanítás összefüggésében tanítottak-e, vagy pedig önálló tantétellé válik az egyházzal szóló tanítás egy elmélkedő rendszerben. Sőt sajátos, részletes tanulmány formájában jelenik meg. Ez utóbbi VIII. Bonifác pápának Szép Fülöppel vívott küzdelme óta vált szokássá (mint érdekelt teológusok Viterbói Jakab, Római Aegidius és Johannes von Paris vettek részt ebben). Fontos kérdés, hogy az egyház életének jogi keretei aránylag csekély szerepet játszanak-e az egyházképben, ahogyan azt Rupert von Deutz, Fiorei Joachim és mások képviselték. Vagy pedig még a rendszeres teológiában is kiemelkedő hangsúlyt kap az egyház jogi-intézményes volta és a klérus ereje, hatalma. Így gondolkodott a középkori egyházjogászok mellett különösen Aquinoi Tamás, aki a pápának való alárendeltséget az üdvösség elengedhetetlen feltételének tekintette.

Nem közömbös kérdés, hogy az egyházjognak az egyházzal szóló tanításban alárendelt és szolgáló szerepe van-e, vagy pedig felsőbbrendű és uralkodó szerep illeti meg. Ez utóbbi felfogást különösen Bolognában képviselték az egyházjog tudományának 12. századi kialakulása óta. Amikor ugyanis az egyházjog szolgáltat anyagot az egyházzal szóló tanításnak, merev fogalmi meghatározások és szabályok közé zárja azt. Ugyanakkor előírja, hogy emberjogi tételek legyenek a teológiai megfontolások kötelező határai. A püspökök helyzetét megerősítheti, ha valaki a püspököt titokzatos erők birtokosaként magasztalja, mint az az újplatonista az ókor végén, aki a Pál-tanítvány Dionüsziosz Areopagitész leple mögé bújva az egyházi szertartásokat böven áradó szavakkal misztikusan értelmezte. A püspököknek tulajdonított titokzatos erők révén, rendkívüli módon az ő személyéhez kapcsolta a gyülekezetet. Az egyházi szervezet így a mennyei rangsor képmásának tűnt. Vagy például amikor a középkor elején - egy tévesen Sevillai Izidornak tartott frank jogász egyházjogi okmányokat hamisított művészi szinten és azok felhasználásával

- a püspököket tették minden jog birtokosává. A kulcsok hatalmával kezébe adták a gyülekezetet, miközben az államtól való függetlenség biztosítása érdekében döntő módon megerősítették a pápai elsőbbséget (primátust). Ilyen módon párhuzamosan gyengítették a metropolitákat és a tartományi zsinatokat.

Nagy Károly idejében az egyetemes egyház vezetését gyakorlatilag a *császárra* ruházzák, akit a karoling teológusok az egyház oltalmazójának és irányítójának mondtak. A püspökök tőle kapták megszentelt jogaikat, ő hívta össze a zsinatokat és ő ítélkezett a pápák felett. Ezzel szemben Nagy Károly után újra erőre kapott a *pápaság* I. Miklós személyében, aki a pápákat nevezte az egész földkerekség fejedelmeinek. Más egyházkép van a háttérben, amikor a szász és frank császárok a Gergely előtti időkben az egyházi és világi hatalom harmóniáját képviselték. A szakrális-papi jelleggel felruházott uralkodó ("az Úr Felkentje" és "Krisztus helytartója") személyében megjelent a világi irányítás. Az uralkodó iktatta be hivatalukba a püspököket, ő ültette trónjukra a pápákat, vagy tette őket trónfosztottá. Megint egészen más az egyházkép, amikor VII. Gergely és követői a gregoriánusok az investitúraharc során a hagyományos királyi és nemesi jogokkal szemben a hierarchikus egyház megújított és központosított kánoni jogát akarták érvényesíteni. Ők már a világi birodalomtól való függetlenségre törekedtek. Ezért olyan pápát állítottak harcba, aki "a világ minden országának fejedelme" és a politikai hatalom felett is papi rendelkezési jogot igényelt magának. Királyokat és császárokat foszthat meg trónjuktól anélkül, hogy felette bárki ítélkezhetnék. Döntő különbség, hogy az ókor egyházához hasonlóan az egyházzal szülő tanítást "alulról" kiindulva, az egyházat Isten népének tekintve fejtik-e ki, amelynek szolgálatában áll minden egyházi tisztség vagy pedig "felülről", az ÁI-Izidorra való hivatkozással a pápa személyéből vezetik-e le, akit kb. VII. Gergelytől kezdve az egyházban minden tekintély és hatalom fejének, fundamentumának, gyökerének, forrásának és eredetének tekintenek.

A zsinati gondolat az egyházzal szülő tanítás fontos kifejezése. Milyen másképpen tekintenek Gratianus Dekrétumára a 12. században a dekretisták (Huguccio, Teutonicus János), mint a 13. század dekretalistái, akik a testületi jog fogalmait alkalmazzák az egyházra (Hostiensisek, majd Tancred, Bernardus Parmensis). Végül a 14. század és a Konstanzi Zsinat idejének igazi konciliaristái (Konrád von Gelnhausen, I. leinrich von Langenstein, Dietrich von Niem, Jean Gerson, Pierre d'Ailly bíboros, Andreas Randulf és Francesco Zabarella bíboros) is másképpen gondolkodtak erről.

6. AZ ÚJKOR KÜLÖNBÖZŐ EGYHÁZKÉPEI

Micsoda különbségek és változások mutatkoznak végül az újkor egyházzal szülő katolikus tanításában is! Az egyházatyák kora és a középkor az egyházzal szülő tanítás szempontjainak nagy gazdagságával és látóhatárának széles távlatával tűnt ki. Ezzel szemben az ellenreformáció sok hitvitázójánál az egyházzal szülő tanítás különböző vitás pontokról kifejtett értekezéssé vált.

A Trienti Zsinat a pápaság kérdéséről hittételei (dogmái) közül tudatosan kirekesztette, pedig az állt az egymásnak feszülő ellentétek középpontjában. Az I. Vatikáni Zsinat viszont némi vonakodás után egyenesen nekivágott ennek a kérdésnek és az egyházzal szülő tanítás valamennyi elintézésre váró kérdése közül ezt az egyet dolgozta ki egy hittételben. Ebben az időszakban előbb a gallikánok, majd később az ultramontánok politikailag messzemenően elkötelezettek voltak. A 17. és 18. századra vonatkozó egyháztörténeti kutatások kimutatták, hogy a gallikanizmus az ókori egyházkép befolyása alatt állt (IV. Fülöp jogtudósaitól kezdve a reformáció előtti gallikanizmuson Pithou, E. Richer és Bossuet személyén át XIV. Lajos alatt egészen a 19. századi gallikanistákig). Ezért sürgették az országos egyházak hagyományokkal, szokásokkal és intézményekkel összefonódott önkormányzatának és ezzel együtt a különböző országos egyházak püspökeinek és helyi zsinatainak önállóságát is. Viszont az ultramontánok egyházzal szülő - ugyancsak politikailag meghatározott - tanítása egyre inkább a pápai tekintély hitvédelmi (apologetikus) megtárgyalására szorítkozott a protestánsokkal, gallikánokkal, janzenistákkal és főleg Németországban és Ausztriában is fellelhető epizkopalizmus különböző formáival szemben.

Micsoda különbség van egyházkép tekintetében a felvilágosodás és a későbbi Johann Michael Sailer között. A felvilágosodás az egyházat a természetjog alapján, mindenekelőtt jogi szempontból, mint különböző jogokkal felruházott társaságot vizsgálta. Sailer viszont az ébredési mozgalmak, a misztika és romantika hatására az egyháznak elsősorban vallási, de azután erkölcsi oldalát is látta. Szerinte az egyház az élő kegyesség élő közvetítője. Micsoda különbség! A múltat szem előtt tartó 19. századi francia egyházi restauráció, kiváltképpen J. de Maistre egyházzól szóló tanítása a keresztény Európa alapjaként minden demokratizálódási törekvással szemben a korlátlan monarchiát védelmezte. A korlátlan egyeduralom felségfogalmát a pápa egyházon belüli helyzetére is kiterjesztette. Másrészt - a hivatalok és intézmények egyházának elsekélyesített klerikális egyházfogalmán túllépve - a katolikus Tübingeni Iskola irányzata, különösen a fiatal Möhler az egyház jövőjét meghatározó megújított tanításával a hívők szeretetközösségének tekintette az egyházat, amelyet a Szentlélek hoz létre, és az összes egyházi hivatal azt szolgálja.

Micsoda különbség van az [Vatikáni Zsinat és a "Mystici Corporis" kezdetű enciklika között is! Ezen a zsinaton egyes atyák elutasították, hogy az egyházzól szóló tanítás tervezete Krisztus testének homályos ("obskurus") fogalmával kezdődjék. Az enciklika viszont megkísérelte az egyházzól szóló egész tanításnak éppen a misztikus test nézőpontjából való ábrázolását. Végül micsoda különbség van az enciklika némely pontjának kifejezetten vagy hallgatólagosan vitázó beállítottsága és a II.Vatikáni Zsinat inkább ökumenikus szemlélete között! A II.Vatikáni Zsinat helyesbítette az egyházzól szóló tanítás korábbi egyoldalúságát és az egyház lényegének legrégibb körülírását, az Isten népe gondolatát tekintette kiindulópontnak és azt a középpontba helyezte, hogy ez által pontosabban határozza meg egyrészt az egyházat alkotó laikusok és a laikusokat szolgáló "hivatalok" kölcsönös helyzetét, másrészt a püspökök és a pápa kapcsolatát.

És milyen sok különböző egyházkép létezik még az újkori egyházban: Erasmusnál, Eck Jánosnál és Bellarminnál; az Imitatio Christiben és Loyolai Ignácnál; a spanyol inkvizitoroknál és az általuk üldözött misztikusoknál, Suareznál, a barokk skolasztikusoknál és a német felvilágosodás teológiájában! A francia királyi jogászoknál, a Sorbonne teológusainál, Bossuetnél és Pascalnál. Más-más egyházképet képvisel a tübingeni Drey, Möhler, Illischer, Kulin, Staudenmaier és a római Perrone, Schradler, Passaglia, Franzelin és Scheeben. De La Mennais, Veuillot és Marét. Dupanloup és Blondel. Manning, Ward és Newman. Kari Adam, Emilé Mersch, továbbá a II.Vatikáni Zsinat püspökei és teológusai! És milyen különböző az egyházzól alkotott kép mindenekelőtt Luthernél, Zwinglinél és Kálvinnál, a lutheránus és református ortodoxiában, a különböző régebbi és újabb szabadegyházakban és ébredési mozgalmakban!

A folytonosan változó tényleges egyházban tehát az egyház önmagáról szóló tanítása is változik. Az egymás mellett felsorakoztatott és talán vázlatosságukkal zavart okozó történeti jegyzetek az egyházzól szóló tanítás látóhatárát nem körülhatárolni, hanem inkább megnyitni akarták. Háttérük nem egy sor egymástól apró részecskékre elválasztott egyházkép, hanem az egyház és a teológia történelmében az események valóságos összefüggése a kezdettől napjainkig. Az eseményeknek ez a folyamata emelkedés, hanyatlás vagy talán hullámvonal? Ingamozgás, körben járás vagy netán spirál? A történetfilozófiai minták egyike sem elegendő ennek az eseménynek átfogó meghatározására, amely minden emelkedésnél hanyatlás is és minden hanyatlásnál újbóli emelkedés is. Az emelkedés és hanyatlás pedig nem hullámvonalként követi egymást, hanem megkülönböztetett egységeket képez. Ez mindig újra dialektikus ingalengés, ciklikus visszatérés a kezdethez. Teológiailag irányított előrehaladás a jövőbe, egyre újabb változatok a legkülönbözőbb variációkkal és ellenpontosítással ugyanazon témáról, amely bár néha csaknem felismerhetetlenül, végül mégis mindent összefog! Ez mind benne van a gondolatainkban, amikor azt mondjuk, hogy az egyházzól szóló tanítás *lényege szerint történelem jellegű*. Hiszen az egyházhoz hasonlóan az egyházzól szóló tanítás is emberektől való, és azokért az emberekért van, akik az adott időben és világban, állandóan változó világukban a jelen visszahozhatatlan pillanatában élnek. Ami az egyház *"lényege"*, az nem a változhatatlan ideák platói világában, hanem kizárólag az egyház *történelmében van jelen*. A tényleges egyháznak nem csak történelme van, hanem maga is csak történelmében létezik. Az egyházzól szóló *"tanítás"* nem megváltoztathatatlan metafizikai-ontológiai rendszer, hanem csak az egyház, a dogma és a

teológia történeti összefüggésében létezik, lényege szerint történelmi meghatározottságában adott.

7. HAGYOMÁNYTISZTELET ÉS MODERNIZMUS KÖZÖTT

Az egyházzal szóló minden tanításnak koronként új meg új történelmi függősége nem zárja ki bizonyos típusainak és stílusának meghatározhatóságát. Olyan alapvető adottság ez, amely alól nincs felmentés. Nem csak arról van szó, hogy minden teológus más perspektívából, más személynézőpontból látja az egyházat. Az egyházzal mindenkor új, konkrét történelmi szintéren tanítanak - hiszen vannak az egyházon túlmutató összefüggések is -, állandóan változó nyelven, mindig változó szellemi légkörben, a világ és egyház mindig új történelmi körülményei között. Természetesen feltételezve, hogy abban a világban jelenik meg, amelyhez maga az egyház is tartozik. Az a folyamatosan változó történelmi helyzet, amelyben megszólal, és amelybe mindig újra bele is akar szólni az egyházzal szóló tanítás, igényli az egyház külső formájának szabad elhatározásból való állandóan új és határozott alakítását, formálását, ha csak az új helyzet láttán nem akarja az egyház szemét csüggedten behunyva egyszerűen sodortatni magát. Az egyházzal szóló tanítás az egyházzal együtt szükségszerűen folyamatos változásnak van alávetve, és ennek következtében azt mindig újra kell fogalmazni.

Nem könnyű megtalálni az utat egy *letűnt múlt* gépies konzerválása és az *élő múlt* indokolatlan elvetése között. Az előbbi nem törődik a jelen új, megváltozott követelményeivel, az utóbbi tele van a napi változásoktól való félelemmel.

A történelmiséget félreismeri az az egyházzal szóló tanítás, amely a *hagyományokhoz ragaszkodva* "mindig is így volt!" Felkiáltással változatlanul tartja magát és éppen ez által esik bele kritika nélkül az egy- szervolt ám letűnt idő és kor kelepcejébe. De ugyanezt a történelmiséget ismeri félre az az egyházzal szóló tanítás is, amely *modernista módon* alkalmazkodik az éppen jelenlevő világ és kor feltételeihez és reményét vesztett átalakulási készséggel - ugyancsak kritika nélkül - feladja önmagát. Ahogyan maga az egyház, úgy az egyházzal szóló tanítás sem eshet áldozatul semmiféle múltbeli, jelen idejű vagy jövőbeni kényszerítő helyzetnek, hiszen az egyház önértelmezését akarja kifejezésre juttatni. Nem azonosulhat teljesen egy bizonyos világ és kor programjaival és mítoszaival, illúzióival és ítéleteivel, képeivel és besorolásaival.

8. DÖNTŐ MÓDON MEGHATÁROZ AZ EREDET

Az előbbiekkal ellentétben, az egyházzal szóló tanítás történetiségét abból határozhatjuk meg, és abból is kell meghatároznunk, amelyből útjára indult: az ekklesia eredetéből. Ez az eredet nem egyszerűen egy történelmi helyzet, és különösképpen nem egy bölcselkedve kieszelt, vagy értelmezett magasabb rendű "eszme", amely az egyház történelmének lehetőségét megteremtette. Ez az eredet inkább egészen valóságosan "adott", "megvalósított", "alapított". Az egyház hitértelmezése szerint a történelem felett uralkodó Isten cselekedete ez Jézus Krisztusban emberek között, embereken és így végül emberek által is. Isten üdvözítő akarata szerint az egyház Jézus Krisztusban megvalósított eredete nem egyszerűen csak az első pillanatot vagy az első szakaszt, hanem az egyház egész történelmének minden pillanatát, tehát az egyház lényegét határozza meg. Eredetét így a tényleges egyház sohasem hagyhatja maga mögött, attól eltávolodnia végül is nem szabad.

Eredetéből adódik, hogy történelme minden külső formájában, minden változásában és minden egyszeri, meg nem ismétlődő előfordulásában jelen van a maradandóan igaz, az állandó, a változatlan. Lényegét az egyház nemcsak ajándékba, hanem egyúttal feladatnak is kapta. A történelmében egyre változó világ érdekében létező egyház eredeti lényegéhez csak akkor lehet hűséges, ha nem merevedik mozdulatlanságba ("immobilismo"), hanem képes a változásokra ("aggiornamento"). Ez állandó új elkötelezettséget jelent az új nap (giorno) iránt, állandó új odaadást a változás és a magunk megváltozása tekintetében. Állandóan új reformokat, megújulást, a jelenlegi tényleges egyháznak a kezdet egyházára való elmélyülő visszaemlékezését a jövő egyházáért. Az egyház azon a kapcsolaton áll vagy bukik, amely Jézus Krisztusban kapott

eredetéhez és evangéliumához fűzi, amely tartósan összeköti létének alapjával. Istennek Krisztusban megvalósított, minden időben, így jelenleg is érvényes üdvözítő cselekedetével. Az eredetre visszatekintő elmélkedés mindig újra elengedhetetlenül szükséges. Az *eredeti hitvallásra* visszatekintő eszmélkedésben válik ez kézzelfoghatóvá és erre minden évszázad egyháza állandóan rászorul. Ez a tanúbizonyság eredetiségében egyedülálló, összehasonlíthatatlan, felülmúlhatatlan és megismételhetetlen. Elő elkötelezettséget, összekötő erőt, iránymutatást jelent minden idők egyháza számára. Az eredeti tanúbizonyságot, az eredeti evangéliumot az ó- és újszövetségi iratok nyújtják részünkre.

Az egyházi hagyomány összes többi tanúbizonysága, még a legmélyebb értelműek és a legünnepélyesebbek sem tudnak alapjában mást tenni, mint hogy körüljárják Isten ígéjének eredeti tanúbizonyságát, vagyis az ősi okmányt a mindenkor különböző történelmi helyzet szempontjából értelmezik, magyarázzák, kifejtik és alkalmazzák. Ennek az ősi okmánynak mindig új mélységeit tapasztalja meg az egyház minden új igehirdetési helyzetben, a konkrét élet szüntelenül változó kérdései, problémái és igényei között. Minden magyarázatnak (kommentárnak) és értelmezésnek (interpretációnak), minden kifejtésnek (explicációnak) és alkalmazásnak (applikációnak) el kell fogadnia a Szentírásban foglalt evangélium eredeti erővel, felhalmozódott tárgyyszerűséggel és felülmúlhatatlan eseményközelséggel történő mérlegelését és hitelesítését. A Szentírás tehát "zsinórmértéke" (norma normans) az egyházi hagyománynak, amelyet viszont, mint "mértékhez szabott értéket" (norma normatát) kell komolyan vennünk!

9. AZ EREDETI TERV LEFORDÍTÁSA A MI KORUNK SZÁMÁRA

Mindebből világossá vált: nem csak a változó idők hozták magukkal az egyház és önértelmezése változásait. Már az Újszövetség egyre sokrétűbb tényleges egyháza is változásokon ment át. Nem csak az egyházzal szembeni tanítás romantikus "régészkedő" kedvtelése ez, amely a régebbit tartja tökéletesebbnek, és az ősegyházat az "aranykor" egyházaként magasztalja. Sokkal inkább a történelmileg gondolkodó teológia komoly elkötelezettsége ez, amely egyetlen korszaknak, még a legrégebbinek sem akarja kiszolgáltatni magát. Egyedül Isten utolsó időkbeli (eszkatologikus) élő ígét. Jézus Krisztus evangéliumát veszi alapul. Hiszen Jézus Krisztus egyháza innen indult és innen indul el naponta, ha él. Melyik keresztény teológia menthetné fel magát ez alól a felfogás alól?

Az Újszövetség egyházával való foglalkozás tehát nem jelenti az eredeti állapothoz való visszatérést a történelem semmibevételével, nem jelenti az újszövetségi gyülekezet utánzását sem, amint ezt a második század zsidókereszténysége vagy a tizenhatodik század újrakeresztelői akarták. Számunkra az Újszövetség egyháza nem minta, amelyet tekintet nélkül az idők változására és a mindig új helyzetre szolgai módon másolhatnánk. Jézus szavainak hangoztatása és idézgetése sem old meg semmit. A betű megöl, a Lélek az, ami megelevenít - az egyházzal szembeni tanításban is. Ha az egyház hű akar maradni saját lényegéhez, akkor éppen nem szabad múltját mereven tartósítania. Az egyház is a történelem része, ezért változnia kell, hogy a szüntelenül változó világban, amely egyre csak jelenében és nem múltjában él, küldetésének lényegét betölthesse.

Az Újszövetség egyházával való foglalkozás azonban megmutatja, hogy az Újszövetség szempontjából nem akármilyen továbbfejlődés engedhető meg. Vannak rossz irányú történelmi fejlődések és hanyatlások is. Itt az újszövetségi evangélium az eredeti tanú, az a döntő fórum, amelyre az idők változása során hivatkoznunk kell. Ez az a szigorú mérték, amelyhez minden idők egyházának mérnie kell magát. Így tehát az Újszövetség egyháza, amelyben Jézus Krisztusból fakadó eredete következtében az egyház már lényege teljességével jelen van, az az eredeti terv, amelyet nem másolunk, hanem a mi időnk számára lefordítanunk kell. Ez az eredeti terv nem lehet semmi más, csak az Újszövetség egyháza.

HIGGYÜNK AZ EGYHÁZBAN?

1. CSODÁLJUK AZ EGYHÁZAT?

A kérdés megvilágításához érdemes először Thomas B. Macaulay angol történészt és államférfit kicsit bővebben megszólaltatnunk: "Nem volt és most sincs ezen a földön az államférfiúi bölcsességnek még egy olyan műve, amely annyira méltó lenne vizsgálódásunkra, mint a római katolikus egyház. Történelmében összekapcsolódik egymással az emberi civilizáció két nagy korszaka. Nincs még egy intézmény, amely az ember szellemét visszavihetné azokba az időkbe, amelyekben az áldozatok füstjét a Pantheonból felszállni és Vespasianus amfiteátrumában a tigriseket és leopárdokat szökellni látták. A múlt legbüszkébb királyi dinasztiáival lehet egybevetni a pápai trónuson ülők megszakítás nélküli hosszú sorát a 19. században a Napóleont megkoronázó pápától kezdve visszafelé addig a pápáig, aki a 8. században Pippint felkenté... A Velencei Köztársaság volt a második legrégebbi állam, amelyet a Rómával való összehasonlításban modernebbnek nevezhetünk, mégis elmúlt, míg a pápaság fennmaradt. A pápaság létezik még és nem hanyatlik, nem a múlt emléke csupán. Tele van léttel és fiatalos erővel. A katolikus egyház ma is küldi a hit követéit a világ legvégső határáig, akik ugyanolyan buzgók, mint azok, akik Augustinussal szálltak partra Kentben és a pápák még mindig olyan bátran szegülnek szembe ellenséges hatalmakkal, mint I. Leó tette Attila ellenében. Semmi jel sem utal arra, hogy hosszú uralmuk végéhez közelednek. A pápaság látta a világban jelenleg létező minden uralom és minden egyház kezdetét és nem mernék kezességet vállalni azért, hogy nem fogja megérni valamennyiük végét is. Nagy volt a pápaság és tiszteletet vívott ki magának, mielőtt a szászok megvetették lábukat Angliában, mielőtt a frankok a Rajnán átkeltek, amikor Antióchiában még virágzott a görög ékesszólás és a mekkai templomban még bálványokat imádtak. És töretlen erőben meg fogja élni, amikor majd egy újjeländi utazó egy mérhetetlen pusztaság kellős közepén a londoni híd egy széttroncsolódott oszlopán helyet keres magának a Szent Pál Székesegyház romjainak lerajzolásához."

Vajon nem a *tényleges* egyházzól van itt szó? Amit Macaulay mély benyomást keltő ékesszólással leírt, a hangos vagy visszafogott, lelkesült vagy félénk *csodálatot* mások már előtte és utána ugyanígy érezték és gyakran kifejezésre is juttatták. Mit csodálnak? Az egyedülálló módon végigvitt és alakított történelmet? Az életerős fiatalságban tiszteletre méltó idős kort? A világszerte elterjedt és ugyanakkor kis helyen gyökeret vert működőképes erős szervezetet százmilliókban kifejezhető tagsággal és szigorúan rendezett hierarchiával? A felemelő ünnepélyességben kifejeződő, hagyományokban gazdag vallásgyakorlatot? A végig gondolt teológiai tanrendszert? A keresztény Nyugat felépítésében és kialakításában elért átfogó szekuláris kulturális teljesítményt és a modern szociális tanítást? ... És bár Macaulay és oly sokan mások csodálták a katolikus egyházat, de nem vallották magukat ahhoz tartozónak. Csodálhatja valaki a katolikus egyházat anélkül is, hogy katolikus lenne. És talán lehet valaki katolikus anélkül, hogy csodálná az egyházat. Az egyházhoz tartozás tekintetében semmi esetre sem mérvadó az a csodálat, amely a katolikus egyházon belül, vagy azon kívül létezik. Mindenekelőtt elfogulatlan lélektani-társadalmi jelenség ez, a keresztény hithez való komoly kapcsolat nélkül. Más történelmi intézmények esetében is megtalálható. Hasonló módon csodálhatja valaki a Brit Nemzetközösséget, mély benyomást keltő történelmét, politikáját, szervezetét, kulturális teljesítményét. Ehhez nem kell angollá lennie. A csodálat önmagában nem kötelez semmire. Csodálhatja az ember mindezeket anélkül, hogy saját személyével kapcsolatban bármilyen kötelezettséget vállalna. Úgy van ez, mint amikor az ember meglátogat egy mély benyomást keltő idegen templomot, körbejárja, megbámulja, megcsodálja elismerve, hogy kétségtelenül nagyszerű templom ez, de nem az enyém. Különböző okok miatt sohasem lehetne az én lelki otthonom.

Alapjában véve ez az egész csodálat egy "homlokzatnak" szól. Nem tagadhatjuk, hogy a homlokzat a templomhoz tartozik, de annak belső lényegét nem fejezi ki. Akármilyen véleményt alkot valaki a homlokzatról, a katolikus egyház katolikus egyház maradna akkor is, ha kevesebbet, vagy akár semmit sem tudna felmutatni ebből a csodálatra méltó történelemből és szervezetből, művészetből és tudományból, kulturális teljesítményből és kultikus ünnepélyességből. Voltak évszázadok, amelyekben nélkülözte ezeket és ki tudja, talán jön idő, amikor kénytelen lesz újra ezek nélkül élni. Aki csak ezt (a külsőt) látja, leragad a kétségtelenül nagyon valóságos felszínnél, és nem hatol előre a tulajdonképpeni belső lényeghez. Sem a történész és kultúrfilozófus, sem az

esztéta és a társadalomtudós, sem a politikus szeme nem elegendő ahhoz, hogy azt meglássa. A tulajdonképpeni belső lényeket az építmény külsején csak a hívő keresztény szeme látja.

2. BÍRÁLJUK AZ EGYHÁZAT?

A csodálatra méltó homlokzat láttán egyébként *bosszankodhatunk* is. A valóságban nem mindenki érzi ezt belépésre hívogató díszkapunak. Sokan inkább tömör záró falnak látják, amely egyáltalán nem enged bepillantást az épület belsejébe. A katolikus egyház történelmét - amint éppen hallottuk - vizsgálhatjuk pozitív előjellel is. Viszont sokan ugyanezt a történelmet negatív előjellel látják el: az egyház történelmének "sikeres" alakításában és a nehézségek "győzelmes" leküzdésében bukást látnak, és fegyverletételt a történelem erői előtt. Minden hatékony szervezetben világi eszközökkel dolgozó hatalmi apparátust gyanítanak. A lenyűgöző számú keresztény tömegeket a lényeket elvesztett, elsekélyesedett hagyományokból élő keresztényeknek minősítik. A jól szervezett hierarchiát hatalomvágyó és pompaszerető egyházkormányzati hatóságnak érzik. Az ünnepélyes vallásgyakorlatban a középkori-barokk hagyományban megrekedt, az evangéliummal össze nem férő és külsőségekre épülő ceremóniát látnak. A világos és egységes tanrendszerben merev tekintélyelvű, hagyományos fogalmi készlettel ügyeskedő, történelmiséget nélkülöző és bibliaellenes teológiai irányzatot sejtnek. A nyugati kultúra ápolását pedig elvilágiasodásnak és az egyház tulajdonképpeni feladatától való eltávolodásnak minősítik... Az ő számukra ez a *tényleges* egyház.

Szükséges-e az egyház bölcsességének, hatalmának és teljesítményének, az egyház fényének, befolyásának és tekintélyének csodálóit a zsidóüldözésekre és keresztes háborúkra, eretnekperekre és boszorkányégetésekre, gyarmatosításra és "vallásháborúkra", emberek és problémák elhibázott kárhoztatására emlékeztetnünk? Arra, hogy milyen sokféleképpen mondott csődöt az egyház a rabszolgakérdésben, a háború kérdésében, a szociális kérdésben? Arra, hogyan kapcsolódott össze az egyház egy bizonyos társadalmi, kormányzati és gondolati rendszerrel? Mind e fény és ragyogás között lehet nem észrevenni a tengernyi emberit, sőt túlságosan emberit, minden keménységet, szorongást és szüklátókörséget, minden restséget, gyávaságot és középszerűséget, minden szeretetlenséget? Mindaz, amit Macaulay és annyian mások magasztaltak, összevethető-e azzal, amit az ő évszázadában Kierkegaard és Dostojewskij, a mi századunkban pl. Karl Barth és Dietrich Bonhoeffer, Georges Bernanos és Reinhold Schneider, Heinrich Böll, Carl Amery és Rolf Hochhuth fájlnak!

Mi mindent kifogásolhatnak az egyházban a természettudósok és az orvostudomány művelői, a pszichológusok és a szociológusok, az újságírók és a politikusok, a munkások és az értelmiségiek, az egyházban dolgozók és a szolgálatot nem vállalók, a fiatalok és öregek, a férfiak és asszonyok! Kifogásolhatják a rossz prédikációkat, a megmerevedett istentiszteletet, a színlelt kegyességet, a lélektelen hagyományt, a tekintélyelvű és korrektségében megcsontosodott tanítási rendszert. Az egyes esetekre kihegyezett életidegen erkölcsant, az egyházi alkalmazottak minden szinten megtalálható megalkuvását és türelmetlenségét, törvényesedését és szükkeblőségét, az alkotó emberek hiányát az egyházban...

A hitvédelem szempontjából akad néhány megjegyeznivalónk. Ki vonhatná kétségbe, hogy az egyháznak tett némely szemrehányás ostoba, fölényeskedő, egyoldalú, igaztalan, gyakran egyenesen hamis, sőt néha rosszindulatú? Minderre azt válaszoljuk: itt helyénvaló az apológia, a védekezés és önmagunk igazolása. Másrészt viszont ki vitathatná, hogy az egyház ellen irányuló szemrehányások nagy része jogos, megalapozott, egyszerűen igaz? Ezekre semmilyen hitvédelem nem tud válaszolni. Mit mondjon az egyházhoz tartozó keresztény annak az embernek, aki komolyan kifejti indokait, hogy miért nem akar, vagy már nem akar az egyházhoz tartozni? Vagy annak, aki megindokolja, hogy miért tartja távol magát az egyháztól, holott rokonszenvvel viseltetik az iránt, esetleg közönyös és érdektelen, vagy talán tiltakozás, sőt gyűlölet él benne? És mit mondjon saját magának az az egyházban élő keresztény, akit gyötör a kétség - van

becsületes kétség! - és a kérdést nem tudja könnyedén elhárítani: több-e ez az ő egyháza valami vallási egyesületnél vagy kegyes emberek közösségénél? Több-e, mint vallási igények kielégítésére szolgáló valamilyen társaság vagy intézmény?

Ahogy az egyház az egyik ember számára csodálat tárgya lehet, ugyanúgy egy másik emberből botránkozást, de legalábbis csalódott vagy bosszantó, szomorú vagy keserű *bírálatot válthat ki*. És amint van alapja a csodálatnak, úgy van alapja a bírálatnak is. Amint csodálhatja valaki az egyházat anélkül, hogy ahhoz tartoznék, úgy bírálhatja egy másik annak ellenére, hogy tagja az egyháznak. A csodálathoz hasonlóan a bírálatot is megtaláljuk az egyházon belül és kívül is, de egyik sem gyakorol döntő befolyást az egyházzal való kapcsolatunkra. Ez is inkább semleges lélektani-társadalmi jelenség, nincs lényegi kapcsolata a keresztény hittel, feltehetően más történelmi intézménnyel sem. Ehhez hasonlóan lehet bírálnunk az államot, gyengéit és kudarcát, történelmét, alkotmányosságát és politikáját jóllehet tagjai sorába tartozunk és továbbra is oda akarunk tartozni.

3. A LÉNYEG ÉS FONÁKJA

Sokszor a bírálat is csak a homlokzatot, az egyház külsejét érinti ugyanúgy, mint a felületes csodálat. Ez a külső nem az egyház maradandó lényegének, hanem egy bizonyos történelmi megjelenésének kifejezője. De itt valami más is közrejátszik még, ami rejtetten a felületes csodálatot is akadályozta már. Az egyház valóságát a "lényeg" és a "külső forma" megkülönböztetett fogalmával [a szakmai szóhasználat általában: Gestalt=alak, a Fordító] sem lehet átfogóan körülírni. Mindabban a negatívumban, a melybe a bírálat beleütközik, és amire a felületes csodálat nem vagy csak kevéssé figyel, nem egyszerűen az egyház valamilyen történelmi külső formája jut kifejezésre, ami pozitív hatású is lehet. Nem is egyszerűen az egyház - állandó és ugyanakkor változó - jó "lényege" jut abban kifejezésre, inkább - nem valóságosan, és legtöbbször valahogyan mégis valóságosan - a "gonosz" kerekedik felül itt az egyházban: *"fonákja"* annak, aminek igazából lennie kellene. Az egyház "fonákja" ellentétben van az egyház lényegével és bár abból él, az egyháznak nem törvényes, hanem törvénytelen, nem igazi, hanem elfajult lényege. Amint később még pontosabban kerül kifejtésre, nem Isten szent akarata hozta ezt létre, hanem az egyházat alkotó emberek kudarca. Az egyház lényegét minden történelmi külső formájában árnyékként kíséri végig a fonákja. *Az egyház lényeges lényege a fonákjában jelenik meg.*

Az a megállapítás, hogy az emberekből álló egyháznak "fonákja" van, nem szolgálhat mentségül mindarra a sötétségre, amely az egyházban jelen van. Az egyház csodálok azonban - ugyanúgy, mint bírálóit - figyelmeztetni akarja: az egyház lényegének ezzel a sötét fonákjával már eleve számolnunk kell! Emberek egyházával van dolgunk, ezért nem lephet ez meg minket, sem a csodálókat, sem a bírálókat. Amint a változó világban a maradandó lényeg lehetetlen másképpen észlelni, mint történelmi, változó külső formájában, úgy az egyház "jó" lényegét sem tudjuk másképpen érzékelni, mint sötét fonákján keresztül. Ahogy a lényeg és a külső forma, a maradandó és a változó, úgy a jó és rossz, az üdvös és kárhozatos, a lényeg és annak fonákja is egymásba szövődtek. Ezeket emberi számíttatással nem lehet maradéktalanul szétválasztani. A legtisztább lényeg is változik. A legtisztább lényeg is fonákjára lehet fordítani. A legszentebb is lehet vétkezni. Nemcsak általában a történelmiség, hanem az egyház gonoszból eredő történelmi befolyásoltsága is alapvető az egyházzal szemben minden tanítás számára. A hitvédelem hamis útra tévedését kerüli el, ha ezzel jó előre és minden tekintetben számol. Az egyházzal szemben minden tanítás ezért sohasem tekintheti magától értetődő mércéjének az egyház jelenlegi állapotát és nem törekedhet ennek igazolására. Ellenkezőleg - eredeti küldetéséből, az evangéliumból eredően itt is újra- minden lehetőségével hozzájárul ahhoz a kritikus szemlélethez, amely a mindig újból szükséges reform és megújulás előfeltétele.

Az egyház "fonákja" felett átsiklani csak az az elvont idealista tanítás tud, amely eszményi egyházat ír le és nem a ténylegeset. Ez a tanítás legfeljebb a nem gondolkodó csodálókat vonzhatja, a gondolkodó bírálókat azonban hidegen hagyja, sőt taszítja. A józan-realista, tudományos teológiának ehhez semmi köze nem lehet. Ez feltétlenül olyannak akarja látni a *tényleges* egyházat, amilyen *valójában*: lényegét történelmi külső formájával és ugyanakkor a lényegét "fonákjával" együtt. Az egyháznak éppen ez a realista-konkrét - és nem az elvont-

idealista - szemlélete jogosult arra, hogy a negatívumon megfeneklett bírálót figyelmeztesse: az egyházzal vagy tévesen megállapított negatívumai még nem vezették el őt az egyház igazi lényegéhez. Aki egy ember árnyékával találkozik, tényleges jelenséggel találkozik, de nem magával az emberrel. Aki az egyház "fonákját" támadja, a tényleges egyházat támadja, de nem az egyház lényegét.

A csak hibákat bíráló szem - lehet éles vagy homályos, igazságos vagy igazságtalan, jóakarátú, vagy rossz szándékú - nem elegendő ahhoz, hogy a sok mellékjelenség között a tulajdonképpent, mindenféle tényleges rossz között a valóban jót megtalálja. A felületes csodálóhoz hasonlóan a csak hibákat bíráló sem veszi észre az egyház mélységének döntő kiterjedését. Ezt csak a hívő keresztény szeme fedezi fel

4. A HIT KÖZÖSSÉGE

Mind a csodálóknak, mind a bírálóknak tudomásul kell venniük, hogy az egyházat alkotó embereket, vagyis azokat, akik ténylegesen alkotják az egyházat, a kívülállóktól az különbözteti meg: *hisznek*. A hívők közössége *akarnak tenni*. Azt akarják, hogy amit maguk hisznek és remélnek, azt mindenki más is higgye és remélje. Az a meggyőződésük, hogy félreérti őket az, aki - akár dicsérlettel, a kárhelytelenítéssel - elsiklik a fölött, hogy ők hívőkből álló közösség. Sőt arról is meg vannak győződve, hogy aki nem hisz, vagy nem úgy, hisz mint ők, az a hívőknek ezt az egyházát illetve közösségét félreérti, de legalább is nem legbensőbb sajátossága szerint érti meg. Az egyházat nem lehet kívülről egy semleges megfigyelőállásból a lényegét pontosan tükrözően megítélni, hanem csak belülről. önmagából, abban és azzal élve. Ez a közösség *a hit egyházaként hív az egyház hitéhez*.

Nem történelmi véletlen tehát, hanem az egyház mivoltának megértésén alapul az, hogy az egyház, az *ekklesia* helyet kapott a Credóban, az Apostoli Hitvallásban.

Hiszünk tehát mi keresztények az egyházban? Nem! Ez esetben túlságos fontosságot tulajdonítanánk az egyháznak. Legfeljebb nagyon határozatlan értelemben állíthatnánk ezt. Feltűnő, hogy a hitvallások szóhasználata is megkülönböztet: "hiszek Istenben, hiszek a Szentlélekben", de ugyanakkor "hiszem az egyházat". Az egyházat majdnem mindig a harmadik hitágazatban találjuk, a Szentlélekben való hittel összefüggésben. A ránk maradt legrégebbi egyházi rendtartás (a római Hippolytus 215 körül írt *Traditio apostolica* c. műve, amely jóval korábbi az ún. Apostoli Hitvallásnál) eredetileg harmadik keresztesztelési kérdése különösen sokatmondó. Fogalmazása rendkívül pontos: "Hiszel-e a Szentlélekben is, aki a szent egyházban munkálkodik a test feltámadásáért?" Eszerint a keresztény hisz a Szentlélek Istenben. Az egyház a Lélek munkálkodásának helye. A test feltámadása a Lélek utolsó műve.

Végző, teljes és gyökerez értelmében, amikor a szeretettől *egyenlő értékű módon* a hitet már nem lehet megkülönböztetni, a hit személyes kérdés, szemtől-szemben megvalósuló magatartás. A hitben végül is sohasem dolgok, szabályok, hittételek iránti odaadásról van szó, hanem egyik személy odaadásáról másik személy iránt. "A hit minden megnyilvánulásában a személy a döntő, akinek kijelentését egyetértéssel fogadjuk" (Aquinoi Tamás). De ez a mélyreható, *minden esetben* feltétlen és visszavonhatatlan személyes odaadás csak Istennel szemben lehetséges, egyedül benne tud az ember a szó legteljesebb értelmében hinni.

A keresztény ember hisz Istenben és - ebben az értelemben - egyedül benne. De vajon hozzáfűzheti-e akkor még azt is: hiszek a szent, egyetemes egyházban? "Ha azt mondjuk 'a szent egyetemes egyházban', ezt úgy kell értenünk, hogy hitünk a Szentlélekre vonatkozik, aki megszenteli az egyházat, és így ennek az az értelme: hiszek az egyházat megszentelő Szentlélekben. De jobb és általában szokásos, hogy 'egyházban' helyett egyszerűen azt mondjuk: 'hiszem a szent, egyetemes egyházat'" (Aquinoi Tamás).

5. NEM KELL HINNÜNK AZ EGYHÁZBAN

Nem kell hinnünk az egyházban, ez azt jelenti:

a) Az egyház *nem* Isten. Az egyház a hívők közössége, a róla elmondható minden jó ellenére sem Isten és nem is olyan, mint Isten. Nem kétséges, a hívő meg van győződve arról, hogy az egyházban és az egyház munkálkodásán keresztül Isten cselekszik. De Isten és az egyház munkálkodása nem azonos, nem is keveredik össze határvonalak nélkül. Inkább alapvetően meg kell különböztetni ezeket egymástól. Isten Isten marad. Munkálkodását sohasem váltja fel, nem helyettesíti, és nem teszi feleslegessé annak eredménye. Az egyház azonban teremtmény, és az is marad. Tehát nem mindentudó és nem mindenható, önmagában nem elegendő és nem öntörvényű, nem örök és nem büntelen. A kegyelemnek és az igazságnak nem forrása, nem Úr, nem Megváltó és nem Bíró. Az egyház bármilyen istenítése elfogadhatatlan. Az egyház a hívők és engedelmesek sokféle fenyegetettségben és veszélyeztetettségben élők közössége, amely teljesen Istenből és Istennek él. teljes bizalmát Istenbe helyezi: hisz Istenben.

b) Az egyház *mi vagyunk*. Az egyház a hívők közössége és semmiben sem különbözik tőlünk. Nem titkos isteni ismeretekkel rendelkező társaság, amely szemben áll velünk. *Mi* vagyunk az egyház, és *mi* az egyház *vagyunk*. Ha *mi* az egyház vagyunk, akkor az egyház a keresők, vándorok és tévelygők, a tanácstalanok, a megkínzottak és szenvedők, a bűnösök és zarándokok közössége. Ha *mi* vagyunk az egyház, akkor az egyház bűnös és zarándok egyház. Az egyház bármilyen eszményítése elfogadhatatlan. A halló fülűek és hívők sötétben vándorló közössége ez, amely mindenestül Isten kegyelmére és igazságára. Bocsánatára és szabadítására szorul, és bizalmát egészen Istenbe veti. így tehát természetesen nem önmagában hisz.

6. SZABAD HINNÜNK AZ EGYHÁZAT

Hisszük az egyházat, ez azt jelenti:

a) Isten kegyelméből *hit* által keletkezik az egyház. Az a közösség, amely nem hisz, nem egyház. Egyház magában nincs, hanem csak a konkrét, hívő embereken. Amint nincs nép emberek nélkül és nincs test tagok nélkül, úgy egyház sincs hívők nélkül. Az egyházat nem egyszerűen Isten "plántálta", hanem az Isten által megkövetelt emberi döntés hozta létre, azoké az embereké, akiknek az egyházat alkotniuk kell. Ez gyökeres döntés Isten és uralma mellett. Ez a döntés a hit.

b) Isten kegyelméből az *egyház* által keletkezik a hit. Isten az egyes embert hívja hitre. De a hívők közössége nélkül az egyes ember sem jut hitre. A hit sem létezik magában, csak a tényleges hívő embereken. Ok azonban ugyancsak nem egymástól függetlenül létező egyedek, nem egymástól elszigetelődött hívők. Hitük forrása nem ők maguk, nem is közvetlenül Isten. A közösség hittal hirdetett evangéliuma révén jutottak hitre, az provokálta ki saját személyes hitüket. Ez nem azt jelenti, hogy a keresztyén mindig az egyház *miatt* hisz. Hiszen a mai ember - talán másként, mint Augustinus - sok esetben éppen az előtte történelmi külső formájában megjelenő egyház ellenére hisz. Gyakran csak az Istenben és küldöttében való hit viszi magával az egyházat, még hozzá talán ráadásként. Ennek ellenére az egyház, a hívők közössége nem csak tárgya a hitnek, hanem tere és otthona is. A közösség hite tartja életben és élénkíti az egyes ember hitét, mindig újra körül is veszi oltalmával és hordozza. Az egyén hite így vesz részt a közösség hitében és a közös igazságban. Éppen a modern embernek, aki személyes hitével kapcsolatban is nagyon tudatában van történelmiségének, feltételekhez kötöttségének és magányosságának, nemcsak terhet, hanem újra meg újra felszabadulást is jelent az egyházhoz tartozása. Hiszen saját egyéni felelősségénél átfogóbban és sokrétűbben van elrejtve hite az egyház közösségének ősi és ugyanakkor fiatal hitében.

Végtére is sem a hitet az egyházból, sem az egyházat a hitből nem lehet egyszerűen levezetni. Az egyház sem az egyesek hitbéli döntésétől függetlenül alakul kézzelfogható valósággá, és a hívő emberek sem saját elhatározásukból egyesülnek egyházzá. Hit és egyház egymásra van utalva és kölcsönös szolgálatban termékenyítően hatnak egymásra. Alapjuk azonban nem egymásban, nem is önmagukban, hanem mindkettőjüké Isten kegyelmes *üdvözítő munkájában* van. Arról, hogy melyik volt előbb, a hit vagy az egyház, ugyanúgy lehetne vitatkozni, mint arról, hogy melyik volt előbb a tyúk vagy a tojás. Sem a hitet, sem az egyházat nem szabad a másik fölé emelni (abszolutizálni). A hit kizárólagossága bomlasztja az egyházat, ez a protestáns

felfogás veszélye. Az egyház mindenek fölé emelése gyámság alá helyezi a hitet, ez a katolikus felfogás veszélye. Az a döntő, hogy Isten üdvözítő munkája a hitet is, az egyházat is megelőzi.

A tényleges egyház tehát ez: a történelmi változások között maradandó, fonákja ellenére hívő és hitben elfogadott egyház. A tényleges egyházban lehet élni. Nem eszményített egyház ez, amely zsarnoki módon túlságosan nagyra tartja magát, és éppen ezért nem tudja tartani Ígéreteit. De nem is kisebbségi egyház, amely magát kedvetlenül lebecsüli, és ezért ígérni sem képes. A tényleges egyházban az ember szabadulva csalóka eszményeitől és kisebbségi érzéseitől, józan és boldog hitre ébredve élhet a hívők közösségében. A tényleges egyháznak van jövője a jelenében, egy olyan világ szolgálatában, amelynek jövője már elkezdődött, ha jelenével nem is tudott még megbirkózni.

Bármennyit beszélünk is a tényleges egyházzal, a döntő kérdés válasz nélkül maradt. Legjobb esetben is csak mellékesen és nem a kérdésre válaszolva mondtunk valamit. Hívő és hitben elfogadott egyházzal szoltunk: de *kiben* hisz a hívőknek ez a közössége? A történelemben alakuló egyházzal beszélünk: de *kitől* ered ez a történelemben vándorló közösség?

AZ EGYHÁZ EREDETE

1. JÉZUS AZ ISTEN ORSZÁGÁRÓL

Az *ekklesia* (= egyház) szó az evangéliumokban mindössze kétszer fordul elő (Mt 16,18; 18,17), még hozzá ugyanannál az evangélistánál, ezek azonban írásmagyarázati szempontból hevesen vitatott helyek. Ezzel szemben az "Isten országa" (*basileia tou theou*) kifejezés a szinoptikus evangéliumokban mintegy százszor megtalálható. Ez az összehasonlítás ma is rendkívül izgalmas az egyházzal szülő minden tanítás számára. Vajon mégis helyénvaló volna Alfréd Loisy sokat idézett rossz emlékü mondata: "Isten országa eljöttét hirdette meg Jézus, és ami megérkezett, az az egyház"?

"*Betelt az idő és elközelített már az Isten országa: térjete meg és higgyetek az evangéliumban!*" Ezek a tömör mondatok Márk evangéliuma elején (1,15) találóan foglalják össze Jézus tulajdonképpeni szándékát. Igehirdetésének uralkodó központi fogalma a *basileia tou theou* = Isten országa (*basileia* = ország vagy birodalom és hogy tárgyi tévedéseket elkerüljünk: uralkodás, uralom). Máté másodlagosan, de ugyanazon jelentéssel "mennyei országát" ír vagy egyszerűen az "ország" szót használja. A zsidó istenfélelem ugyanis érthetően kerülni akarta Isten nevének kimondását. "Isten országa" ma is elfogadott értelmezéseinek alapvető szempontjai valamennyi különbözőség ellenére egyeznek:

a) "Isten országa" Jézus ajkán - az Ószövetséget is figyelembevevő igehirdetésében - nem a teremtésben adott, mindig is fennálló isteni világuralmat, hanem az utolsó idők világuralmát jelenti. A teljesen megvalósult, *az utolsó idők eseményeiben hozzánk végérvényesen "elközelített" Isten országát* (Mk 1,15), amely "elérkezett" (Mt 12,28; Lk 11,20), "eljön" (Lk 22,18, vö. Mk 14,25; Mt 26,29), "eljön hatalommal" (Mk 9,1). Magát a fogalmat Jézus sehol sem fejti ki, egyszerűen ismertnek tekinti és a maga sajátos módján értelmezi. A kifejezés utolsó időkre mutató jellege Jézus igehirdetésének kortörténeti kereteiből adódik. Keresztelő János bűnbánatra szólító, az utolsó időkre figyelmeztető keresztelési mozgalma ez, amelyhez Jézus csatlakozott, továbbá a feszült várakozás, amelyben a korabeli zsidóság és különösen a kumráni szekta élt. De adódik ez Jézus igehirdetésének sok apró részletéből is - pl. a tőle származó "*basileia*" szó használata

ugyanúgy, mint a Jézus-mondások (logiák) "elközelített" kifejezése stb. - és nagy vonalaiból: ebből érthető meg a "most eljött óra" és a "szempillantásnyi idő" jelentősége, amelyben megtörténik a döntés. Csak ebből érthetők pl. a "hegyi beszédben" Jézus szigorú erkölcsi követelése is, amelyek az Isten utolsó időkbeli országába való bejutás előfeltételei.

Mi az tehát, ami Jézus evangéliumát olyan izgalmassá, nyugtalanítóvá, olyan hallatlanul sürgetővé teszi? "*Betelt az idő, és elközelített már az Isten országa*" (Mk 1,15).

b) Jézus igehirdetése szerint "Isten országát" az ember nem a törvény hű betöltésével érheti el és valósíthatja meg - ahogyan azt néhány rabbi tanítja. Ellenkezőleg: *Isten saját hatalmas, korlátlan cselekedete* által jelenik az meg. Senki sem hívhatja meg magát az utolsó idők lakomájára. Az Atya hív meg. O az, akinek akaratából, erejéből és kegyelméből magától nő a vetés. Ez az *ő országa*. Az ember imádkozhatja: "Jöjjön el a te országod" (Mt 6,10; Lk 11,2). Kiálthat Istenhez éjjel és nappal (Lk 18,7), keresheti Isten országát (Mt 6,33; Lk 12,31), küzdhet azért (Lk 13,24; vö. Mt 7,13), előkészülhet arra és készen állhat, mint az okos szüzek (Mt 25,1-13) és az éber szolgák (Lk 12,35-37; vö. Mt 24,44). De nem az ember szerzi meg, hanem Isten "adja" neki az országot (Lk 12,32). O "hagyja örökölni" azt (Lk 22,29k), ő ítéli meg, hogy kié legyen (Mt 5,3. 10; vö. Lk 6,20; Mk 10,14).

Ő királyi módon uralkodó Isten, senkitől nem származtatható, megmagyarázhatatlan a szuverenitása és szabadsága. Minden feltételtől független akarátát véghezviszi. Nem ember, hanem Isten maga rendelkezik így országával és ezt az országot ember meg nem hódíthatja, csak gyermekként elfogadhatja. (Mk 10,15).

Mi adja tehát azt a bizonyosságot, hogy ez az ország győzedelmeskedik? Az, hogy nem ember műve, hanem egyedül Istené: "*elközelített már az Isten országa*" (Mk 1,15).

c) "Isten országa" Jézus számára nem földi-nemzeti és nem vallásos jellegű politikai ország (teokrácia). Ez csak széles néprétegek és különösképpen a zelóták reménységében volt így, akik Isten ellenségeivel szemben a római uralomtól való szabadulásért harcoltak. Az Isten országa sokkal inkább *lisztem vallásos lelkületű uralom*. Jézus ismételtén visszautasítja népe, sőt saját tanítványai' félreértését is, mintha ő azért jött volna, hogy megszabadítsa őket az idegen uralomtól, annak nyomorúságaitól és újból helyreállítsa Izrael földi országát. Elutasít minden ragyogó földi várakozást (Lk 19,11; 23,42; 24,21; ApCsel 1,6), az országa díszhelyeire való törekvést (Mk 10,35- 45), minden erőszakos eljárást (Mk 14,17-21 vö. Lk 13,1- 3; 22,39). Jézus igen keményen megdorgálja Pétert szenvedése útjával kapcsolatos értetlensége miatt (Mk 8, 31-33). Az utolsó időkről szóló irodalomhoz viszonyítva Jézus figyelemreméltóan mértéktartó Isten országa szemléletes leírásában, bár ez a leírás szerkesztői keret és apokaliptikus anyagból merített kiszínezés is lehet. Az utolsó idők eljövételéről szóló számítgatásokat elutasítja. "Az Isten országa nem úgy jön el, hogy az ember jelekből következtethetne arra" (Lk 17,20), azt az órát egyedül az Atya ismeri (Mk 13,32). Az ítéletet, halottak feltámadását és az eljövendő dicsőséget nem színezi ki. Az együttes étkezés képe sem az Isten országa tényleges leírását célozza, hanem Isten uralkodásának tényét erősíti meg: nem az étkezés örömeit, hanem az Istennel és az embertársakkal való közösséget fejezi ki. Isten országának minden részlete elhomályosul (vö. Mk 12,24-27) azzal az eggyel szemben, hogy akkor majd Isten uralkodik. így a basileia elnevezés nem annyira területhez kötött "királyi birodalomnak" (uralom alá vont területnek) képzelhető el, hanem inkább "királyi uralkodásnak".

Miért oly megnyerő hát tisztaságával, tisztességével és érthetőségével Jézus igehirdetése, és ennek ellenére miért utasítja el mégis a nép nagy része, főleg a vallási, - politikai vezetők? Azért, mert Isten általa meghirdetett országa nem a politikai hatalom és a földi javak körére vonatkozik, hanem Isten uralmára, amely megtérést és hitet feltételez. "*Elközelített már az Isten országa (királyi uralma)*". "térjete meg és higgyetek az evangéliumban" (Mk 1,15).

d) "Isten országa" Jézus számára - sok kortársától és a kumráni gyülekezettől eltérően - nem a bosszú ítélete bűnösök és istentelenek felett, hanem az *üdvözülés ajándéka a bűnösök számára*. Jézus bűnbánati prédikációja Isten kegyelméből indul ki, nem Isten haragjából, mint Keresztelő Jánosé. Jézus igehirdetése az Isten országáról nem kárhozattal fenyeget, hanem üdvösséget, örömet és békességet ígér. Jó hírt hoz, nem rosszat. Nem hanem (Mk 1,15). Akár használta Jézus az evangélium szót, akár nem (az igei alakkal ellentétben a főnév csak az Újszövetségben jelenik meg), Jézus mindenképpen azt az evangéliumot hirdette, amelyről

Deutero Ézsaiás [Ézsaiás próféciáinak folytatója a könyv 40. fejezetétől A fordító] beszél (52,7): "Mily szép, ha feltűnik a hegyeken az *örömhírt hordozó lába!*" (LXX:), aki *"békeiséget hirdet, örömhírt hoz, szabadulást hirdet. Azt mondja Sionnak: Istened uralkodik"* És ez az evangélium nemcsak a gazdagoké és hatalmasoké, hanem - Jézus különös részletességgel fejti ki ezt a hegyi beszédben - a szegényeké és gyászolóké, a megvetetteké és eltiportaké is. Nemcsak az igazaké és kegyeseké. hanem - milyen sok példázat és elbeszélés szól erről - különösen a bűnösöké és istenteleneké is! Ez a botrány az "igazak" és "istenfélők" szemében! Jézus éppen a megrögzött bűnösökkel, samaritánusokkal, vámszedőkkel és paráznákkal tart kapcsolatot. Bár az intés és fenyegetés sem hiányzik, ez nála nem öncélú, hanem az ítélet előtti kegyelem nagy kínálatához irányít. Isten kegyelmét, könyörületét és bocsánatát hirdeti, cselekedetével pedig közel viszi ezeket mindenkihez. Kitárul Isten bűnösök felé forduló szeretete és az eljövendő "Isten országának" jelévé válik.

Miért lesz tehát az Isten országának meghirdetése ilyen egyedülálló módon jó hírré? Azért, mert Isten üdvözítő kegyelme mindenkire érvényes, a bűnös emberekre is, és csupán egyetlen feltétele van: "Térjete meg és higgyetek *az evangéliumban*" (Mk 1,15).

e) Jézus meghirdeti "Isten országát", és ez az embertől nem új, magasabb erkölcsi törvény megtartását követeli, sokkal inkább *gyökeres döntési Isten mellett*. A választás egyértelmű: vagy Isten és országa, vagy a világ és országa. Az ember gyökeres döntését Isten és a világ között semmi sem akadályozhatja meg. Jézus is elhagyott családot és foglalkozást, házat és otthont. Másokat is kihívott családi és társadalmi kötelekeiből, hogy kövessék őt, mint tanítványai. De családja, hivatása és otthona elhagyására nem szólított fel mindenkit. Nem volt szociális forradalmár. De minden egyes embert gyökeres döntés elé állított: szíve szerint Istenhez vagy világi javakhoz akar-e ragaszkodni. Az eljövendő "Isten országa" szempontjából a világot és javait belső ellentmondásaik jó és rossz oldalával együtt kell látnunk. A világ gonoszságban vesztel, az emberek rosszak. És mégis: ugyanakkor a világ Isten teremtett világa marad, az emberek pedig Isten gyermekei! Aki aláveti magát Isten eljövendő országának, az megtérésével (metanoia) forduljon el a világ és az emberek gonoszságától. Ugyanakkor azonban új formában, szeretettel közeledjék a világhoz és az emberekhez. Jézus - a kumráni gyülekezettől eltérően - nem hirdet a világtól való önmegtartóztató elkülönülést, nem alapított kolostort. Nem akar vallásgyakorlatával újból "megszentelt" tereket és időket kisajátítani sem a hétköznapi világból, sem a világtörténelemből. Ellenkezőleg: azt akarja, hogy az emberekért éljünk a világban. Isten akarata iránt teljes engedelmességgel. Az Isten országára várakozva éljen az ember, szívével egyedül és kizárólag Istennel csüngve. Ne kösse meg pénz és vagyon (Mt 6,19-21.24-34; Mk 10,17-27), jog és becsület (Mt 5,39-41; Mk 10, 42-44), még szülei és családja sem (Lk 14,26k; Mt 10,34-39). Isten nemcsak tételes törvénynek megfelelő külső cselekvést követel, hanem belső tartást és érzületet is. Nemcsak a gyilkosság, hanem már a harag, nemcsak a házasságtörés, hanem már a gerjedező gonosz kívánság, nemcsak a hamis eskü, hanem a szavahihetőség hiánya is Isten parancsolata ellen tör: "Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek ... Én pedig azt mondom nektek..." (Mt 5, 21- 48).

A döntés Isten mellett visszavonhatatlan: "Aki az eke szarvára teszi kezét és hátratekint, nem alkalmas az Isten országára" (Lk 9,62). Isten az egész emberre, tehát a szívére is igényt tart. Nem kell elhagynia a világot, de a világ ne akadályozza abban, hogy mindig készen álljon. Mire kell készen állnia? Isten akaratának betöltésére, hogy így legyen kész Isten országa számára: "Aki az Isten akaratát cselekszi, az az én fivérem, nővérem és az én anyám" (Mk 3,35). És mit kíván Isten akarata? Nemcsak elutasító lemondást a világról, hanem tényleges odaadást, nem áttekinthetetlen számú parancsolat teljesítését, hanem alapjában véve csak egyetlen egyet: a szeretetet. Amilyen sokrétűen fejti ki és világítja meg Isten országának követelményeit a hegyi beszéd és Jézus megfelelő mondásai, olyan zseniális egyszerűséggel foglalja össze ezeket a főparancsolat Isten és a felebarát szeretetéről.

Alapjában véve Jézus nem fogalmazott meg új parancsolatokat, és nem hozott új egyedi rendelkezéseket. Őt az az egyetlen nagy és kézzelfogható követelés foglalkoztatja, amely képes az ember egész életét teljesen átfogni, és ugyanakkor minden egyes esetre illik: "Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez az első és nagy parancsolat. A második hasonló ehhez: szeresd felebarátodat, mint magadat. E két parancsolattól függ az egész

törvény és a próféták" (Mt 22,37-40). A tökéletesség pedig éppen az ellenség szeretetében mutatkozik meg: "Szeressétek ellenségeiteket és imádkozzatok azokért, a- kik üldöznek titeket, hogy legyetek mennyei Atyátoknak fiai, aki felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazaknak és hamisaknak. Ti azért legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyátok tökéletes" (Mt 5,44-45.48). Ki az tehát, aki készen áll az Isten országára? Az, aki olyan szabadon él a világban, hogy vállára nem nehezedik semmiféle elkötelezettség, amely őt a világ rabszolgájává teszi. Minden időben kész eleget tenni Istennek és akaratának, amellyel a hétköznapi világában a felebarát személyében találkozik.

Mindez benne van a *megtérésben* (Mk 1,15), amelyet Isten országának meghirdetése követel az embertől. Nemcsak *külsőleges* bűnbánat ez zsákban és hamuban, hanem az egész ember gyökeres és teljes belső megtérése és hazatérése Istenhez. Erről van szó az evangéliumra tekintő *hitben* is (..... Mk 1,15), ami alapjában nem jelent mást, mint megtérést. A gyökeres megtérést az a hit teszi lehetővé, hogy beteljesült az üdvösség ideje, és eljött az Isten országa. Viszont a gyökeres hitet is csak az a megtérés teszi lehetővé, amely megvallja saját bűnét és kegyelemre szoruló voltát, és kifejezi készségét Isten akaratának feltétlen teljesítésére. Mi tehát a nélkülözhetetlen alapfeltétele annak, hogy Isten eljövendő országának részesei legyünk? "*Térjete meg és higgyetek az evangéliumban!*" (Mk 1,15).

2. A FÖLDI JÉZUS NEM ALAPÍTOTT EGYHÁZAT

Jézusnak egyáltalán volt valami köze az egyházhoz? Elképzelései között egyáltalán szerepelt az egyház?

Földi életében *húsvét előtt Jézus nem alapított egyházat*. Igehirdetésében és cselekedetei során sohasem fordult csak egy különleges csoporthoz, hogy azt elkülönítse a nép egészétől. Pedig Jézus idejében nem kis számban léteztek ilyen elkülönült csoportok. Kiváltképpen a kumráni szövegek tudósítanak ennek a közösségnek igényéről: ők a szent maradék, az Isten választottainak tiszta gyülekezete, egy újszövetség választott gyülekezete. Jézus - mint a beköszöntő Isten országa utolsó időket hirdető prédikátora - nem kerülhetett el, hogy állást foglaljon Isten utolsó időkbeli népének égető kérdéseiben. Különösen abban, hogy ki és milyen feltételekkel tartozhat az üdvösség örökösei közé. Jézus éppen erre az utolsó kérdésre sokféle választ adott.

Feltűnő azonban, hogy Jézus tud ugyan igehirdetése szétválasztó hatásáról, és fájdalmasan tapasztalja a nép nagy részének elutasítását, mégsem a "maradék" gondolatából indul ki más, korabeli csoportosulásokhoz hasonlóan. Nyomatékosan tiltakozik minden vallási elkülönülés és elkülönítés ellen. Nyilvános munkássága elutasította a világtól való menekülést, bűnösök befogadásával senkit ki nem záró, botránkozást keltő szeretetével Isten határtalan szeretetét bizonyította. Elképzeléseinek nem felel meg a farizeusok elkülönüléshez vezető összezárkózása, de a tulajdonképpen szektaszerű esszénus közösség sem. Nem az "igazak", "kegyesek", "tiszták", hanem az egész Izrael összegyűjtésére érez küldetést. Annyi bizonyos, hogy a Messiáshoz messiási gyülekezet tartozik. De a jók és gonoszok, a búza és gyom idő előtti szétválasztásába nem engedi belekényszeríteni magát. Egész Izraelt egy egységnek tekinti, és sajnálatra méltó, pásztor nélküli nyájnak látja. De éppen ezt az egész Izraelt és nem csak a szent maradék gyülekezetét tartja Isten utolsó időkbeli elhívott népének. Minden kudarc ellenére Jézus a legvégsőig Isten ősi népe egészéhez fordult.

És mi a helyzet a "tizenkettő" körének alapításával? Ennek nem a maradék kiválogatását kellett kifejezésre juttatnia, hanem az egész Izrael elhívását. A "tizenkettőnek" kell képviselnie Jézusnak a tizenkét törzsből álló egész népre vonatkozó igényét, akik majd az utolsó idők beteljesedésében uralkodói-bírói szerepre hívatottak. De a személyes követésre elhívott tágabb tanítványi körnek is az egész Izraelhez történő küldetésre (misszióra) kell készen állnia. Misszionáriusi feladatára való tekintettel e körnek is különleges követelményekkel kell szembenéznie, de ez sem jár együtt valamiféle szabályozott életformával, és a körükbe tartozás nem feltétele az üdvösségnek. Jézus nem tömörítette szervezetbe a tanítványi kört, még a megtérésre kész izraelitákat sem.

Egyáltalán nem meglepő tehát, hanem inkább megerősíti az evangéliumi hagyomány hitelét, hogy Jézus egyetlen szót sem intézett a nyilvánossághoz egyháza építéséről. Az ősgyülekezet ezt a tényt híven közvetítette. Arról sem tudnak az evangéliumok, hogy újszövetség alapítását jelentette volna be, vagy programszerűen a kiválasztottak gyülekezetébe hívott volna. Azt ugyanis egy külön zsinagóga alapításának érthették volna, és ez eltüntette és elhomályosította volna Jézus igehirdetésének egyedülálló nagyszerűségét. Tanítványainak szervezetbe tömörítése meggyengítette volna az utolsó időkkel kapcsolatos riadóztató

üzenetét: Isten tényleg cselekedni kezdett! Meggyengítette volna a minden egyes embert megtérésre szólító óra el nem halasztható követelését is. A hagyomány semmilyen támpontot nem nyújt annak feltételezésére, hogy az Isten országába való bejutásért Jézus a nyilvánosság előtt többet követelt volna, mint evangéliumának engedelmes elfogadását és azonnali, gyökeres meghódolást Isten akarata előtt. A hitelessége és értelme tekintetében sokszorosan vitatott Mt 16,18 tanítása (logion) - amelyet Jézus semmi esetre sem a nyilvánosságnak címzett - az egyetlen, amely az evangéliumokban az egyházzal, mint az egész egyházzal beszél, és annak felépítésével kapcsolatban nem a jelent, hanem a jövőt jelöli meg. Sem Jézus megtérésre kész követői, sem a különleges követésére elhívott tanítványai nem voltak még "Krisztus egyháza" vagy akár "Isten új népe" sem. Hiszen Jézus semmiképpen sem válogatta ki őket Izraelből, és Isten új választott népeként nem állította őket szembe a régivel. Ezért nem esik szó az Újszövetségben a Jézus nyilvános munkásságát hittel fogadó izraelitákról úgy, mint Isten új népéről. De nem esik szó a "tizenkettőről", vagy a "tanítványokról" sem úgy, mint Isten új népének belső köréről vagy magváról. Először az apostoli ígihirdetés tekinti őket Isten új népének, amely eltér ugyan a régitől, de ennek a réginek mégis utolsó időbeli folytatása. Ebben az ígihirdetésben már megjelenik az az egyház is, amelyet Jézus halála és feltámadása tett lehetővé. Minden újszövetségi tanú számára Jézus halálától és feltámadásától függ az egyház. Az őskereszténység csak az óta beszél "egyházról", amióta Jézus feltámadt a halottak közül. Az egyház (és ebben az értelemben Isten új népe) tehát húsvét utáni valóság. Ezért veszti jelentőségét a szavak statisztikáján alapuló ellenvetés, hogy az "ekklesia" szó csak Mt 16,18-ban, ill. egyes gyülekezetekre vonatkoztatva Mt 18,17-ben található. Az "egyház" gondolatának szóba kerülése semmiképpen sem ennek a (Jézusnak tulajdonított) mondanak hitelességén áll vagy bukik.

Itt csak megemlítjük, hogy az egyházat nem lehet "rövidre zárva" Jézus ígihirdetésének központi fogalmaiból levezetni. Közelebbi vizsgálódás során ugyanis az "emberfia" név kollektív, ill. individuális-kollektív értelmezése tarthatatlannak minősül. A példázatokban leírt "Isten országa" pedig (halászháló, kovász, vetés és növekedés képe) az evangéliumokban mint eljövendő, kizárólag Isten cselekedetéből és ajándékából származó valóságot jelent. Nem világon belüli-evilági emberek által szervesen fejlődő, intenzíven vagy extenzíven növekedő valóságot. Nem is Isten olyan földi országát, amely önmagát intézménnyé szervezi, és amelyet azután többé-kevésbé kifejezetten az egyházzal azonosíthatnánk. Amiképpen az üdvözítő Istent nem lehet az üdvre szoruló emberrel azonosítani, ugyanúgy lehetetlen azonosítani Isten országát az Isten egyházban élő népével.

3. A FÖLDI JÉZUS NÉLKÜL MÉG SINCS EGYHÁZ

Ígihirdetésével és munkásságával *húsvét előtt* a húsvét utáni *egyház alapját teremtette meg Jézus*. Munkája és mondanivalója nem ok nélkül érdekli egészen részletekbe menően valamennyi evangéliumot. Az egyház létrejötte húsvét után egyenes összefüggésben van Jézus húsvét előtti munkásságával. Miért? Jézus a jövőbeli "Isten országának" saját személyében és munkásságában megvalósuló jelenéről beszélt. Ez a jelen az egyes embernek a hit vagy hitetlenség, az engedelmesség vagy engedetlenség közötti döntés óráját jelenti. Ezzel az egész népet szólította fel az evangéliumban való hitre és a megtérésre. Szó volt már arról, hogy mondanivalójának megosztó hatása volt. A Jézus szavát hittel elfogadó izraelitákat - azoktól eltérően, akik Jézust elutasították - az Isten eljövendő országa szempontjából döntő értelemben újra minősítette anélkül, hogy külső szervezetben egyesültek volna. Ok az üdvösség kizárólagos várományosai, ők tartoznak az utolsó idők gyülekezetéhez. A tizenkettőn kívül Jézus nagyobb számban is gyűjtött tanítványokat maga köré, akik megosztották vele életüket. A későbbi egyháztagok a Názáreti Jézus tanítványaival azonosak. Jézus az Isten országa beköszöntésével együtt az utolsó idők messiási népének megjelenését is ígérte és azt is, hogy tanítványai majd ennek a népnek soraiba tartoznak. Halála és vissza- jövele között számolt egy közbeni idővel, bár a források történeti vizsgálata nem támasztja alá minden további nélkül azt a kedvező feltételezést, hogy Jézus nemzedékeket és évszázadokat látott volna maga előtt. És amennyiben

Jézus előrelátta, hogy Jeruzsálem elutasítja az üdvösséget és helyette pogányok kapnak meghívást az utolsó idők lakomájára, akkor ő Isten új népét jelentette be az utolsó idők beteljesülésére, amelyet már nem egyszerűen a vér szerinti leszármazás hozott létre. W.G.Kümmel szerint: "Jézusnak feltételeznie kellett, hogy halála és feltámadása után tanítványai újra összegyűlnek, és újra együtt étkeznek, és mint várakozó és üldözött állnak majd szemben Isten népe hitetlen tagjainak nagy tömegével. A földi Jézussal való személyes közösség együttes átéléséhez hasonlóan, a feltámadás közös megtapasztalásának is magától értetődően a tanítványok új összefogásához kellett vezetnie. Jézus számolt azzal, hogy halála után is fennmarad a tanítványok személyes kapcsolata vele, a most még rejtett, de magát hamarosan dicsőségében megmutató 'emberrel', és ez a tanítványokat továbbra is összeköti egymással. Ok pedig megértették, hogy Jézus mint földi ember többé nem marad velük, de hihetik, hogy feltámadásával már bement Isten dicsőségébe. Hitüknek nemcsak a Jézus visszajövetelére (a paruziára) való várakozást kell erősítenie, hanem azt a bizonyosságot is, hogy Jézus személyében az eljövendő végső beteljesedés már megjelent a mi világunkban."

4. EGYHÁZ HUSVET OTA VAN

Egyház *a feltámadáshit kezdetétől létezik*. Mióta emberek egymásra találtak a keresztre feszített Názáreti Jézusra tekintő hitben, és várták Isten országa megígért beteljesülését, a Feltámadott dicsőséges megjelenését, azóta egyház is van. Húsvét előtt még nem, de húsvét óta az őskereszténység már beszél "egyházról". A századunk elején széles körben elterjedt felfogással ellentétben, sohasem létezett egy eredetileg egyház nélküli rajongó kezdeti időszak, amelyet csak fokozatosan követett volna az elkülönülő egyház ideje. De a feltámadáshit kezdete óta az egyházat *Isten alapításának* értették. Mint isteni művet más emberi csoportosulásoktól lényegesen eltérő közösségnek tartották, amelynek pontosan körülhatárolt alakot kellett öltenie. A Krisztussal, Krisztusban és Krisztus által cselekvő Isten művének hangsúlyozása megfelel az őskeresztény szóhasználatnak. Túlsúlyban vannak az "Isten egyháza" és "Isten népe" kifejezések, noha az egyház e- evangéliumokon kívül található legősibb önértelmező hitvallása tagadhatatlanul Krisztushoz és a krisztuseseményhez kapcsolódik, és néhány esetben a "Krisztus egyháza" megnevezés is előfordul (Róm 16,16;vö. Gal 1,22).

Az egyház *eredete* tehát nem egyszerűen Jézus húsvét előtti szándékában és rendelkezésében, hanem *a krisztusesemény egészében* keresendő. Itt Isten Jézus Krisztusban való egész cselekvését tekintjük mérvadónak: Jézus születésétől, munkásságától, a tanítványok elhívásától kezdve egészen haláláig, feltámadásáig és a Léleknek a feltámadás tanúira történő kiárasztásáig.

Jézus életre támasztása nélkül nem csak a keresztény igehirdetés és a keresztény hit üres (IKor 15,14-20). Jézus életre támasztása nélkül a hívők gyülekezetének, az egyháznak sincs értelme. A Jézus személye körüli rejtélyt csak az a bizonyosság oldotta meg, hogy a Megfeszített dicsőséget nyert Istentől és él. Az egyház is ez által jöhetett létre, és ezáltal lett valósággá. A feltámasztásról magáról a kanonikus evangéliumok sem írnak sehol másképpen, mint az apokrifok, de a leírás részletei a különböző hagyományokban nem egyeznek egymással. Ezt már a különböző újszövetségi hagyományok rövid összehasonlítása is világossá teszi. Csak a szövegek erőszakolt egységesítése hozhatná ezeket mesterséges összhangba. Erre azonban semmi szükség nincs, hiszen nem rendőrségi jegyzőkönyvről van szó. Mint igehirdetési szövegek üzenetet hordoznak, kiszínezettek és egymáshoz illesztettek. A döntő dologban azonban egyeznek: a megfeszített Jézus Isten dicsőségében él, és mint Megdicsőült kinyilatkoztatta magát a tanítványoknak. Itt nem a pontos "hogyan", "mikor", és "hol" fontos, hanem "az, hogy" feltámadott.

A legrégebbi tanítványi kör teljes határozottsággal hivatkozik a feltámasztott Jézussal való találkozásokra, amelyeknek ténylegesen és kétségtelenül részese volt. Nem képzelődésekkel, nem alaptalan hiszékenységgel, hanem a valóban élő tényleges megtapasztalásaival vette kezdetét az egyház. Mindezt lehet ugyan hitetlenül vitatni, de a tanítványok bizonyágtételének félreértelmezésével semmibe venni nem lehet. A sejtés helyébe most a bizonyosság, a kétség helyébe a vallástétel lép. Az igehirdető Jézus a meghirdetett Jézussá lesz, az üzenet hordozójából az üzenet központi tartalma. Tanítványai most ismerik fel Jézust, és annak vallják, akinek kinyilatkoztatta magát: ő a Messiás ("Chrisztosz" a felkent király, amely elnevezést később a "Jézus"-sal kettős névvé kovácsolták össze). Ő az égből érkező Emberfia, Dávid fia, Isten Szolgája és Fia, az Úr, a Kyriosz (ez a megnevezés különösen hellén területen terjedt el).

Most azonban a hit megvallásával együtt valósággá válik egy *új közösség* is. A szétszórt tanítványok ismét Jeruzsálemben gyülekeznek, Isten eljövendő országának központjában. Öröme és hálaadásra indítja őket az új közösség megtapasztalása.

Forrásaink egyike sem tudósít valamiféle csalódottságról, mintha ez a közösség csak pótmegoldás lenne Jézus visszatérésének (a parúziának) késése miatt. A tanítványok "ujjongva", az utolsó idők örömeivel ünnepelik a közös étkezést, "a kenyér megtörését" (ApCsel 2,42-47). Az utolsó időkre vonatkozó ószövetségi ígéretek az új közösség magára vonatkoztathatja. A régi prófétai ígéretek beteljesülésével ajándékkal kapják az utolsó idők ígértét, *Isten Lelkét*. Ez a pünkösdi történet értelme. Zsidó felfogás szerint ez a Lélek az utolsó prófétákat követően eltávolodott Izraeltől, de az utolsó időkre vonatkozó ígéretek között újra szerepel. Ez a Lélek az új közösségben sokféle módon feje ki hatását: az új prófétákban, a nyelvek ajándékában, hatalmas tetteikben, a bíróság előtt helyénvaló szóban. Az új közösségbe történő felvétel szertartása kezdettől fogva a keresztség lesz, ahogyan János adott erre példát. Tisztító fürdő ez, amely a megtérést tanúsítja, és Jézus nevének jegyében megszabadít a bűn adósságától Isten eljövendő országában.

Így bizonyul az új tanítványi kör sokoldalúan *az utolsó idők üdvözítő gyülekezetének*. Jézus eljöttét egyre világosabban és mélyebben az igazi döntő eseménynek, az utolsó idők igazi eseményének értik. A húsvéti hitben ez az új tanítványi kör legyőzi a keresztről, és Jézus mellett új döntésében halálát a bűnösökért vállalt halálnak ismeri fel. A Feltámadottra tekintő hitben az átok eseményét - a zsidók így értelmezték a kereszthalált - az üdvösség eseményének látták: egyszerűen ez az üdvösség eseménye. Jézus halálában és feltámadásában tehát Isten utolsó időkbeli döntő cselekvését ismerték fel. Új megvilágításba helyezik földi múltját annak, aki eljött és jövőjét annak, aki eljön. A gyülekezet azonban nemcsak a még hátralevő jövőben tapasztalhatja a feltámadott Jézus hatalmát, hanem a feltámasztással már megnyitott új jelenben is. O az, akinek földi munkásságát a gyülekezet most más szemmel látja.

Ő az, akire a gyülekezet, mint eljövendő Emberfiára várakozva tekint. O az, aki már most úgy uralkodik, mint akit Isten felemelt.

5. MI AZ "EGYHÁZ"?

Az új tanítványi közösség ily módon az utolsó idők Isten által elhívott és kiválasztott gyülekezetének ismeri fel magát. A kereszthalál tette szükségessé a tanítványok új döntését Jézus mellett. Ez azonban csak annak alapján vált lehetővé, amit Isten Jézussal az utolsó időkhez tartozó módon tett. Így a közösség tagjai joggal viselték az utolsó időkkel kapcsolatos megjelöléseket: "kiválasztottak", "szentek". Ők az a közösség, amely teljes joggal átveheti az Ószövetség és egyben Isten utolsó időkbeli gyülekezetének megtisztelő rangját: káhal Jahve, "Isten gyülekezete". A zsidóságban ezzel a névvel nem csak Izraelt jelölték. Így nevezték Isten utolsó időkbeli népét is, amelynek majd a jelenleg szétszórt és láthatatlan Izrael összegyűjtése révén kell nyilvánvalóvá válnia. A görögben "Isten egyháza" volt a megfelelő szó, amelyet a gyülekezet megnevezésére általánosan használtak, ezt ma röviden *"egyháznak"* mondjuk.

Az egyház elnevezés a szó különböző használata miatt az évszázadok során többértelmű és nagyon sokrétű szónak bizonyult. A *germán* nyelvekben használatos szavak (a német Kirche, az angol church, a svéd kyrka, a szláv cerkov) eredete nem a latin "curia" (a pápa római székhelye), mint Luther vélte (és ez nem kevésbé járult hozzá a Kirche szótól való idegenkedéséhez a "Gemeinde"="gyülekezet" szó javára). A Kirche szó nem Rómából eredt. Nagy Teodorik gót birodalmában terjedt el a Duna és Rajna vidékén. Eredete a bizánci népies "kyrike" volt, jelentése az "Úrhoz tartozó", kiegészítve: "az Úr háza", egyszerűen azt mondhatnánk: az Úr gyülekezete.

A germán nyelvekkel ellentétben a *román* nyelvek megőrizték a közvetlen összefüggést az Újszövetségben használatos szóval: a latin *ecclesia*, spanyol *iglesia*, francia *église*, olasz *chiesa*. Ez mind a görög "*ekklesiából*" származik. Mi hát ennek a szónak az értelme?

Az *ekklesia* szó a görög köznyelvben is használatos. Ezt mutatja a Pál ellen kitört efezusi zendülés elbeszélése (ApCsel 19,32.39k). Ha pl. Thuküdidész, Platón, Xeno- phón vagy későbbiek az "*ekklesiáról*" beszéltek, ha a görög polgárok a feliratokon *ekklesiáról* olvastak, nyilvánvaló volt, miről van szó. A polgárok az "*ekkletoi*", akiket a hírnök ki- ill. összehívott. Az "*ekklesia*" tehát a "kihívottak", az összehívottak gyűlése, a népgyűlés. Az *ekklesia* tehát eredetileg politikai gyűlést jelent (a szó minden vallási mellézköngéje mellett), nem hitélethez tartozót, nem egyházi jellegűt. *Ekklesia* az éppen időszerű összejövetelt jelenti, a testület mindenkori "ülését". Az ezek közötti időben nincs *ekklesia*. Nyilvánvaló a különbség az ilyen *ekklesia* és az egyházi értelemben vett *ekklesia* között. Teljesen indokolatlan tehát az újszövetségi nyelvhasználat közvetlen levezetése a görög köznyelvből.

Az újszövetségi egyházfogalom tekintetében nem a görög szavak eredetével foglalkozó nyelvtudomány az irányadó, hanem inkább az Ószövetség görög fordításának szóhasználat. A Septuagintában az *ekklésia* szó kb. százszor fordul elő, szinte mindig az egyébként köznapi héber káhal = "összehívott gyűlés" fordításánál (ezzel szemben az "eda" kifejezést, amely a népközösséget jogi és kultuszközösségként határozza meg, leginkább a "zsinagóga" szóval adják vissza). Az "*ekklesiát*" birtokos jelzős kapcsolása az "Úrral" (Jahvéval) döntően minősíti. Itt sem felejtethetjük el az összegyülekezés folyamatát. De nem arról van szó, hogy valaki vagy valami gyülekezik, hanem az a döntő, hogy ki és mi gyülekezik össze. Isten gyűjt egybe, és az *ekklesia* ily módon Isten gyülekezetévé válik (ha azután gyakran egyszerűen csak pusztán *ekklesiát* említenek is). Itt már nem akármilyen emberek akármilyen összegyülekezése megy végbe. Isten *ekklesiája* több mint bármi más eseményhez kapcsolódó bármikor történt összegyülekezés. *Ekklesia* az Isten által előre kiválasztottak seregének összejövetele, a középpontja, Isten körül. Az *ekklesia* szó így már a Septuagintában vallásos-kultikus fogalommmá válik, amelyet egyre inkább az utolsó időkre vonatkoztatnak - ezt tanúsítják a mindenesetre ritka káhal előfordulások a kumráni iratokban (pl. 1 Qsa 1,4; 2,4; Dam 12,6). Az *ekklesia* Isten igazi gyülekezete az utolsó időkben.

Amikor az összegyülekezet magára vette az *ekklesia* elnevezést, akkor tudatosan igényt támasztott arra, hogy ők Isten igazi összejövetele, Isten igazi gyülekezete. Isten igazi népe az utolsó időkben.

6. ÖSSZEJÖVETEL, GYÜLEKEZET, EGYHÁZ

Az "*ekklesia*" az "összejövetelhez" hasonlóan ugyanúgy jelenti az *egybegyülekezés éppen végbemenő folyamatát*, mint magát az *egybegyűjtött gyülekezeti*. Különösen az elsőt nem szabad sohasem elfelejtenünk. Egyház nem egyszerűen az által van, hogy valami egyszer elkezdődött, valamit alapítottak, ami azután változatlan marad. Egyház csak az által létezik, hogy mindig újra egy tényleges összejövetel eseményére kerül sor, összegyülekezésre és főképpen istentiszteleti összegyülekezésre. A tényleges összejövetel az újszövetségi gyülekezet adott időpontban való megnyilvánulása, képviselete és valóra válása. Ez fordítva is áll: az összejövetel mindig újra végbemenő eseményének maradandó hordozója a gyülekezet. Az "egyház" szó a némethez hasonlóan sok nyelvben a templomot is jelenti. Használják még az abban éppen végbemenő istentiszteleti eseményre is. [A magyar nyelvben a "templom előtt" és "templom után" a gyülekezet összejöveteléhez, az istentisztelethez viszonyított időpontot is jelenti. Fordító.]

Az "*összejövetel*", "*gyülekezet*", "*egyház*" három fogalmát *összefüggésükben* érdemes szemlélnünk, azokat egymás ellen kijátszanunk nem szabad. Nem lehet kikerülni azt a tényt, hogy az Újszövetség mindig ugyanazt az *ekklesia* szót használja, amíg mi az összejövetel, gyülekezet és egyház szavakat váltogatjuk. Már maga ez a tény is óv minket attól, hogy itt ellentéteket hozunk létre. Ez a három szó nem verseng egymással, hanem kiegészíti egymást a gazdag tartalmú és sokoldalú *ekklesia* szó fordításában. Az "összejövetel" kifejezi, hogy az egyház sohasem csak egy állandósult intézmény, hanem a tényleges összejövetel mindig új eseménye élte. A "gyülekezet" azt hangsúlyozza, hogy az egyház sohasem csak egy funkcionáriusokból összetevődő távoli, elvont csúcsszervezet a ténylegesen összegyülekező gyülekezet felett, hanem mindig meghatározott helyen és időben, meghatározott cselekményre összegyülekező közösség. Az "egyház" nyilvánvalóvá teszi, hogy az *ekklesia* sohasem csak egymástól elszigetelt és önelégült vallásos egyesületek kötetlen egymás mellett élése, hanem kölcsönös szolgálatra egyesült tagjai egy világot átfogó közösségnek. Ez a három

megnevezés, de főképpen a két utolsó legtöbbször felcserélhető. Igaz ugyan, hogy az "összejövetel" inkább az időszerűt és eseményszerűt, a "gyülekezet" inkább a helyhez kapcsolódót és a tartósat, az "egyház" pedig inkább a helyhez nem kötött egyetemeset je- lenti. Így azután az *ekklesia* szó fordítása során egyszer szívesebben használjuk az egyiket, máskor a másikat. De alapjában véve, ezek cserélhetők maradnak. És amint beszélhetünk helyi gyülekezet helyett helyi egyházzal, ugyanúgy beszélhetünk egyetemes egyház helyett az összes gyülekezetről is.

7. HELYI EGYHÁZ ÉS EGYETEMES EGYHÁZ

Egyetlen összejövetel, egyetlen gyülekezet, egyetlen egyház *sem azonos* ugyan az ekklesiával, vagyis az egyetemes egyházzal, az összes gyülekezettel és azok valamennyi összejövetelével, mégis tökéletesen *megjeleníti* azt. Ez két dolgot jelent: *egyrészt* a helyi egyházközség nem egy "szelete" vagy "tartománya" csupán az egyetemes egyháznak. Semmiképpen nem csak egy alosztálya a tulajdonképpeni "egyháznak", amelyet rangjához illő felsőbbbségnek és elsőbbségnek kell elképzelnünk, miután nagyobb kört magába foglaló alakzat. Nem jó szokás, hogy egy elvont-idealista egyházfogalom következményeképpen csak az egész világ egyházszervezetét nevezzük "egyháznak". Mintha az egyház nem lenne minden egyes helyen *teljes egészében* jelen! Mintha nem lenne övé az evangélium *teljes* ígérete és a hit *teljessége*! Mintha nem kapta volna az Atya *teljes* kegyelmének vigasztalását, mintha nem lenne benne jelen a *teljes* Krisztus és mintha nem kapta volna ajándékul a Szentlélek *teljességei*. Nem, a helyi egyház nem csupán *hozzátartozik* az egyházhoz. A helyi egyház *egyház*. Csak a helyi egyházból és annak tényleges megvalósulásából válik érthetővé az egyetemes egyház. A helyi egyház tehát nem egy önmagában értelmetlen, az egészet nem kifejező sejtje csupán az építménynek. Tényleges egyház ez, amelynek a saját területén minden ígérete és ajándéka megvan, amelyre az emberek üdvösségre jutása érdekében szüksége van: az evangélium hirdetése, a keresztség, az úrvacsora, a különböző kegyel- mi ajándékok és szolgálatok. - *Másrészt*: az „egyetemes egyház” nem helyi egyházak "halmozódása" vagy "társulása". A különböző helységek gyülekezeteit az Újszövetségben egymás után és egymás mellett saját megkülönböztető nevükkel és az azonos "egyház" névvel illetik, miközben az egyes és többes számot vegyesen használják. Emellett előfordul az Apostolok Cselekedeteiben és hasonlóképpen Pálnál is (különösen az Efezusiakhoz írt levélben) az egyház szónak helyhez nem kötött használata.

És ha az Újszövetség a helyi egyház és egyetemes egyház viszonyát sem teológiailag, sem jogilag nem is fejt ki, mégis bizonyos, hogy az egyes helyi egyházakat ez jobban összeköti mint a közös név, jobban mint a külső összefogás vagy az egyes helyi egyházak fölé rendelt szervezet. Minden egyes helyi gyülekezet ugyanazt az evangéliumot, ugyanazt a biztatást és ígéretet kapta. Egy és ugyanazon Atya fogadta őket kegyelmébe, egy és ugyanazon Uruk van, a kegyelmi ajándékok és szolgálatok egy és ugyanazon Lelke ösztönzi őket. Egy és ugyanaz a hitük, egy és ugyanaz a keresztség szenteli meg, és ugyanaz a vacsora elégíti meg őket. Mindezek révén nemcsak külsőleg kapcsolódnak össze, hanem belsőleg egyesültek, és mi lenne ennél fontosabb számukra? Nemcsak egyházi szervezetet, hanem egyházat alkotnak. Az egyház nem tetőt jelentő szerkezet az egyes gyülekezetek feje felett. Nem az egyes gyülekezetek összegezésének eredménye, és nem esik szét egyes egyházakra. Ellenkezőleg, a különböző helyeken Isten egyháza *van*. Nemcsak korinthusi egyház van, nemcsak korinthusiak egyháza vagy Korinthus egyháza, hanem: "Isten egyháza, amely Korinthusban van" (1Kor 1,2; 2Kor 1,1). Minden ekklesia, minden összejövetel, gyülekezet, egyház - legyen bár mégoly *_kicsi*. mégoly szegényes, mégoly szánsalomra méltó - teljesen megjeleníti az ekklesiát, Isten Összejövetelét, gyülekezetét és egyházát.

EGYHÁZ ÉS ISTEN ORSZÁGA

1. AZ EGYHÁZ NEM ISTEN ORSZÁGA

Krisztus úr volta hírül adja, és szinte valóra váltja azt, amit az Isten uralma jelent. Éppen ezért nagy a veszélye annak, hogy ebben a közbenső időben Isten országát (basileia=uralom, királyság) azonosítjuk az egyházzal. Isten országa és az egyház *azonosítása* azért lenne kézenfekvő, mert minden jövőre mutató jellege mellett Isten uralma a mai világban is észlelhető, hiszen behatol már a jelenbe. Így azután az egyház könnyen felfogható a jelenlevő és fejlődő "Isten országának".

A jelenlegi írásmagyarázat újból nyilvánvalóvá tette számunkra, hogy az Újszövetség evangéliuma szempontjából lehetetlen a keresztény társadalomról vagy pusztán magáról az egyházzal, mint "Isten földi országáról" vagy Isten országa "mai alakjáról", akár "Isten országa hordozójáról" beszélnünk. Ugyanígy helytelen, ha - akár jó szándékkal is - azt mondjuk, hogy az egyház építi fel, terjeszti el Isten országát a földön, és megvalósulásán dolgozik. Hiszen ez az egyház éppen nem azért imádkozik: "Valósítsd meg velünk a te országodat!", hanem azért: "Jöjjön el a te országod"! Isten uralmának, mint *Isten* uralkodásának értelemmel fel nem fogható, utolsó időkbeli jellege teszi lehetetlenné, hogy itt azonosságra vagy akár csak folytonosságra gondoljunk. Nincs azonosság, az "egyház" és "Isten országa" nem azonos. Az Újszövetség értelmében ugyanis Isten uralma az utolsó idők egész világot átfogó végleges országa (basileiája). És nincs folytonosság sem! Isten országa nem az egyházból ered, nem szerves fejlődésből fakad, nem érési és érvényesülési folyamat eredménye, hanem Isten észérvekkel alá nem támasztható, beteljesedést hozó új beavatkozása. Az ember részéről nyitottsággal és készenléttel, engedelmisséggel és éberséggel, hittel és megtéréssel kell ennek eleget tenni.

Azonosságuk helyett tehát az egyház és Isten uralma között levő alapvető *különbséget* kell hangsúlyoznunk. Ha az egyházra vonatkoztatjuk azt, amit az Újszövetség Isten uralmáról mond, nem kerülhetjük ki az egyház elviselhetetlen dicsőítését. A dicsőség egyházáról szóló tanítás (ecclesiologia gloriae) az egyházat tűzi ki célul. Mintha Isten uralma hatalmának és dicsőségének megjelenésére már nem kellene várnunk, mintha már minden ígéret beteljesült volna az egyházban, és mintha vándorlás helyett pihenésre hajthatná fejét. Mintha az egyház nem emberekből, sőt bűnös emberekből állna, és mintha az ige, a keresztség, az úrvacsora nem olyasmint hirdetne, amelynek beteljesülése még hátra van!

Az egyház lényege szerint a jelenhez kapcsolódik, és a jövőben megszűnik. Isten országa ugyan olyasmi, ami behatolt a jelenlegi világba, de ugyanakkor döntő módon a jövőhöz tartozik. Az egyház zárandoklat, átmeneti állapot az utolsó időkön át a vég felé. Végeredményben Isten országa a végső dicsőség az idők végén, egyszerűen a vég. Az egyház bűnösöket és igazakat foglal magába, Isten országa viszont az igazaké és szenteké. Az egyház alulról növekszik, földi módon szervezhető, ellentmondásokkal teli fejlődés és haladás eredménye, röviden szólva: döntően emberi mű. Isten országa felülről hatol be, észérvekkel alá nem támasztható cselekvés, kiszámíthatatlan esemény, röviden szólva: döntően Isten műve. Ennek az uralomnak alanya Isten, aki korlátlan királyi szabadságával szuverén módon cselekszik, mint Úr és Atya. Ez az uralom az Ő uralkodói méltósága, kormányzása és uralkodásának tere.

Nem az egyházzal, hanem Isten beteljesült uralmáról tudósít sok más példázat között a földet beárnyékoló fa, a gazdag aratás, az Isten által rendezett ünnepi lakoma, az utolsó időkbeli menyegző. A teremtés célja nem az egyház, hanem Isten beteljesült uralma: az új teremtés, amelyben érvényét veszti az egyház és világ közötti különbségtétel. Az "Isten országa" név nemcsak a jelenbe már behatoló uralmat jelzi,

hanem Isten elkészült és befejezett, az egész világegyetemre kiterjedő országa megnevezésére szolgál (a megfelelő képies kifejezésekkel együtt).

2. AZ EGYHÁZ ISTEN ORSZÁGÁNAK ELŐJELE

Isten uralma és az egyház azonosítása nagyon könnyen átcsap e kettő *szétválasztásába*. A világ végét váró ábrán- dozóknak számtalan módjuk van "az egyház = Isten földi országa" minősítés ellen úgy tiltakozni, hogy az eljövendő ítéletre és Isten országára hivatkoznak az egyházzal szemben. Ez a szemlélet Isten országát és az egyházat nem egymással szembenálló párnak, hanem ellenfélnek, nem ellenpólusnak, hanem ellenségnek tekinti. Emellett észre kell vennünk, hogy a világ végét várók zavaros gondolataik és tévedéseik ellenére is a döntő kérdésekben jobban megértették Isten uralmának kritikai jellegét, mint az egyházi rendszerüket kíméletlen hatalmaskodással védelmező ellenfeleik.

Ezen a ponton szétválasztás helyett Isten uralma és az egyház közötti *összefüggést* kell hangsúlyoznunk. Isten utolsó időkbeli hívő gyülekezetének eredete Isten uralmának prédikálása, ennek a gyülekezetnek kezdete és alapja az Isten uralma. Isten uralma egyre nyilvánvalóbb beteljesedése felé tart. Célja, határa és próbaköve is Isten uralma. Az egyház nem Isten országa, de Isten országát kémleli, várja, sőt zarándokként afelé tart, és mint hírnöke hirdeti jöttét a világnak.

Ezen a zarándokúton Isten nem hagyta el és nem felejtette el az egyházat. Nem vak sötétségben kell vándorolnia. Jóllehet az egyház nem az (eljövendő) Isten országa, de már most Isten világunkba behatolt uralma alá tartozik.

Isten uralmának végső győzelme nyilvánvalóan hátra van még az egyházban, de Jézus Krisztusban a döntő győzelmen már túljutott. Még nyilvánvalóan a halál árnyékában vándorol, de a feltámadás már nem csak előtte van, túl is jutott már azon a feltámadott Úr (kyriosz) Jézus által. Ez az élő Úr vele van, vele marad minden napon a világ végéig, Isten országa dicsőséges eljövételéig. Addig tehát ennek az Úrnak uralma. Krisztus uralma alatt él, és ennek idejét Isten uralma eljövendő beteljesedése szabja meg. Rejtetten az egész világ Krisztus uralma alá tartozik, és ez az egyházban az igehirdetés által fejt ki hatását. A bűnök bocsánatát hozza, új embert teremt, és ezen a módon mindenek beteljesülését ígéri. A keresztséget ajándékozza, amely az embert látható jel alkalmazásával már most az utolsó idők gyülekezetének tagjává teszi, az óembert bűnbánattal eltemeti, az új embert pedig a hit által feltámasztja, hogy az új teremtéshez tartozzék. Az úrvacsora ünneplésében pedig Isten országa örökösei számára az Atya dicsőségének utolsó időkbeli vacsoráját hirdeti és jeleníti meg. Az egyház a Szentleket már most ajándékkul kapta, egyelőre csak "foglalóként". Ebben az egyházban ugyan állandóan veszélyeztetett helyzetben, de munkálkodik már a szeretet, amely megmarad.

Így él, várakozik és zarándokol az egyház Krisztus uralma alatt, mint az utolsó idők üdvözülő gyülekezete. Ez az uralom egyúttal Istennek a Krisztusban már most elkezdődött uralma. Isten eljövendő uralmának ígéretei és erői Krisztus által hatnak és érezhetők már most az egyházban, és így az egyháznak rejtett módon már része van Isten világunkba behatoló uralmában. Az egyházat ezért Isten országa várományosai közösségének nevezhetjük. De jobb, ha nem az "Isten országa első lépcsőfokáról" beszélünk. Az egyház nem fokról fokra lépdel egy folyamatosságot jelentő lépcsősoron Isten végleges uralma felé.

Az egyházhoz való tartozás - a kísértések és támadások korszakában - nem garantálja az Isten végleges országához való tartozást.

3. HŰSÉG JÉZUS EVANGÉLIUMÁHOZ?

Az egyház nem első lépcsőfoka Isten végleges uralmának, de mindenesetre *előjele* annak. Isten Jézus Krisztusban már jelenlevő uralma valóságának jele, jövőbeli beteljesedésének pedig előjele. Az egyház létezésének igazi értelme tehát nem önmagában, nem mostani mivoltában van, hanem abban, amely felé halad. Isten uralmát várja az egyház, arról tanúskodik, azt hirdeti. Isten eljövendő és ugyanakkor már jelen lévő uralmát nem hozza ugyan vállán, de mindenesetre kikiáltója, bejelentője, *hírnöke* annak. Isten maga hozza el uralmát. Az egyház pedig egészen az ő szolgálatában áll.

De az egyház tényleg egészen az ő szolgálatában áll? A tényleges egyházzal beszélünk még? Isten uralmának szolgálata az egyházban valóban tény vagy csak elmélet, esetleg program csupán? Isten uralmának szolgálata mindenesetre *elkötelezettsége* az egyháznak: feladatát kapta meg ezzel.

Miközben az egyház Jézusnak, mint Úrnak istenségét hirdeti, Isten uralma evangéliumának lényegét befogadva vállalja, hogy Jézus szóvivője lesz. Átvesszi Jézus határozott követeléseit, továbbadja és alkalmazza azokat. Az öskereszténység számára Jézus Isten uralmának hirdetője maradt, Isten akarata megalkuvás nélküli vállalásának hirdetője. Isten minden követelését, amelyet Jézus az "Isten uralma" jelszavával meghirdetett, most az egyház hirdeti meg "Jézus az Úr" jelszóval, mert éppen Jézus töltötte be példaszerűen legvégsőig Isten uralmának követeléseit, és így emeltetett fel az Atya dicsőségébe.

Ha azonban az egyház Isten uralmának szolgálatában *hiteles* hírnök, tanú, tudósító, követ akar lenni, akkor Jézus evangéliumát elsősorban nem a világnak, nem másoknak, hanem saját magának kell újra meg újra hirdetnie. Mindenekelőtt az egyháznak kell hittel fogadnia, komolyan vennie Isten jövőbeni uralma jelenünkbe való behatolásának evangéliumát. Mindig újra engedelmesen alá kell vetnie magát Isten már jelenlevő uralmának, Isten kegyelmes és követeléseket is tartalmazó üdvösséges akaratának. Hitelessége teljesen Jézus evangéliumához való hűségétől függ. Mit is használna az egyháznak bármilyen serény és határozott igyekezet, ha az nem hiteles? Isten uralmának Jézus által meghirdetett öt szempontja, amint azokat az előző fejezet kezdetén tárgyaltuk, így lesz előírás az egyházzal szemben tanítás számára.

4. AZ EGYHÁZ IDEIGLENES ÁTMENET

Isten uralmát Jézus döntően *jövőbelinek, az utolsó időkhöz tartozónak, véglegesnek* hirdeti meg. Ha a Krisztus követésében járó egyház Isten uralmát jövőbelinek, az utolsó időkhöz tartozónak, véglegesnek hirdeti meg, akkor ez számára előírás:

Az utolsó időkben az egyház nem helyezheti magát az igehirdetés középpontjába. Isten Krisztusban megvalósult uralmából kiindulva, Istennek arra az uralmára kell rámutatnia, amelyre mint feladatának bírálatot is tartalmazó beteljesülésére várakozik. Isten nemcsak részleges, hanem egyetemes, nemcsak átmeneti, hanem végérvényes győzelmes dicsősége kinyilatkoztatásának az egyház még csak elébe megy. Nem állhat úgy az emberek elé, mintha ő volna a célállomás, mintha valaha is maga körül forgó és nyugalomra csendesedő gyönyörűség lehetne! Mintha az ember döntése tulajdonképpen elsősorban nem Istenre, nem Jézus Krisztusra, hanem az egyházra vonatkoznék! Mintha az egyház lenne a világtörténelem vége és beteljesülése, az örökkévalóság! Mintha az ő megállapításai és nyilatkozatai maradnának meg örökké és nem az *Úr* beszéde! Mintha az ő intézményei és jogrendszere élné túl az időt, nem *Isten* uralma! Mintha az emberek volnának az egyházért és nem az egyház az emberekért és éppen ez által Isten uralmáért!

Ha az egyház az utolsó időkben elfelejti ideiglenes, provizórikus, átmeneti voltát, akkor túl magas követelményekkel kerül szembe, kifárad, elernyed és összeomlik, mert nem lát jövőt maga előtt. Ha azonban az egyház szüntelenül arra gondol, hogy célját nem önmagában, hanem Isten országában fogja megtalálni, képes a kitartásra. Tudja, hogy nincs túlterhelve, nem kell véglegeset létrehoznia, nem kell maradandó hazát nyújtania. Egyáltalán nem kell megdöbbennie

azon, ha ideiglenes voltában kétségek gyötrik, akadályok gördülnek útjába, és gondok nyomasztják. Ha végleges lenne, akkor bizony kétségbe kellene esnie. Ha azonban csak ideiglenes, reménysége lehet. Ígérete van arra, hogy a poklok kapui sem vesznek rajta diadalt.

5. IGÉNYTELEN EGYHÁZ

Isten uralmát Jézus Isten saját hatalmas cselekedetének hirdeti meg. Ha a Krisztus követésében járó egyház Isten uralmát Isten saját hatalmas cselekedetének hirdeti meg, akkor ez számára előírást jelent:

Bármilyen rendkívüli erőfeszítéseket tesz is az egyház ezekben az utolsó időkben Isten uralmának szolgálatában, Isten országának megvalósítását nem tekintheti saját feladatának. Azt Isten teremti meg *számára*. Csak Isten cselekvésében bízhat, nem a magáéban. Az egyház Isten uralmát eddig sem valósíthatta meg, ezután sem fogja, csak tanúskodhat arról. Tehet-e többet ezekben az utolsó időkben annál, mint hogy könyörög azért és keresi azt, tetteivel és szenvedésével erejét megfeszítve készül és készíti a világot Isten uralmára. Rendelkezhet-e valaha is az Isten országa eljövételéről? Dicsőítheti-e valaha is önmagát, és dicsekedhet-e Isten és emberek ellenében saját életerejével és alkotó képességével? Támaszthat-e igényeket Istennel szemben valaha is elhatározásaival, előírásaival és elképzeléseivel ahelyett, hogy Isten igényei mellett állna ki a világban? Saját egyházi "mindent - jobban tudása" révén lehetne-e valaha is bizalmatlan Isten kegyelmével szemben, miközben tele van maga csinálta méltóságával és nagyságával? Szabad-e valaha is azt vélnie, hogy ő a kegyelem gyakorlója ahelyett, hogy állandóan és mindig kegyelemre szorultsága tudatában élne? Nem kell-e a kegyelmet mindig követelőzés nélkül gyermeki bizalommal, üres kezekkel elfogadnia? Nem kell-e magát akkor is haszontalan szolgának tekintenie, ha kötelességét teljesítette?

Ha az egyház beképzeli magának, hogy ezekben az utolsó időkben *ő* teszi a legdöntőbbet, mert neki kell saját erejéből és saját teljesítményéből létrehozni, felépítenie, megalkotnia Isten országát, akkor valójában szétszór és rombol, mert hiányzik belőle az önzetlen, egyedül Isten döntő munkájában bízó hit. Ha azonban az egyház hisz abban, hogy Isten hívja létre, gondozza és tartja kezében az utolsó időket, és *ő* ajándékozik a világnak és az embernek új, tökéletes életet, akkor összegyűjt és felépít, mert alázatos bizalmát Isten megtölti erővel. Akkor tudni fogja, hogy végül minden fáradozása mellett sem az *ő* elvei és ügyeskedései érvényesülnek, és az Isten országa eljövételéért nem az *ő* teljesítményeinek jegyzéke vagy ragyogó statisztikája kezeskedik. Nem akadályozhatja meg *őt* a további hívogatásban, ha visszhang nélkül maradt, és nem teheti *őt* vigasztalhatatlanná semmiféle sikertelenség. Ha a döntő győzelmet az egyháznak kellene kivívnia, akkor valóban fel kellene adnia a harcot. Ha azonban a végső győzelmet felülről kapja ajándékkul, saját hozzájárulása nélkül, akkor hívó bizalommal már most latba vetheti minden erejét, és megváltoztathatja a világot. Ígérete van arra, hogy hite hegyeket mozgathat meg.

6. SZOLGÁLÓ EGYHÁZ

Isten uralmát *Jézus tisztán vallási uralomnak* hirdeti meg. Ha a Krisztus követésében járó *egyház* Isten uralmát tisztán vallási uralomnak hirdeti meg, számára ez előírás:

Az egyház ezekben az utolsó időkben semmiképpen sem viselkedhet úgy, mint vallási és politikai hatalom, mint teokrácia. Lelki szolgálatra hivatott el. Azt a kegyelmet kapta, hogy egyházi és világi hatalom felépítése helyett szolgálatot végezzen szolgai formában: Isten szolgálatát emberek szolgálatával és emberek szolgálatát Isten szolgálatával. Ezekben az utolsó időkben hogyan folya-modhatna hát segítségért a világi hatalom megragadása és a hatalom érvényesítése érdekében a politikai stratégia és intrika módszereihez? Hogyan is lehetne képes arra, hogy világi fényt és pompát sugározzák, díszhelyeket osztogasson jobb és bal keze felől, világi rangokat és kitüntetésekkel ítéljen oda? Hogyan is halmozhatna fel világi javakat, pénzt és aranyat a szükségesen felül? Hogyan keveredhetne össze e világ hatalmaival, bármilyen világi csoportosulással? Hogyan azonosulhatna egyszerűen egy politikai párttal, kulturális szövetséggel, gazdasági vagy szociális hatalommal? Hogyan szállhatna síkra bírálathoz és fenntartás nélkül egy

bizonyos gazdasági, szociális, kulturális, politikai, filozófiai, világnézeti rendszerért? Hogyan lehetne képes arra, hogy forradalmi mondanivalójával ezeket a világi hatalmakat és rendszereket mindig újra ne nyugtalanítsa, meg ne döbbsentse, zavarba ne ejtse, meg ne kérdőjelezze, és éppen ezen a módon ellenállásukat, sőt támadásukat maga ellen ki ne hívja? Hogyan kerülhetné ki a szenvedést, megvetést, rágalmazást, üldöztetést? Hogyan állhatna szándékában a keresztút helyett a diadalút? Hogyan tekinthetné a kívülállókat valaha is gyűlöletes és megsemmisítendő ellenségnek ahelyett, hogy megértő és segítő szeretettel, mint felebarátjait átölelné őket?

Ha az egyház az utolsó időkben nem veszi észre, hogy önzetlen szolgálatra küldetett a világba az emberek közé, még az ellenségekhez is, elveszti méltóságát, hitelességét, létjogosultságát, mert lemondott Krisztus igazi követéséről. Ha azonban az egyház tudatában van annak, hogy nem ő, hanem Isten uralma jön el "hatalommal és dicsőséggel", a maga kicsiségében megtalálja az igazi nagyságot. Akkor tudja, hogy nagysága éppen a hatalom és pompa mellőzésében rejlik. E világ hatalmasainak egyetértésével és támogatásával csak szoros kikötésekkel és korlátozottan számolhat. Létét a világ mindig újra mellőzi, figyelmen kívül hagyja, és csak eltűri, vagy éppen sajnálja, fájlalja, és nem tartja kíváncsnak. Fáradozását mindig újra megmosolyogják, gyanúval illetik, helytelenítik és akadályokat gördítenek útjába. Az egyház számára ennek ellenére minden más uraságnál megtámad- hatatlanabb az Isten uralma. Ha ereje a világ feletti hatalmában rejlenék, valóban el kellene csüggednie. Ha azonban ereje Krisztus keresztjében és saját keresztjében rejlik, akkor ereje a gyengesége, akkor aggodalom nélkül járhatja útját a feltámadás előre szavatolt győzelme tudatában. Az az ígérete, hogy megnyeri életét, ha odaadja azt.

7. BŰNÖS EGYHÁZ

Isten uralmát *Jézus, mint az üdvösség bekövetkezését* hirdeti meg *a bűnösöknek*. Ha a Krisztus követésében járó *egyház* Isten uralmát, mint az üdvösség bekövetkezését hirdeti meg a bűnösöknek, számára ez előírás:

Ezekben az utolsó időkben az egyház a világgal és hatalmasaival fennálló minden ellentéte ellenére sem viselkedhet soha a vészmadár szerepében fenyegetően és megfélemlítően. Kárhozat helyett üdvösséget, fenyegetés helyett örömhírt, hadüzenet helyett békét kell hirdetnie a világnak. Hiszen az egyház nem a kegyesekért és az igazakért, hanem a bűnösökért és az istentelenekért van! Nem elítélnie és elátkoznia, hanem az evangéliumot komolyan véve gyógyítania, megbocsátania és megmentenie kell! A gyakran elkerülhetetlen intések sohasem lehetnek öncélúak, hanem utalniuk kell Isten kegyelmének ajánlatára! Csupa kegyelem veszi körül az egyházat, és éppen ezért nem tetszeleghet az önelégültek zárt csoportjában vagy a tiszták és szentek társaságában! Sohasem képzelheti a gonoszt, az istentelent csupán az egyházon kívül! Hiszen semmi sincs benne, ami tökéletes volna, ami ne lenne veszélyeztetett, hiányos, kérdésessé tehető, ami ne szorulna mindig újra kiigazításra és jobbításra! A világ és az Isten uralma között az arcvonal ugyanis középen, az egyház kellős közepén, minden egyes egyháztag szíve közepén húzódik!

Ha az egyház ezekben az utolsó időkben nem akarja tudomásul venni, hogy bűnös emberek alkotják, és bűnös emberekért létezik, akkor szívében megkeményedik, önteltté és könyörtelenné válik. Nem érdemli meg sem Isten irgalmát, sem az emberek bizalmát. Ha azonban komolyan veszi az egyház, hogy csak Isten uralmának beteljesedése választja majd el a búzát és konkolyt, a jó és hitvány halakat, a kegyelem ajándékában, szentségben és igazságban részesül, amelyeket a maga számára sohasem tud létrehozni. Az ilyen egyház tisztában van azzal, hogy nem szükséges a világ előtt a magas erkölcs színházát megjátszania, mintha nála minden a legnagyobb rendben lenne. Tudja, hogy kincseit nagyon is földi edényekben őrzi, hogy fényei szerények és pislákolnak, hite gyenge, ismeretei homályosak, és beismerései dadogva hangzanak el. Tudja azt is, hogy nincs egyetlen bűn vagy eltévelyedés sem, amely számára csábítássá ne válhatna, és amelyre ilyen vagy amolyan módon rá ne fizetett volna. A büntől való állandó elhatárolódása közben soha sincs oka a bűnösöktől távol tartania magát. Ha az egyház önigazultan lenézi a bűnösöket és vámszedőket, valóban lehetetlen Isten országába megigazultan bemennie. De ha az egyház a megigazulásra és szentségre elhívottak közösségeként tudatában marad bűneinek és

vétkeinek, akkor vidáman és megvigasztalódva élhet a bocsánatból. Akkor Isten hozzánk érkezett uralma alatt a kárhozottakból szentek lehetnek, és az egyháznak nem kell aggodalmaskodnia a gyakran ellenállhatatlan kísértések és a mindig újra becsúszó hibák és balfogások miatt. Övé az ígéret, hogy aki megalázza magát, felmagasztaltatik.

8. ENGEDELMES EGYHÁZ

Isten uralma érdekében *Jézus az ember gyökeres döntését követelte Isten mellett*. Ha tehát a Krisztus követésében járó egyház Isten uralma érdekében gyökeres döntést követel Isten mellett, számára ez előírás:

Ezekben az utolsó időkben az egyháznak is választania kell Isten és uralma vagy a világ és uralma között. Nem törődhet bele abba, hogy Isten melletti gyökeres döntését valami akadályozza. Éppen az egyháznak kell megtérésével újra meg újra elfordulnia a világ csalogatásától, és alávetnie magát Isten eljövendő uralmának. Így fordulhat azután szeretettel a világhoz és az emberekhez. Nem az élet örömeiről lemondó "világtól való elszakadás" ez, hanem az Isten akarata iránti szeretet határozott engedelmissége a mindennapokban, nem menekülés a világból, hanem a világban végzett munka. Az Isten akarata iránti határozott engedelmisség elől nem rejtőzhet el az egyház. Mintha az evangélium követelése csak a "gonosz világra" lenne érvényes, a mindig újra elvilágiasodó egyházra pedig nem! Mintha Isten szent akarata iránti engedelmisségét az egyház felcserélhetné önmaga iránti engedelmisséggel! Mintha saját liturgiái, dogmatikai és jogi törvényeit és előírásait, hagyományait és szokásait Isten parancsolatainak mondhatná, azokat a Jézus Krisztusban ismertté vált isteni akarat fölé, vagy akárcsak mellé állíthatná! Mintha örökérvényű zsinórmértékké nyilváníthatna olyan korhoz kötött megállapításokat, amelyeket aztán csak mesterkelt és erőltetett értelmezéssel lehetne a mindenkori jelenhez hozzáigazítani! Mintha szabadságában állna döntő dolgokban a "tevét lenyelnie", és másrészt kicsinyes szörszálhasogatással a "szúnyogot megszűrnie"! Mintha szabad volna számtalan törvény és előírás terhét az emberek vállára helyezni, akik ezt hordozni képtelenek! Mintha Isten szeretetének szívből jövő engedelmissége helyett megkövetelhetne valamilyen félelemből fakadó vak engedelmisséget, amely nem azért fogad szót, mert a követelést megérti és helyesli, hanem csupán azért, mert az parancs, de ha a parancs nem volna, másképpen cselekednék! Mintha a belső érzület helyett a törvény külső megtartása, az "idők jelei" helyett az "atyák hagyományai", a szív tisztasága helyett üres szölamok, az Isten meg nem rövidített teljes akarata helyett az "emberek törvényei" jöhetnének szóba!

Ha az egyház ezekben az utolsó időkben elfelejti kinek tartozik engedelmisséggel és magához ragadja a hatalmat, korlátlan felségjogra törekszik, úrnő szerepet játszik, akkor láncra veri és szolgasorba dönti magát. Ha azonban az egyház minden csőd ellenére Isten uralmára vágyódik, és azzal törődik, hogy kihez tartozik, ki mellett döntött, és ki mellett kell mindig újra megalkuvás és fenntartás nélkül döntenie, akkor valóban szabad lesz. Szabad arra, hogy Krisztusért járjon követségben, a világban, szabad arra az istenszolgálatra, amellyel embereknek szolgál, szabad arra az emberszolgálatra, amellyel Istennek szolgál. A Feltámadott keresztye által szabad lesz a szenvedés, a bűn és a halál leküzdésére, és szabad az átfogó, teremtető szeretetre, amely megváltoztatja és újjáteszi a világot. Szabad a rendíthetetlen tetterős reménységre. Szabaddá válik az Isten országában megígért teljes igazságra, örök életre, valódi szabadságra és a teremtetett világot átfogó békére. Ezért élhet az emberiség Istenével való végső kiengesztelődésének és minden istentelenség megszűnésének reményében. Ha az egyház szíve a világon vagy önmagán csüng, akkor bizony szerencsétlenné, nyomorulttá és rabbá teszi az embert. Ha azonban az Úr Istenhez, és egyedül csak hozzá ragaszkodik, akkor Isten szabad kegyelmével szabaddá teszi a rabokat, vidámmá a szomorkodókat, gazdaggá a szegényeket, erőssé a nyomorultakat, szeretetre méltóvá a szeretet nélkül élőket. Övé az ígéret, hogy ha felkészül és készenlétben várja Istenét, akkor *O újjátesz mindent*, hogy minden legyen mindenekben.

Szükséges-e befejezésül még egyszer hangsúlyoznunk, hogy leírhatatlanul nagy feladatát az egyház csak akkor töltheti be, ha minden reggel újra könyörög azért? Ami természete szerint idegen tőle, azt kegyelemből ajándékuul kaphatja: "Jöjjön el a te országod" (Mt 6,10). Ahogyan néhány bibliai szöveg tanúsága kiegészíti: "Mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség

mindörökké" (Mt 6,13). Vagy amint az egyház legősibb imádságkincse, a Didaché örökül hagyta ránk:

Gondolj Uram egyházadra,
szabadítsd meg minden gonosztól
és tedd tökéletessé szeretetedben.
Gyűjtsd össze a megszentelteket
az ég négy tájáról a te országodba,
amelyet nekik készítettél (10,5).

Ezzel a legdöntőbbet mondhattuk ki a változó alakban megjelenő egyház lényegéről és feladatáról, amely fonákja ellenére is érvényes. A részekre szakadt kereszténység nagy részének a *döntő* kérdésekben legalább eddig a pontig - már ez is végtelenül sokat jelentene - nem volna lehetséges egyetértenie? Abban pl. hogy a fennálló különbségeknek nem kellene *egyházzszakadást okozó* különbségeknek lenniük?

Egyházzszakadást okozó különbség még így is maradna elég. De gondoljuk csak meg: messzemenő egyetértés érvényesülhetne (a felekezeti határokat amúgy is gyakran átlépő teológiai irányzatok számtalan felfogásbeli különbözősége ellenére) az újszövetségi gyülekezet alapvető szerkezeti felépítése tekintetében is. Hogyan határozza meg magát most ez az egyház, az üdvösség utolsó időkbeli gyülekezete, amelyet eddig tulajdonképpen csak általánosságban és nagy vonalakban ismertünk meg? Hogyan írja le lényegét behatóbban? Mit jelent az, ha magát Isten népének, a Lélek templomának, Krisztus testének fogja fel?

AZ EGYHÁZ ISTEN NÉPE

I. AZ EGYHÁZ NEM A PAPOKÉ

Valamennyi hívő együtt az Isten népe. A papi rend *nem sajátíthatja ki* (klerikalizálhatja) az egyházat, ez teljesen lehetetlen.

Ha az egyházat Isten népének tekintjük, akkor egyértelmű, hogy az egyház sohasem csak egy bizonyos osztály vagy csoport, hatóság vagy klikk a hívők közösségén belül. Az egyház mindig és mindenütt Isten *egész* népe, az *egész* ekklesia, a hívők *egész* közössége. *Ők együtt* a választott nemzetség, királyi papság, szent nép. Népének minden egyes tagját Isten hívta el. Krisztusban igaz gyermekévé tette, és a Szentlélek által megszentelte. E tekintetben az egyházhoz tartozók valamennyien egyenlők. Jézus Krisztus evangéliumával Isten népének minden tagja felhívást kapott a hitre, az engedelmességre és a szeretet teljes odaadására. Az egyházhoz tartozók

e tekintetben is valamennyien egyenlők. Ez az alapvető egyenlőség sokkal fontosabb, mint az Isten népe soraiban mutatkozó minden más különbség, amelyek meglétét nem is kell tagadnunk.

Ha az egyház valóban Isten népe, akkor lehetetlen az "egyházat" valaha is elválasztani a "laikusoktól", mintha a laikusok nem lennének a szó teljes értelmében "laós" (= nép). Ez az egyház *klerikalizáló félreértése* lenne. így az egyházat - ha talán nem is kötelességei, de mindenestre jogai és kiváltságai tekintetében - közvetlen vagy közvetett módon a klérussal (papi renddel) azonosítanánk. De hát nem feltűnő, hogy míg a "laós" a szó "Isten népe" értelmében a keresztény gyülekezettel kapcsolatban, az Újszövetségben igen gyakran használatos, addig a "laikós" ("laikus") szó, amely a pogányok között a "tanulatlan tömeget" jelentette, zsidó szóhasználatban pedig azt a Férfit, aki nem pap, nem is levita, az Újszövetségből egyszerűen hiányzik. Hogyan is használhatták volna ezt a szót az egyházzal kapcsolatban, amikor az Újszövetségben nemcsak egy csoportot, hanem mindenkit "választottnak", "szentnek", "tanítványnak", "testvérnek" neveznek, akiknek csak egy Uruk és egy Mesterük van. A "laós" szó - amint az Ószövetségben sem - az Újszövetségben sem fejez ki a közösségen belül megkülönböztetést papok ("klerikusok") és nép ("laikusok", az egyház "népe") között. Ez a szó sokkal inkább mindenki összetartozását jelenti egyetlen nép közösségében. Ebből a szempontból kifelé irányuló megkülönböztetést tartalmaz: Isten egész népét választja el a "nem néptől", a "világtól", a "pogányoktól". "Klerikusok" és "laikusok" között az egyházban csak a harmadik századtól kezdve tesznek különbséget.

Kétségtelenül vannak különbségek Isten újszövetségi népén belül is, ezekre még majd visszatérünk: különböző lelki ajándékok, szolgálatok, feladatkörök, beosztások. Bármilyen fontosak lehetnek is ezek a különbségek, nem lehet a "laós" vagy "laikós" szóval kifejeznünk. Az alapvető azonossággal szemben ezek másodrendűek. Akármilyen különleges feladatot kapott is valaki közülük, számára az a döntő, hogy befogadta-e őt Isten, akinél nincs személyválogatás, nincs előjoga vérnek, fajnak, méltóságnak, hivatali beosztásnak. Istennél pedig az a döntő, hogy valaki valóban hisz, engedelmeskedik, remél és szeret. Végül tehát nem az a döntő, hogy valakinek van-e tisztsége az egyházban, és az milyen. Az a döntő, hogy tisztét gyakorolva is egyszerű és szerény "hívő" marad, azaz hívő, engedelmes, szeretetben élő, reménykedő ember.

2. AZ EGYHÁZ NEM PRIVATIZÁLHATÓ

Isten egész népe *Istentől kapott elhívást*. Az egyház *privatizálása* lehetetlen.

Ha az egyház Isten népének tekinti magát, akkor ebből világosan következik, hogy sohasem csupán vallási gondolkodásukban azonosan hangolt emberek szabad egyesülete. Az egyházat valójában mindig és mindenütt a minden ember üdvösségét akaró Isten előzetes szabad kiválasztása és elhívása hozza létre. Nincs egyház Isten szabad kegyelme és szeretete nélkül! Ami az egyház fogalmából általánosságban adódik, az az ó és újszövetség történetéből itt válik kézzelfoghatóvá. Isten megszólít, ez a döntő isteni kezdeményezés az ember üdvösségére. Ezt a régi szövetség elhívási történetei jól megvilágítják: a próféták elhívása, amint azokat hatalmas képekkel maguk a próféták (Ézs, Jer, Ez) beszélik el, vagy legalább szűkszavúan tudósítanak arról (Hós, Ám). De Isten emberei közül mások elhívása is, amint az a patriarchák (különösen Ábrahám), Mózes, Gedeon, Sámson, Sámuel és a királyok közül Saul, Dávid, Salamon, Jeroboám, Jéliu történetében ránk maradt. Tulajdonképpen az elhívások egyikénél sem valamilyen előjogról, személynek szóló kitüntetésről van szó, hanem arról, hogy Isten igénybe veszi ezeket az embereket népe szolgálatára. Hiszen az egész nép elhívott nép Ábrahám, Izsák és Jákób ("Izrael!"), Mózes és az egyiptomi szabadítás óta. Az új szövetségben is így van ez: az elhívások, amint azokat egyes tanítványok hosszabb-rövidebb kerek történetekben elbeszélik, szolgálatra való elhívások. Ezek most mindenestre Isten *utolsó időkbeli* népe szolgálatára vonatkoznak, annak a népnek szolgálatára, amely a maga egészében elhívást nyert. "Választott nemzetiség" (IPét 2,9) az egész! így az Isten egész népe "megkegyelmeztettekből" (IPét 2,10) áll, "Jézus Krisztus elhívottaiból", "elhívott szentekből" (Róm 1,6k; IKor 1,2). "Krisztusban választotta (Isten az egyházat) a világ megalapítása előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte" (Ef 1,4), Isten pedig

szabadon választ. Azokat és éppen azokat hívja el, akiket a világ semminek és bolondnak tart, hogy senki ne dicsekedjék Isten előtt (IKor 1,25-31). Ugyanez történik a pogányok elhívásánál is - és hasonlóképpen Pál esetében (vő. ApCsel 9,1-31; 18,10) - Isten szabad elhatározásából cselekszik (ApCsel 15,14; Róm 9-11). Így az egész nép kapott elhívást Isten szolgálatára - hogy őt magasztalja, róla tanúskodják, őt dicsérje - és arra, hogy az embert szeretettel szolgálja. Ebből az elhívásból kiindulva kell Isten népe egész életét megértenünk, különösképpen a szövetséget, az ó-és az újszövetséget egyaránt. Isten és népe nem azonos szinten köt szövetséget *egymással*, Isten köt szövetséget a néppel. A szövetség is olyan, mint az egész elhívás: Isten kegyelme és népének szóló ajándéka az.

Ha az egyház valóban Isten népe, akkor lehetetlen az egyház kiindulópontját az egyes emberben, a hívő keresztényben látnunk. Ez volna a *privatizáló félreértés*. Ez esetben az egyházat kegyes emberek csoportosulásává oldanánk fel. A keresztény mondanivaló mindig is azzal bizonyította fölényét más megváltást ígérő keleti vallásokkal szemben, hogy nem csak az egyes ember üdvösségét tartotta szem előtt, nem csak az egyes lélek büntől, szenvedéstől és haláltól való megváltására irányult. A keresztény evangélium döntően az embert magába foglaló egész közösség üdvösségéről beszél. Nem véletlenül jelenik meg a keresztény ember elhívása környezetében a keresztség (Ef 4,1-5), mint a megkegyelmeztetésre való elhívásnak és Isten népe közösségébe való felvételnek külső jele. Miután Isten hívása az egyes ember minden tettének és hitének is elébe megy, és ez a hívás Isten egész népét szólítja meg, az egyes ember soha sincs egyedül. Benne él a gyülekezetben, és az egyes gyülekezetek megint csak benne élnek az egyetlen gyülekezetben, vagyis az egyházban.

Az egyház kezdeténél ilyenformán nem a kegyes ember áll, hanem Isten. Hogyan is tudhatna a kegyes ember kegyességével olyan hatást gyakorolni, hogy az egymástól elszigetelődött bűnös emberek valóban Isten népévé váljanak? És hogyan tudhatna az egyedekre szakadt kegyes tömeg otthont nyújtani a mai hontalan, elmagányosodott embereknek?

Az egyház természetesen egyes emberekből áll. De az egyes emberből kiindulva csak akkor értjük meg az egyházat, ha mint egyháztagot, az egyes embert is *Isten felől* értjük meg. Az egyén nem "alanyi jogon", hanem *meghívása* alapján lett és lesz az egyház tagjává. Az egyház pedig lényegesen több mint a tagok összessége, több mint vallásos közösségi hajlam terméke. Ezért tudtak egymással sokszorosan ellenérdekű csoportosulások egyházzá egyesülni: zsidók és pogányok, szabadok és rabszolgák, férfiak és nők. Isten maga gyűjti népét maga köré minden népből és társadalmi rendből, minden városból és minden faluból. A kezdeményezés Istené. Ennyiben lehet az egyházzal, mint "alapításról" vagy "intézményről" (ez a kifejezés intézményesen terhelt már!) beszélni. Kifejezzük ezzel, hogy az egyház nem egyszerűen az egyháztagok közös akarata vagy "közösségi szellemén" alapul. Azt, hogy van egyház és hogy mi az egyház. Isten *akarata* előre meghatározta és az egyház mindvégig ettől az akarattól függ - másképpen, mint emberi alapítás esetében, amelynél az alapító személy idővel távozik. Ezért az egyház sohasem csak "egy intézmény", hanem "Isten intézménye".

3. EGYHÁZ CSAK EMBEREKBEN LÉTEZIK

Mindenki saját *emberi döntése* alapján tartozik Isten népéhez. *Emberek nélkül* nincs egyház.

Ha Isten népének tekintjük az egyházat, akkor egyértelmű: az egyház sohasem a tényleges emberek és döntésük felett lebegő rendkívüli eszmei valóság. Az egyház létrejöttéhez mindig és mindenütt szabad emberi egyetértés is szükséges. Kétségtelen, hogy az egyház Isten alapítása, de soha sincs egyház emberek nélkül. Ahogyan az egyház csak Isten kegyelmes, szerető elhívása és kiválasztása alapján jöhet létre - azzal együtt és attól függően - ugyanúgy szükséges ehhez az ember hívő, engedelmes, egyetértő felelete is. Ahogyan nincs "Isten népe" Isten szabad kegyelme és szeretete nélkül, ugyanúgy nincs "Isten népe" elhívott és mindig

megújuló, szabad hitben és engedelmisségben élő emberek nélkül sem! Erről a népről, amelyet Isten így összegyűjt, minden mást inkább el lehet mondani, mint azt, hogy akarat nélküli juhokból álló nyáj.

Ami eddig általánosságban már következett az egyház fogalmából, azt az ó és újszövetség történetéből itt is kézzelfoghatóvá tehetjük. Amint az Ószövetség említett elhívási történetei (az ósatyák, Mózes és a nép Egyiptomban és a pusztában, a királyok és a próféták), ugyanúgy az Újszövetség említett elhívási történetei is (Mária és a tanítványok) tudósítanak az elhangzott ige bőséges kegyelméről. De arról is, hogy szükség van az elhívott emberek igenlő válaszára is. Mária válasza: "Történjék velem (fiat) a te beszéded szerint!" (Lk 1,38). Ezzel a felelettel mindenki tartozik, aki "kegyelmet talált Istennél" (1,30). Mária és az elhívott tanítványok és asszonyok igenlő válasza nélkül nincs egyház. Emberek elhívást kapnak, és válaszolniuk kell. Választottak lettek, és igent kell mondaniuk arra. Szükséges "áment" mondaniuk Isten hozzájuk intézett hívására. Az "ámen" héber alapformája nem más, mint "hiszek" és "bízom". Róm 4. fejezet szerint az Ószövetség számára Ábrahám így bizonyult a "hit Atyjának", az Újszövetség pedig Máriáról mondja: "boldog, aki hitt" (Lk 1,45). Ez egyiknél sem értendő független önrendelkezésnek,

hanem mindkettőjük alázatos, önzetlen válasza Isten szavára. A kegyelem elfogadása ez üres kézzel, nyitott tenyérrel. És így hitben mindkettő "typus ecclesiae", a hívők közösségének példája! Személyes hit nélkül tehát senki sem tartozik az egyházhoz csupán születése és származása révén, vagy hagyományok következtében. Nem volna szabad a keresztséget - a gyermekkeresztséget sem - úgy értenünk, mintha a hit mellett való személyes döntést ezáltal az ember elkerülhetné. Ellenkezőleg: a keresztség nemcsak Isten kegyelmének, hanem az ember hitének is mindig látható jele ("sacramentum fidei"). Ezért a hitnek ezt a jelét az embernek egyidejű hitvallásával (vagy gyermekek esetében utólag) személyesen kell érvényesnek elfogadnia.

Ha valóban Isten népe az egyház, akkor lehetetlen azt Isten és ember között létező, szinte isteni tulajdonságokkal felruházott, rendkívüli, elvont valóságnak tekintenünk. Ez az egyház *eszméi, elvont félreértése* lenne. Ez esetben az egyházat elválasztanánk az egyházat alkotó tényleges emberektől, az egyházat eszméivé merevíténénk: "ecclesia quoad substantiam", személyek fölötti közvetítő intézménnyé tennénk Isten és az emberek között. Az egyház mint közösség kétségtelenül lényegesen több, mint az egyesek összessége. De ennek ellenére mindig a hívő emberek közössége marad, akiket Isten a ő népévé gyűjtött össze. A hívők népe nélkül az egyház semmi. Nem Isten, nem Krisztus, nem a Szentlélek, hanem mi vagyunk az egyház. Nélkülünk, rajtunk kívül vagy fölöttünk nincs tényleges valósága az egyháznak. Mindig újra fennáll annak a veszélye, hogy gondolkodásunk önmagukban helyes különbségtételeit önállósítjuk, és szétválasztjuk egymástól azokat, amelyek a valóságban nem választhatók szét. Így megtörténik, hogy önmagában helyesen teszünk különbséget az egyház "szerkezeté" (struktúrája) és "élete" között, de azután a "szerkezet" alatt csak a hitet, a szentségeket és a hivatali teendőket értjük, és ezeket, mint szellemi letétet változtathatatatlannak tekintjük, s ugyanakkor "élet" alatt a hívők közösségét értjük.

Mintha létezett volna valaha is emberek nélkül, emberek előtt vagy felett hit, szentség és hivatal és minden "intézmény"! A valóságban mindez csak az egyházat alkotó hívők közösségében létezik. Éppen a hívőknek ez az Isten új népével azonos közössége alkotja az egyház *alapszerkezetét*.

4. NEM ESZMÉNYKÉP AZ EGYHÁZ

Isten minden hívőt magába foglaló népe a *történelemben él*. Az egyház *eszményítése lehetetlen*.

Ha az egyház valóban Isten népének tekinti magát, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy sohasem állandó, történelem feletti valóság, amely korszakokon át zavartalanul lebeg a földi térek felett. Az egyház mindig és mindenütt a világ népeiből újra meg újra összegyűjtött és korszakokon át vándorló, húsból és vérből való nép. Ezzel alapjában véve csak pontosítottuk azt, amit az előző pontban tárgyaltunk. Az egyház lényegében úton van, vándorol, zárandokol. Az az egyház, amely egy helyben topog, és nem keres mindig újra új látóhatárt, amely nem kel útra újra meg újra, eltéveszti feladatát, isten vándorló népeként az egyház mindig újra történelmi

valóságnak bizonyul. Vállalja az ószövetség népének történelmét, folytatja azt és egy megújított szövetségben beteljesíti. Egyúttal a sokszoros befejezetlenség korszakain át végső befejezéséhez, Isten utolsó időkbeli országához közeledik, a- hova Isten maga vezeti el. Így lényegében véve korszakok között él az egyház, az átmenet egyháza vagyunk. De éppen ezért nem a szorongás, hanem a várakozás és a reménység egyháza, amely egész szívével a világ Isten által történő beteljesítése felé fordul.

Ha az egyház tényleg Isten népe, akkor lehetetlen azt olyan valóságnak tekintenünk, amely minden földi dologtól, minden tévedéstől és minden bűntől mentes. Ez az egyház *idealista félreértése* volna. A történelem tényleges egyháza ez esetben a valóságot nélkülöző, világtól idegen, hamis dicsfényben ragyogó eszményképpé sápadna. Ennek az eszményi egyháznak nincsenek fogyatékoságai, sem hibái, számára ismeretlen a tévedés és a bűn. Ezért nincs szüksége sem bűnbánatra, sem megtérésre. Ő maga a tökély. De egyedül csak Isten ilyen bűntől és tévedéstől mentes tökéletes lény, párja nincs! Eszményi egyház nem létezik. Nem létezik a világ tapasztalati területén, amint azt sajnálatunkra mindig újra meg kell állapítanunk. De a Szentírás bizonyágtételében sem szerepel. Ez csak úgy ismeri az egyházat, mint Isten népét, amely Isten ószövetségi népe utódjaként mindig újra a bűn népének bizonyul, és amely mindig újra bocsánatra szorul. Az egyház állandóan a kudarc és tévelygés homályában vándorolva, állandóan rá van utalva Isten irgalmára és kegyelmére. Kísértésnek és csábításnak állandóan kiszolgáltatva minden oka meg van az alázatosságra és megtérésre! "Ecclesia semper reformanda" (az egyháznak mindig szüksége van megújulásra), ez nemcsak különlegesen nehéz idők jelszava, hanem Isten mindennapos követelése úton levő népétől. Az egyháznak egyre nagyobb hűségre kell törekednie. Az istentiszteleti szövegekben nem alaptalanul fordul elő oly gyakran a bűnbánattal összefüggésben a "populus tuus" - "a te néped". Isten népének ki kell állnia a próbát. Ha a nép egészének szól is az ígélet, azért az elszakadás lehetősége fennáll. Istennek az egyházban összegyűjtött népe még nem azonos a választottak gyülekezetével Isten beteljesült országában. Az egyház is Isten ítélete alá tartozik, amelynek mindig újra szól az intés: a szombat nyugalmaiba vezető vándorúton "a lankadt kezeket és a roskadt térdekert erősítsétek meg" (Zsid 12,12), a földi idegenségben "tartózkodjatok a testi vágyaktól" (1 Pét 2,11), az elmúló "világ és kívánsága" ellenségeskedése között Isten akaratát teljesítsétek (Íján 2). "Harcoljunk" e világ démoni "hatalmai" ellen (Ef 6,10-12), térjünk meg a gonosz cselekedetekből (Jel 2-3). Az Isten népének útja tehát nem könnyű, de harca, fáradozása, kitartása és bizalma a biztos győzelem ígéletének fényében áll.

AZ EGYHÁZ A SZENTLÉLEK ALKOTÁSA

1. AZ EGYHÁZAT A LÉLEK ÉPÍTÉI

Isten nem kívülálló idegenként hívta és gyűjtötte össze népét. Új szövetségét nem úgy kötötte meg vele, mint személyében el nem kötelezett szerződő fél. Sőt! Élő ereje teljességével megmutatta, hogy jelen van a szövetségben. Ajándékozó hatalmával az uralmat igényelte népe felett. Lelke által, aki Jézus Krisztusnak is Lelke, jelen van és hat az egyházban. Ajándékozó hatalma, amellyel senki más nem rendelkezhet, népe előtt nyilvánvalóvá lett, népét egész létében megragadta, alakította, sőt megalapozta. Hatalma hordozza, és céljához vezeti azt.

Az egyház az őt betöltő isteni Lélek alkotása és eszköze lett, annak jele és bizonyága. Ha a Szentíráshoz hasonlóan képpel akarjuk ábrázolni, az egyház a Szentlélek által megtöltött és áthatott épület, röviden a *Lélek temploma*. Az egyes gyülekezet a *Lélek temploma* (1 Kor 3, lók). A *Lélek temploma az egyetemes egyház* (Ef 2, 17- 22). A Lélek templomává épülnek a hívők, de a hívők maguk is építik azt (1 Pét 2,4-7).

A megdicsőített Úr által közvetített isteni Lélek ilyen módon sok tekintetben az egyház léte alapjának, élete alapelveinek és alakító erejének bizonyult. A Lélek az egyházat Isten

hatalmával és erejével tölti meg, élteni, hordozza és vezeti. A Léleknek köszönheti az egyház mindazt, ami egyházzá tette, amivel megajándékozta: eredetét, létét és fennmaradását. Az egyház ebben az értelemben az ő műve, a *Szentlélek alkotása*. A "Szentlélek alkotása" kifejezés azonban nemcsak a Lélek és az egyház *egységét* hangsúlyozza - amint az a Lélek építkezése képeinek megrajzolásában hangsúlyt kapott -, hanem egyúttal egy nem kevésbé fontos *különbséget* is.

2. EGYHÁZ ES SZENTLÉLEK NEM UGYANAZ

Veszedelemes dolog lenne a Szentlelket és az egyházat azonosítanunk. A Szentlélek Isten Lelke, nem az egyházé. Ezen alapul a Szentlélek alapvető *szabadsága*. Amilyen kevésbé az egyes keresztény lelke a Szentlélek, bár benne lakik, éppoly kevésbé az egyház lelke. Ő az Isten Lelke. Az Újszövetség sehol sem nevezi a Szentlelket az "egyház Lelkének", hanem mindig csak "Isten Lelkének" vagy "Jézus Krisztus Lelkének". Ennek a Léleknek Isten a forrása, és nem az egyház vagy az egyes keresztény. Isten felénk fordulása, ajándéka, hatalma és ereje ő, nem az egyházé. Isten általa végzi munkáját az egyházon, általa igazolja magát az egyháznak, eljön az egyházhoz, megalapozza és megtartja az egyházat. Át meg áthatja azt. Eközben azonban a Lélek nem válik az egyház sajátjává. Az "áthatja" nem jelent erőteljes egybeolvadást. A Lélek megmarad Isten Lelkének. Ezért *szabad* a Lélek, és az is marad.

Az egyház mi vagyunk, mi emberek, a Krisztusban hívő emberek közössége. Mi az egyház, emberi képződmény vagyunk. A Szentlélek azonban nem emberi képződmény, ő az isteni Lélek. A szoros összetartozás ellenére sincs azonosság, mert alapvető különbség áll fenn az isteni Lélek és az egyház, mint emberi képződmény között. De ez a különbség nem csak a lét magyarázatának elvont és általános különbségtétele az isteni és az emberi között. Hiszen a tényleges egyházzal beszélünk. A tényleges egyház pedig nemcsak emberekből, hanem bűnös emberekből áll. A tényleges egyház nemcsak emberi egyház, hanem egyben bűnös egyház. Hiszen az egyház mi vagyunk: egytől-egyig megigazult és mégis mindig újra bűnös emberek, megigazult és mindig újra meg újra bocsánatra szoruló emberek közössége: kétségtelenül "communio sanctorum", szentek közössége, de sajnos mindig újra "communio peccatorum" is, a "nem-szentek" közössége. Mi, az egyház, bűnösökből alakult társaság vagyunk. Isten Lelke azonban nem bűnös Lélek, hanem kifejezetten szent, teljes egészében szent Lélek. Ezért újra csak és most már lényegesen mélyebb értelemben szólva, ő a *szabad* Lélek: a bűntől, vétectől és haláltól igazán szabad Lélek.

Ebből a szabad isteni Lélekből kiindulva érthetjük meg az egyházat, és a hívők ebből kiindulva érthetik magukat Isten Lelke által megszabadítottaknak. De a szabad isteni Lelket nem szabad egyszerűen az egyházhoz számítanunk, az egyház leltárába vennünk.

Ahhoz, hogy a Szentlélek és egyház fogalmának keveredését elkerüljük, jobb ha az egyházzal nem mint "istenti" valóságról beszélünk. Hiszen az egyes keresztény ember sem lesz "istenti" valósággá azért, hogy megtelik Lélekkel és az áthatja. A Lélek és egyház fogalmi keveredésének elkerülése érdekében jobb, ha nem az egyház és lelke szerves fejlődéséről és kibontakozásáról beszélünk. Az egyháztörténet romantikus-idealista szemlélete nem veszi észre a tökéletes isteni Lélek és a tökéletlen egyház alapvető különbségét. A Szentlélek és egyház különbsége miatt az egyház fejlődése mindig újra hibákat is, haladása mindig újra hanyatlást is hoz magával. A Lélek és egyház fogalmi keveredésének elkerülése érdekében végül jobb, ha az egyház "hitbeli közérzelméről" (sensus fidelium) nem úgy beszélünk, mint a Szentlélek kinyilatkoztatásáról. Az egyház hitbeli közérzelme sohasem lehet forrása vagy normája a Lélek kinyilatkoztatásának. Éppen ellenkezőleg: a Lélek kinyilatkoztatása marad az egyház hitbeli közérzelmének forrása és normája. Ebből egészen határozottan nyilvánvalóvá válik, hogy a Szentlélek az egyházban *szabad* Lélek és az is marad.

Nem nyilvánvaló-e hát, hogy mennyire fontos meglátnunk a különbséget Lélek és egyház között? Az egyház a Szentlelket nem eleve és nem mindig képviseli. Az egyház szent volta valójában mindig újra bizonyításra szorul. Csak ezzel a különbségtétellel lehet igazán szabadulást hozó módon komolyan vennünk az egyházban az emberit és túlságosan is emberit, a tévedést és a mulasztást, a bűnt és a vétket. Az az egyház, amely a Szentlélekkel azonosítja magát, egyszer csak képtelenné válik a bűnvallásra ("confiteor"). Képtelen elismerni és nem is ismerheti el, hogy vétkezett gondolataiban, szavaiban és cselekedeteiben, hogy sokszor hibázott vétkével, igen nagy

vétkével. Inkább mindig újra hamis teológiai kibúvókra és senkit meg nem győző védekezésre (apologe tikára) kényszerül. Röviden: az idealista-diadalittas egyházfogalom ábrándjának esik áldozatául. Ezen a módon éppen nem lesz belőle *szabad egyház*.

Csak ezzel a különbségtétellel lehet igazi szabadulást hozó módon a Szentlélek által komolyan venni az Isten ígéjére hallgatást és a Szentléleknek való engedelmisséget. Ha az egyház a Szentlélekkel azonosítja magát, akkor egyszer csak nem kell hallania, hinnie, engedelmeskednie. Akkor önmagát teszi kinyilatkoztatássá. Akkor mindent tud már, mindent megtesz. Csak magára kell hallgatnia, magának kell engedelmeskednie, magában kell hinnie és az egyházon *kívülállók*at kell felszólítani igehallgatásra, hitre és engedelmisségre. Röviden: így szükségszerűen egy önkényes-önző egyházfogalomnak esik áldozatául. Éppen így megint csak nem válik *szabad* egyházzá.

Ha azonban látja az egyház a Szentlélek és önmaga között a különbséget, akkor valóságslátással és alázattal komolyan veheti az egyházban is a bűnt és a mulasztást, sőt szabadító reménységet adhat a már megigazult hívőnek is új bocsánatra. Ha az egyház látja a különbséget a Szentlélek és önmaga között, akkor ugyan önmagában nem reménykedhet, de a hit, engedelmisség és reménység dolgában minden reményét Isten Szentlelkébe vetheti. De ha az egyház büszkén azonosítja magát Isten szabad Lelkével, akkor minden vélt ereje ellenére végül is gyenge, minden csalóka szabadsága ellenére szabadságot nélkülöző egyház. Ha azonban az egyház alázatosan megkülönbözteti magát Isten szabad Lelkétől, akkor tagadhatatlan gyengeségei ellenére végül is erős, a szabadság látszólagos hiánya ellenére is szabad egyház.

Így hiszünk a Szentlélekhez? (credo in Spiritum Sanctum). Ettől megkülönböztetve hisszük a szent egyházat (credo sanctam ecclesiam). Nem az egyházban hiszünk, végül is sohasem magunkban hiszünk. Mi, az egyház, a Szentlélekben hiszünk ugyanúgy, amint Istenben hiszünk, akitől a Szentlélek nem különbözik. Ez a Szentlélekben való hit az anyaszentegyház számára a legjobb megelőző gondoskodás (prevenció).

3. A LÉLEK OTT MUNKÁLKODIK, AHOL AKAR

Az egyház nem korlátozhatja Isten Lelkét munkálkodásában. A Lélek nemcsak az egyházi hivatalviselőkön keresztül dolgozik, hanem Isten egész népe között - ahol csak akar. Nemcsak a "szent városban", hanem az egyetemes egyház valamennyi templomában is - ahol csak akar. Nemcsak a katolikus egyházban, hanem az egész kereszténységben - ahol csak akar. És végül nemcsak a kereszténységben, hanem a kerek világon mindenütt - ahol csak akar.

Az Isten Lelkének hatalma *minden* falon áthatol, a templomfalakon is. Bizonyos, hogy a Szentlélek otthona, temploma az egyház. O tölti meg azt és munkálkodik abban. Hatalmát különleges módon itt mutatja meg, mert Isten ígéjét az egyházban és az egyház által hirdetteti, és itt részesülünk szentségei ajándékában. És bár az egyház az Isten Lelkének háza, a Lelket nem lehet "bekebelezni" az egyházba. O nemcsak a "szent város", nemcsak az egyházi hivatalok, nemcsak a katolikus egyház, nemcsak a kereszténység, hanem az egész világ szabad Urának szabad Lelke.

Itt kérdések vetődnek fel: ha a *keresztények* tökéletesen meg lennének győződve arról, hogy az egyházban és az egyház által megnyilatkozó Szentlélek az egész világ Urának szabad Lelke - aki ott munkálkodik, ahol akar -, nem lennének akkor valamivel óvatosabbak, nyitottabbak és igazságosabbak ítéleteikben és tetteikben a nem keresztény nagy világvallásokkal szemben? És ha a *katolikusok* tökéletesen meg lennének győződve arról, hogy a Szentlélek, akibe katolikus egyháztagnaként teljes reménységüket vetik, illetve vetniük kellene, az egész kereszténységnek is teljes szabadsággal ereje és reménysége akar lenni, nem lennének akkor valamivel visszafogottabbak, nyitottabbak és barátságosabbak ítéleteikben és tetteikben más keresztény egyházakkal szemben? És ha a *hivatalviselők* tökéletesen meg lennének győződve arról, hogy a Szentlélek, akinek Ígérete minden biztonnyal az egyházi hivatalnak is szól, még sem csupán bizonyos kiváltságosoknak fenntartott "hivatallélek", hanem sokkal inkább Isten minden hívő és szeretetet gyakorló szívébe kiáradó Lelke, aki minden szívben és fejben szabadon tud és akar cselekedni, nem lennének akkor valamivel szerényebbek, nyitottabbak és alázatosabbak ítéleteikben és tetteikben más keresztényekkel szemben? A szabad Lélek ott munkálkodik, ahol akar.

4. A LÉLEK AKKOR MUNKÁLKODIK, AMIKOR AKAR

Az bizonyos, hogy Isten szabad Lelke az igazi szabadság Lelke. Nem az önkényé és nem a látszatszabadságé, a rend Lelke és nem a zűrzavaré, a békesség Lelke és nem az ellentmondásoké: nemcsak a világban, hanem az egyházban is! Pálnak éppen erre kellett figyelmeztetnie a korinthusiakat, akik az egyház rendjét lelki ajándékaikra való hivatkozással figyelmen kívül hagyták: "Isten nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek Istene" (1Kor 14,33). Tehát önkény, rendtelenség, zűrzavar bizonyosan nem hivatkozhat az egyházban a Szentlélekre!

Ez azonban mégsem azt jelenti, hogy Isten Lelke akkor munkálkodik, amikor rákényszerül. Sokkal inkább akkor, amikor *akar*. Az egyházi tanításnak vagy életnek nincs olyan rendtartása, amely kényszeríthetné, hogy most cselekedjék, vagy most ne cselekedjék. Isten kétségtelenül tökéletesen szabad, saját szabadságával szemben is szabad. Olyan hatalmas a szabadsága, hogy még elkötelezettségtől sem kell félnie. Hiszen ténylegesen el is kötelezi magát az ígérez és a szentségekhez. De amikor elkötelezi magát az ígérez és szentségekhez, az nem kötöttségét vagy szabadsága hiányát, hanem hatalmas és túlárado szabadságát mutatja.

Isten Lelkének saját szabadsága törvényén kívül nincs más törvénye. Saját kegyelmének jogán kívül nincs más jog felette. Saját hűségének hatalmán kívül nincs más hatalom felette. Isten Lelke tehát egyáltalán nincs az *egyház* törvényének, jogának és hatalmának alávetve. Isten Lelkét nem az egyházi törvény, nem az egyházjog és nem az egyházi hatalom kormányozza. A Lélek korlátlanul maga kormányozza az egyházi törvényt, az egyházjogot és az egyházi hatalmat. Ha valaki az egyházban azt gondolná, hogy a törvény, a jog és a hatalom eszközeivel a Szentlelket hatalmába kerítheti, szükségszerűen kudarcot vall. Az egyház nem lehet úrrá a Szentlélek felett, valójában nem "birtokolhatja", nem rendelkezhet vele, nem korlátozhatja, nem kormányozhatja, nem győzhet felette.

Az egyház mindezt sem ígéjével, sem szentségeivel nem tudja véghezvinni. Még egyszer mondom: Isten köti magát a Lélek által az egyház ígéjéhez és szentségeihez. De ez nem az egyház törvénye alapján, hanem Isten szabadságából történik. Nem valamiféle egyházjog alapján, hanem a Lélek szabad kegyelméből. Nem az egyház hatalma alapján, hanem az ő hűségéből. Ez azt jelenti: ha ő az egyház ígéjéhez és szentségeihez köti magát, ez nem őt kötelezi, hanem minket. Nem mi követelünk tőle valamit, hanem ő tőlünk! O követel tőlünk feltétel nélküli *hitet*! Önmaguktól sem az ige, sem a szentségek nem gyakorolnak hatást. Ha nem találunk hitet, nincs hatásuk. Aki úgy vélné, hogy az ígével és a szentségekkel vagy akár törvénnyel és joggal, hatalommal és renddel cselekvésre kényszerítheti a Szentlelket, abból éppen az a hit hiányzik, amelyet tőle követel a Lélek. Ez az a hit, amely nem a saját vagy az egyház jogához és törvényéhez, nem is a saját vagy az egyház hatalmához és rendjéhez ragaszkodik, hanem Isten szabad kegyelméhez és hűségéhez. Az egyházban is igaz tehát, hogy a Lélek nem akkor munkálkodik, amikor "kell", hanem amikor *akar*.

Néhány kérdés itt is felvetődik: a szentségekről szóló katolikus tanítás nem fogalmazná-e az "opus operatum" elméletet helyesebben és tisztább megkülönböztetésekkel, ha általában abból indulna ki, hogy az előírás szerint elvégzett cselekmény (opus operatum) sem kényszerítheti a véghezvivő (operans) Lelket, hanem nekünk kell magunkat hitben alávetnünk a Léleknek? A katolikus egyházjog nem bánhatna sokkal óvatosabban a kánonokkal és rendelkezésekkel (néha a szentségek értelmezése tekintetében is)? Nem ismerhetné fel általában mindenütt a valósághoz híven, hogy azok csak addig tekinthetők Isten velünk szemben támasztott követelése felfogható magyarázatának, ameddig értelmesek és céljuknak megfelelnek? És sohasem értelmezhetjük azokat a Szentlélek számára megszabott egyházi előírásoknak, mintha csak itt és csak így volna szabad cselekednie! Nem volna-e a katolikus megítélés talán valamivel elővigyázatosabb más keresztény egyházak igehirdetési és szentségi gyakorlata (pl. házasságkötésük, lelkészszentelésük vagy oltári szentség ünneplésük érvényessége vagy érvénytelensége) tekintetében, ha itt is a Szentlélek szabadságából indulna ki, aki ott és akkor munkálkodik, ahol, és amikor *akar*? Ha a Szentlélek szabadságából indulna ki, amely a legtöbb esetben lehetetlenné teszi a fölülnyes biztonságot árasztó *elutasító* ítéletet?

Az egyház nem parancsolhat a Léleknek és nem írhat elő számára szabályokat. Imádkozhat és kérheti: jöjj! Az bizonyos, hogy Isten Lelke az egyházban lakik. Az is bizonyos, hogy ott marad, és azon keresztül munkálkodik. De nem valami törvény alapján lakik, marad és munkálkodik ott, nem azért mert kell, hanem hűsége következtében, mert így akarja. "Hű az, aki elhív erre titeket; és ő meg is cselekszi azt" (1Thessz 5,24).

Elfelejtjük-e valaha is mi, akik az egyházat alkotjuk, hogy ha megigazultunk is, bűnösök vagyunk, és újra meg újra bűnösnek "találtatunk"? Elfelejtjük-e, hogy ellentétbe kerültünk Isten Lelkével, hogy "megszomoríthatjuk", és őt - a magunk oldaláról nézve - el is veszíthetjük? Elfelejtjük-e, hogy hitünk ugyan bizonyosságot ad számunkra, újra meg újra támadás tűzébe és veszélybe kerül, és egyedül Isten hűségébe és kegyelmébe fogózkodhatunk? Elfelejtjük-e, hogy egyáltalán nem természetes a Lélek nálunk lakozása és kitartása az egyház mellett? Van-e egyáltalán más lehetőségünk, mint a "Veni Sancte Spiritus" (Jöjj, Szentlélek) mellett bűnbánatra készen mindig újra ezt is imádkoznunk: "Mane Sancte Spiritus" (Maradj velünk, Szentlélek). Hűtlenségünk ellenére maradj velünk hűségeddel! Az egyház annak ellenére sem vesztette el Isten szabad Lelkét, hogy testének minden tagja folyamatosan kudarcot vallott. Isten hűségének csodája ez, ami nem magától értetődő. Ez a csoda, a- melyre nem számíthatunk előre, amelyben mégis újra meg újra hihetünk, és amiért imádkoznunk kell.

5. KARIZMATIKUS GYÜLEKEZET

A Szentlélek egyházban végzett munkájáról az eddigiek során nagyon általánosan írtunk. A Lélek nyilván a *gyülekezetnek* adatott. A gyülekezet azonban az egyes hívőkből áll, akik keresztségük révén abba felvételt nyertek. Erre az egyes emberre irányul Isten munkája a Lélek által. Ez kifejezetten személyes ügy! És ez azonnal nyilvánvalóvá válik, ha az egyház lelki valóságát azzal írjuk körül, amit a kegyelmi ajándékok szerkezetének (karizmatikus struktúrájának) nevezhetünk.

A kegyelmi ajándékok újra felfedezése egybeesik Pál egyházzal szóló sajátos tanításának újra felfedezésével. Pál szerint a kegyelmi ajándékok megjelenése az egyházban eredetileg nem rendkívüli, hanem mindennapos volt, nem egyoldalú, hanem változatos, nem egy bizonyos személyi körre korlátozott, hanem egészen általános jelenség. Ez egyben azt is jelenti, hogy nemcsak az egyház régmúltjában voltak ezek lehetséges és valóságos jelenségek, hanem rendkívül időszerűek, és jelen vannak ma is. Nemcsak mellékesek, hanem egészen központiak és az egyház lényegéhez tartozók. Ebben az értelemben az *egyház kegyelmi ajándékainak szerkezeiről* kell beszélnünk, amely *körbefogja és felülmúlja a "hivatal-szerkezeteit" (Ámter-struktur)*.

A kegyelmi ajándékkal Isten a szó legteljesebb értelmében *egy bizonyos gyülekezeti szolgálatra hívja el az egyes embert és ezzel egyben képessé is teszi őt erre a szolgálatra*. Nyilvánvalóvá válik, hogy kegyelmi ajándék, elhívás és szolgálat hogyan függ össze egymással. Megnevezés tekintetében részben át is fedik egymást. 1Kor 12,4-6 váltakozva beszél "kegyelmi ajándékokról", "szolgálatokról", Róm 11,29 és 1Kor 7,7 és 17 az "elhívásról". A "szolgálatok" feltétele a "kegyelmi ajándékok" és az "elhívás".

Mivel így értelmezzük a karizmat és nem rendkívüli, különleges, csodálatos képességnek tekintjük, ezért egyszerűen "kegyelmi ajándéknak" fordíthatjuk (ezt az "ajándékot" kapta, ez az "elhívása": ez a két szó világi területen is gyakran majdnem rokon értelmű). Ennek mindenestre előfeltétele, hogy a karizmat, mint "kegyelmi ajándékot" ne engedjük ajándékoztatótól elválasztva öntörvényűvé válni. Valamennyi karizma Isten kegyelmes hatalmának kifejezése a Lélek által.

6. A KEGYELMI AJÁNDÉKOK RENDJE

Az egyházat betöltő kegyelmi ajándékok hallatlanul sokrétű világában hogyan lehet megőrizni minden különbözőségük mellett az egységet, szabadságuk mellett a *rendel* is? Az alapvető válasznak így kell hangoznia: az egységet és a rendet is a Lélek teremti. "A kegyelmi ajándékok

között ugyan különbségek vannak, de a Lélek ugyanaz... A Lélek megnyilvánulása pedig mindenkinek azért adatik, hogy használjon (a gyülekezetnek) vele". (1 Kor 12,4 és 7).

Akik a kegyelmi ajándékokat kapják, azok megérthetik: az egység és a rend nem a különbözőségek elegygetésével jön létre. Az egységet és rendet éppen az szolgálja, hogy mindenkinek megvan a *maga* kegyelmi ajándéka. *Mindenkinek a magáé*, ez az egyház karizmatikus rendjének alaptétele. Egyik se kerekedjék a többi fölé, ne akarja bekebelezni, sem maga alá vetni azokat. Aki a másik kegyelmi ajándékát nem tűri el, hanem el akarja venni, ezzel éppen nem rendet, hanem rendetlenséget csinál (1 Kor 12,12-30). Egyébként kegyelmi ajándékát senki sem a maga számára kapja, hanem a többiek érdekében. Az egyház karizmatikus rendjének második alaptétele ez: *egymással egymásért*. A kegyelmi ajándékok "az egyház építésére" (1 Kor 14,12) szolgálnak (vö. Ef 4,12k), szemben a "Lélek gyümölcseivel" (Gal 5,22), amelyek első sorban az egyes ember megszentelődésére vonatkoznak (béke, öröm, türelem, barátság, jóság, hűség, szelídség, állhatatosság). A keresztyén ember kegyelmi ajándékát tehát ne fegyverként használja, amellyel hatalmi helyzetet biztosíthat magának az egyházban. A mások és a közösség javát célzó szolgálat adománya ez. A Lélek első gyümölcse (Gal 5,22) és a kegyelmi ajándékok csúcsa ezért a szeretet (1 Kor 13). A kegyelmi ajándék felszólít a kereszt, a szolgálat és a szeretet követésére. *Engedelmesség az Úrnak*. Ez - a lelkek megkülönböztetésének követelményére gondolunk - az egyház karizmatikus rendjének harmadik alaptétele. Az egyes keresztyén ember számára tehát az egyház rendje azt jelenti: egy Lélekből fakadó kölcsönös szolgálat kinek-kinek saját kegyelmi ajándékával szeretetben, az egy Úrnak engedelmességgel. Minden kegyelmi ajándéknak egy és ugyanaz az adományozója és forrása: maga Isten, Krisztus által a Lélekben. Minden kegyelmi ajándék egy és ugyanazon "törvénynek" van alávetve: a szeretetnek. Minden kegyelmi ajándéknak egy és ugyanaz a célja: a gyülekezet építése.

A kegyelmi ajándékok rendje az egyházban nem jelent önkényeskedéssé és felfordulássá fajuló elragadtatott lelkesedést, de egyenlősdibe és egyöntetűségbe merevedő törvényeskedést sem. Tehát sem önkény, sem túlzott egységesítés, sem a jogok egyenlősége, sem zűrzavar, hanem a szabadság rendje. "Ahol az Úr Lelke, ott a szabadság" uralkodik (2Kor 3,17). A palesztinai zsidó zsinagógák hagyományos rendjének mintájára alakul ki a Presbíterek Testülete (vének). Nem minden alap nélkül ez már elég korán érvényesült a Pál-i gyülekezetekben is (vö. a presbíter-püspököket az ApCsel-ben és a kezdeteket Fii 1,1-ben), és ez megoldotta az apostoli utódlás kérdését. Ezt a tényt mindig az egyház alapvető karizmatikus szerkezete háttérén kell szemlélnünk, hacsak nem akarjuk egy klerikális uralmi rendszer kialakulási folyamatává lealacsonyítani.

De ennek a karizmatikus alapszerkezetnek - a kegyelmi ajándékok rendezett szolgálatának is - ideiglenes jellege van. Az utolsó idők jegyében jön létre: "már van - még nincs". A közbenső idő "töredékességéhez" tartozik, amelyet felvált majd a beteljesedés teljessége: "Amikor pedig eljön a tökéletes, eltöröltetik a töredékes" (1 Kor 13, 10).

Mekkora lendület, mekkora mozgás, mekkora erő költözik egy ilyen gyülekezetbe, egy ilyen egyházba, amely az egyes keresztyének kegyelmi ajándékait komolyan veszi, felfedezi, támogatja, kibontakoztatja! "A Lelket ne oltátok ki, a prófétálást ne vessétek meg!" (1 Thessz 5, 19k). A kapcsolódó bibliai mondat azonban észrevehetővé teszi már azt is, hogy a Lélek és a lélek mozgatta emberek munkája feszültségekhez és nehézségekhez vezethet: "... mindent vizsgáljatok meg: a jót tartsátok meg, a gonosz minden fajtájától tartózkodjatok." (1 Thessz 5, 21 k).

A Lélek az ígérez kötött. Ezt minden rajongással szembe kell állítani. De a Lelket nem korlátozhatjuk az ígérez. Ennek elismerésével tartozunk a rajongóknak. Az az egyház, amelyik feladja az ígérez kötöttséget, és egyedül a Lélekhez akarja tartani magát, a rajongás áldozata lesz: tömeghatás alá kerül. Ez azonban fordítva is érvényes: az az egyház, amelyik csak az ígérez akarja tartani magát, és közben a Lelket az ígérez korlátozza, ugyancsak rajongásba esik: igerajongó lesz. És amint a Lélek önmagában elszigetelten "kitalált mesévé" (mítosszá) válhat (2Pét 1,16), ugyanígy mítosszá válhat egymagában az ige is. Az Újszövetség nem ismer egyetlen kizárólagos forgalmi sávot. A Fiúval együtt jár a Lélek, a hittel a szeretet, a megigazulással a megszentelődés, az igehirdetéssel a cselekvő szeretet, az ígérez hozzátartozik a kép, vagyis - és most ez érdekel bennünket - a szentség (sakramentum). Az egyházról beszéltünk, mint ekklesiáról. Isten népéről, a Szentlélek alkotásáról. Minden alkalommal szólnunk kellett a keresztségről és az

úrvacsoráról is. Keresztség és úrvacsora nélkül nincs egyház! Most azonban. ha röviden is. kissé alaposabban kell beszélnünk arról. amiről eddig csak mellékesen tettünk említést. Ezzel új távlat nyílik előttünk: az egyház nemcsak Isten népe, nemcsak a Lélek alkotása, hanem - és ezzel nem másról beszélünk, hanem ugyanarról másképpen - Krisztus teste.

AZ EGYHÁZ KRISZTUS TESTE

1. AZ EGYHÁZ ASZTALKÖZÖSSÉG

Az egyház életének és sokoldalú istentiszteletének középpontjában az úrvacsora áll. Itt egészen helyén van az egyház, mert egészen Uránál van. Itt gyülekezik össze Krisztus egyháza legbensőségesebb közösségébe, az asztalközösségbe. Itt, ebben a közösségben gyűjt erőt a világban végzendő szolgálatához. Ez a vacsora az emlékezés és hálaadás alkalma, ezért az egyház lényege szerint hálásan emlékező gyülekezet. És mivel ez a vacsora a szövetség és közösség vacsorája is, ezért az egyház lényege szerint szeretetben fáradhatatlan gyülekezet. És végül mivel ez a vacsora az utolsó idők vacsorájának megelőlegezése, ezért az egyház lényege szerint bizakodva várakozó gyülekezet. Az egyház tehát lényege szerint asztalközösség, lényege szerint koinónia azaz commúnió, lényege szerint közösség Krisztussal és közösség a keresztyénnel, ezek nélkül nem Krisztus egyháza. Az úr- vacsorában mindennél világosabban kifejezésre jut, hogy az egyház Isten ekklesiája, összejövelete, gyülekezete. Az úrvacsorában Isten az egyházat egészen sajátos módon újra alkotja. Amennyire a keresztségnek köszönheti az egyház, hogy *egyházzá leli*, és nem saját kegyes cselekedeteivel kell majd azzá lennie, ugyanannyira az úrvacsorának köszönheti, hogy minden elbukás és kudarc ellenére egyház *marad*. Isten oldaláról nézve ez azt jelenti: ha a keresztség az egyház számára mindenekelőtt a kiválasztó és megigazulást ajándékozó kegyelem jele, akkor az úrvacsora a megőrző és teljességre vivő kegyelem jele. A mi emberi oldalunkról nézve: ha a keresztség az egyház számára mindenekelőtt az Istennek válaszoló hit és engedelmség jele, akkor számára az úrvacsora a válaszoló szeretet és reménység jele.

Pál azonban ennél többet akar mondani ezzel a mondattal: "Mert egy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian, akik az egy kenyérből részesedünk" (IKor 10,17). A commúnió révén egy testté egyesülnek a résztvevők, mert a kenyér Krisztus teste. Akik az Úr testével élnek, maguk is egy testté válnak. Azáltal, hogy a gyülekezet az Úr testét magához veszi, maga is egy testnek mutatkozik. A Krisztus testéből való részesedés Krisztus testévé teszi azokat, akik hittel élnek azzal. Az úrvacsorában Isten testté alkotja a gyülekezetet. Nem arról van szó, hogy a gyülekezet csak az úrvacsora ünneplésében Krisztus teste! De sehol másutt nem válik olyan kézzelfoghatóan láthatóvá, hogy a gyülekezet Krisztus teste, mint amikor az úrvacsora ünneplésében mindannyian az egy kenyérrel, az Úr egy testével élnek. Ezért olyan fontos Pál számára, hogy az úrvacsora tényleges étkezés. Ahol az asztalközösség nem lesz tényleges valósággá, ahol szakadások vannak, ahol mindenki a magával hozott ennivalót veszi elő, és ahol az egyik éhezik, a másik megittasodik, és senki sem várja meg a többi (1 Kor 11, 17-34), ott nem lesz valóságos asztalközösség, ott nem is lehet igazi úrvacsora, ott "ítéletre" (11,34) gyülekeznek össze. Az úrvacsora során is hangzik ugyan "igehirdetés" (1 Kor 11,26), a közös étkezésben azonban minden igehirdetésnél jobban, kézzelfoghatóan láthatóvá válik, hogy a hívők összetartoznak, tényleges közösséget, sőt - Pál sajátos szemlélete ez - egy testet alkotnak.

2. KRISZTUS JELEN VAN AZ EGYHÁZBAN

Ki tehát "Krisztus teste"? Pál általánosan hitelesnek tartott legrégebb levelei szerint ez egészen egyértelmű: Krisztus teste a helyi gyülekezet. A Korinthusiakhoz írt első, és a Rómaiakhoz írt levélben Krisztus teste az egyes gyülekezet. A Kolosséiakhoz és Efezusiakhoz írt levélben azonban az összes gyülekezet, az egyetemes egyház a Krisztus teste. A Kolosséiakhoz és Efezusiakhoz írt levélben az egész világra kiterjedő - kétségtelenül erősen eszményített - egyház a Krisztus teste. Így szemügyre véve, nem annyira az egyes tagok egymáshoz való viszonya kerül

a figyelem középpontjába, hanem a test és fej kapcsolata. Krisztus tehát kifejezetten, mint az egyház "feje" jelenik meg.

A keresztre feszített Jézus, mint feltámadott Úr van jelen az egyházban. Nincs Krisztus egyház nélkül, egyház sincs Krisztus nélkül. Az egyház számára Krisztus nem csak egy mindig távolodó múlt eseménye, de nem is csak egy meghatározatlan közeli vagy távoli jövőé. O van jelen egyházában, akinek mint a mindenség Lírának, alattvalója az egész emberiség, akár tud erről, akár nem. Az egyház nemcsak Krisztus egykor véghezvitt és befejezett művéből él, nem is csak műve várt jövőbeli beteljesedéséből, hanem a munkálkodó Krisztus élő jelenlétéből. Az evangélium hirdetése nem csak tudósítás Isten Krisztusban egykor véghezvitt üdvözítő művéről, az evangélium hirdetésével Krisztus maga látott munkához. Ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az ő nevében, ott van közöttük (Mt 18,20). Velünk van minden napon a világ végezetéig (Mt 28,20). Az egyház életében nem csak Krisztus működésének gyümölcse, nem csak történetének jelentősége mutatkozik meg. Személyesen ő maga cselekszik az egyházban, amely általa, benne, érette létezik.

Krisztus az egyház egész életében jelen van, egészen kiemelkedő módon azonban az *istentiszteleti összejövetelben* cselekszik. Erre hív minket evangéliumával, ebbe nyertünk felvételt a keresztség által, ebben ünnepeljük az úrvacsorát, és ebből indulunk megújuló küldetéssel a világ szolgálatára. Az istentiszteleti összejövetelen, különleges módon szolgál Isten az egyháznak, és az egyház szolgál Isten színe előtt. Itt Isten szól igéjében az egyházhoz, az egyház pedig imádsággal és hálaénekekkel válaszol Istennek. Itt jelenik meg a keresztre feszített és feltámadott Úr igéjében és szentségeiben. Mi pedig azzal adjuk tulajdonába magunkat, hogy hittel hallgatjuk evangéliumát, megvalljuk bűneinket, magasztaljuk Isten kegyelmét és imádságunkban Jézus nevében fordulunk az Atyához. Azzal, hogy részt veszünk a közöttünk jelenlevő Úr vacsoráján és azzal, hogy hitünket egymás előtt megvalljuk, valamint azzal, hogy az egymásért való imádsággal megnyitjuk a kölcsönös szolgálat lehetőségét. Itt jelen van és - egészen úgy, mint kezdetben - valósággá válik az ekklesia, Isten összejövetele, gyülekezete, egyháza!

Miután Krisztus így minden istentiszteleti összejövetelen *egészen* jelen van, a helyi gyülekezet minden istentiszteleti együttlété a szó legteljesebb értelmében Isten ekklesiája. Krisztus teste. Az egyes helyi gyülekezet persze nyilván nem egyedül a Krisztus teste, ekklesia, hiszen más helyi gyülekezetek is vannak, azok is hasonlóképpen ekklesia. Krisztus teste. De mégis igazán ekklesia, Krisztus teste a helyi gyülekezet, mert az Úr abban valósággal, egészen és osztatlanul jelen van. És miután ugyanaz az Úr, aki itt és minden gyülekezetnek valósággal egészen és osztatlanul odaajándékozza magát, ezért ezek a gyülekezetek sem idegenek egymás számára. Nem is csak laza szövetség köti össze őket, hanem együtt alkotják ugyanazon Lélek által Isten egy ekklesiáját, Krisztus egy testét. Az egy Úrral való közösség (koinónia, commúnió) egymással is közösséggé (koinoniába, commúnióba) kapcsolja őket.

3. KRISZTUS NEM OLVAD BE AZ EGYHÁZBA

Amikor az újszövetségi kijelentések a test és fej képeivel szólnak Krisztus testéről - nem annyira az egyház, mint Krisztus teste - inkább Krisztus, a fej válik hangsúlyossá. A Kolosséiakhoz és az Efezusiakhoz írt levélben sem azon van a hangsúly, hogy az egyház, mint Krisztus teste képviseli őt, hanem azon, hogy Krisztus az egyház élő, és ható feje. Ha egyáltalán számításba jön az egyház, mint Krisztus teste, akkor ez a test és fej - Szentlélek által ajándékba kapott - egysége miatt történik.

Krisztus és az egyház között kétségtelenül bensőséges egység van. Ezt a kapcsolatot azonban nem szabad vizs- szájára fordítani, mintha az egyház valaha is a test feje lehetne, mintha valaha is önmaga feje lehetne! Ebben az értelemben nincs önálló (autokephal), sem független (autonóm) egyház! Az bizonyos, hogy Krisztus önmagát adja az egyházért, de a testbe sohasem olvad be. Krisztus a fej és az is marad. A fej kormányozza a testet. A fej fogalmához mindig hozzátartozik az uralkodás képzelete. A test mindig csak a fejtől való teljes függőségben létezhet. Ha az egyház Krisztus teste akar lenni, az döntő módon azon múlik, hogy elfogadja-e Krisztust fejének.

Az egyházban való teljes jelenléte során Krisztus az egyház Ura és az is marad. Ha valaki egyoldalúan tájékozódik a szerves élet példáin (fej-test, szőlőtőke-fürtök[^], stb.), akkor nem veszi észre, hogy elszigetelten és eltúlozva a bibliai képek mindegyike félreértést okoz. Krisztus és az egyház kapcsolatának a szerves életből vett példáit egytől-egyig ki kell egészítenünk, és helyesbíteniünk a személyes életből vett képekkel (vőlegény-menyasszony, férfi-nő). Krisztus és az egyház életközössége mindig magába foglalja a személyes "szemtől-szemben" kapcsolatot. Az egyház Krisztustól kapja életét és azzal együtt ígéretét és utasítását, illetve ígéretét és utasítását és éppen ezekkel együtt életét. Az egyház normája Krisztus, és ez feloldhatatlan köteléke marad. Egész önállóságának (autonómiájának) ez a Krisztustól való függés (heteronómia) a titka.

Ezért félreérthető és megtévesztő az a minősítés, a- mely az egyházat "istenemberi" jellegűnek, "istenemberi" valóságnak mondja. Ezek a kifejezések a különbség elhanyagolásával hangsúlyozzák az egységet. Azt a benyomást keltik, mintha Krisztus egyszerűen az egyház része lenne, mintha már nem az egyház Ura, a test feje lenne, mintha beolvadt volna az egyházba. Krisztus és az egyház között azonban éppen úgy nem létezik valamilyen isteni szinten való egyesülés, amint nem létezik Krisztus és az egyes keresztény ember között. Az egyház a hívők közössége, a Krisztusban hívő emberek közössége marad. A hitnek ez a kapcsolata sohasem szűnik meg. Az egyház a Krisztusban megszenteltek közössége, és mindig újra bűnösök közössége, és ezért bűnös egyház marad, bűnvallását ("confiteor"), méltatlanságát ("Domine, non sum dignus") mindig újra el kell mondania.

4. AZ EGYHÁZ - TOVÁBBÉLŐ KRISZTUS?

Krisztus teste növekszik! Ez a Kolosséiakhoz és az Efezusiakhoz írt levél fontos megállapítása. A *Fejből* ered a növekedés, "ő tartja össze az egész testet inak és ízületek segítségével, és az ő általa növekszik az Isten szerinti növekedéssel" (Kol 2,19). Krisztus, mint "a test feje", mint "elszülött a halottak közül" (Kol 1,18) a növekedés "kezdeté". A test pedig *fel nő a fejhez* "szeretetben mindenestől őhöz, aki a fej, a Krisztus" (Ef 4,15). Krisztus a "tökéletes ember", akiben minden tag egybeilleszkedik, ő a növekedés célja (Ef 4,13). Krisztus teste *befelé* növekszik: a hit, a megismerés, a szeretet növekedésével, a "szenvedésekben" való növekedéssel, amellyel "elszenvedi mindazt, ami a Krisztus gyötrelmeiből még hátravan, az ő testéért, amely az egyház" (Kol 1,24). A test *kifelé* is növekszik: az evangélium hirdetése alapján a keresztség által új tagokat illesztnek a testbe. Így az egyház "teljessége annak, aki teljessé tesz mindent mindenekben" (Ef 1,23). Az egyház tehát Krisztus teljessége, ő tölt be teste által mindent.

Ezzel azonban világossá vált, hogy Krisztus testének növekedése nem azonos a szerves élet növekedésével, amely a lét törvényeinek megfelelő szükségszerűséggel menne végbe. Vajon egy magát folyamatosan kibontakoztató, állandó fejlődésben levő, tökéletesedő egyház ez, amely mindenben előbbre jut és egyre kiválóbb lesz? Az Újszövetség és az egyháztörténet felől nézve, az egyház történelmének ilyen derűlátó és idealista felfogása tarthatatlan. Ameddig Krisztus az egyház feje, és ezzel szükségszerűen növekedésének forrása és célja marad, növekedésre csak a fej iránti engedelmisségekben nyílik lehetőség. Ha az egyház nem engedelmeskedik fejének és igéjének, akkor - egyébként talán nagyon serény nyüzsgése ellenére - nem növekszik, hanem visszafejlődik. Akkor a figyelmet magára irányító, szembetűnő minden fejlődés súlyos elfajulásnak, és végül minden nagyszerűnek tűnő haladás veszedelmes visszaesésnek bizonyul. Az egyházban az a mozgás hiteles, amelyet Isten kegyelme indít el. Az egyháznak tehát csak történelmi növekedése van, önműködő természetes növekedése nincs. Csak akkor növekszik igazán, amikor Krisztus az egyház történelmében lejátszódó tetteivel áthatja a világot. Ez kétféleképpen történhet: határa külsőleg a pogánymisszió által a messze távol, amelyben Krisztus titka - minden ember kiválasztott öbenne - nyilvánvalóvá válik. És belsőleg az emberi szív mélysége, amint Krisztus a hitben és szeretetben járó emberek által megvalósítja uralmát a világban. Az ilyen emberek ennek megfelelően dolgoznak világi hétköznapijaik minden területén, és így a világ Krisztus gonosz erőktől megszabadított országának és Isten teremtésének bizonyul. A kolosséiakhoz és efezusiakhoz írt leveleknek éppen ez az üzenete.

Az Újszövetség evangéliuma előtt nem állhat meg az egyházi fejlődésnek az a gondolati háttér, amely Krisztus uralmát elhomályosítja, sőt azt akár "megszelídíti". Teljesen félreérthető, ha az egyházról,

mint "továbbélő Krisztusról" vagy "folyamatos emberréletről" beszélünk. Ezzel az egyház olyan mértékben azonosítja magát Krisztussal, hogy az Úr és a Fej háttérbe szorul, és most már állandóan megújuló emberrélellettel az egyház a jelenkor Krisztusának adja ki magát. Ez esetben Krisztus, az Úr és Fej leköszönt egy olyan egyház javára, amely maga lépett helyére, minden dologban önálló helytartójává tette magát, és ezzel egyúttal választékos módon feleslegessé tette őt. Amit Krisztus tesz az egyházban és az egyház által, az egyház saját cselekedetévé válik. Bármely korszak "továbbélő Krisztusának" az eredeti Krisztusra valóban már csak mint az élők sorából eltávozott múltbeli Krisztusra van szüksége. Mintha az igazi továbbélő Krisztus nem éppen az Atya dicsőségében felmagasztalt Krisztus lenne, aki nemcsak hogy nem köszönt le az egyház javára, hanem feltámadásával szilárdan megerősítette hatalmát az egyház és a világ felett, és hatalmát nem adja ki kezéből, amíg majd át nem adja azt utoljára az Atyának (vö. 1 Kor 15,20-28)!

Az bizonyos, hogy a magát továbbélő Krisztusnak tekintő egyház nem akarja tagadni Krisztust. Ellenkezőleg! Azzal, hogy azonosítja magát vele, elfogadja őt. Az embereknek csak öhozzá, az egyházhoz kell igazodniuk, és ezzel Krisztushoz, magához igazodnak. Ez az egyház látszólag a legönzetlenebb módon felszabadította magát, a legalázatosabb mesterként testtartással (pózzal) lett önálló, a legteljesebb szerénység mellett öntörvényűvé vált. A hívőből hozzáértő, a rászorulóbból birtokon belüli, az engedelmesség gyakorlójából pedig egyenesen tekintély (auktoritás) lett. Talán nem elvileg, nem alapjában, de gyakorlatilag ténylegesen így van. Úgy viselkedik, mint saját ura, és semmiféle úrra nincs már szüksége. Mint továbbélő Krisztus csak önmagának felelős, nagyon emberi saját utasításait úgy adja ki, mint Krisztus utasításait, és az emberi törvényekből isteni törvényeket csinál. Ez az egyház saját karikatúrájává lesz. Nincs ilyen? Akad aki kétségbe vonhatná, hogy ez az önhatalmú és zsarnok egyház, amely magát tette Krisztussá, legalább mint nagy és kegyes kísértés mindig újra jelen van?

5. KRISZTUSNAK ENGEDELMESEN

Az egyházat az engedelmesség kapcsolja Krisztushoz és kinyilatkoztatásához. Ebből a kapcsolatból egy szempillantásra sem kap elbocsátást. Az egyház történelmének nem lehet olyan fejlődése, amely ezt a függőséget viz- szájára fordítva, az egyháznak adja a rendelkezést Krisztus és igéje felett. Az egyház még mindig kudarcot vallott, amikor gyakran egészen különös burkolt kerülő utakon úrrá akart lenni Krisztuson, és igéjét úgy akarta "birtokolni", mint saját tulajdonát. Viszont mindig megújult az élete, amikor - legtöbbször különféle ellenállással megküzdve - újra hazatalált Krisztushoz. Amikor újra alávetette magát igéjének, hogy megint egyszer az legyen, ami rendeltetése: Krisztus tulajdona és sajátja, a teste. Az egyház tanítói tekintélye sem lehet soha elsődleges és eredeti, hanem mindig csak Krisztustól és igéjétől függő. Az egyház tanítói tekintélyének alapja és egyben határa Krisztus szava, amelyet az egyház sohasem nyelhet el (nem abszorbeálhat) és nem szelídíthet meg. Ha az egyház saját tanítói tekintélyét isteníti, meg is üresíti azt, mert Krisztus igéjét, a forrást, amelyből táplálékát kapja, már nem tartja maga fölött állónak. Ha azonban alázasosan, szerényen és hálásan alárendeli magát Krisztus igéje tekintélyének, és ha nem saját szavát, hanem Krisztusét akarja hallani, hirdetni, magyarázni, akkor olyan tekintélyre tesz szert, amelyet emberek sohasem adhatnak neki. Az egyháznak valóban nem kell "továbbélő Krisztusnak" lennie, ez túl nagy követelmény lenne. De Krisztus teste lehet, és legyen is teljesen az.

Azt a célt, hogy az egyház alapszerkezetét ábrázoljuk, ezzel elértük. Azáltal, hogy az egyházat Isten népének, a Lélek alkotásának és Krisztus testének határoztuk meg, alapjában véve minden döntő dologra rámutattunk, amit a tényleges egyház eredetéből fakadó történelmi lényegéről mondanunk kell. Igyekeztünk tehát, hogy ezt ne csak elvont "lényegszemlélettel", hanem az Újszövetségből fakadó gyakorlati történelemszemlélettel tegyük, a jelenre is figyelve.

A továbbiakban tehát azt kell kifejtenünk, amit eddig már elmondtunk. A most lezárt fejezetekben az egyházat mindenekelőtt (nem kizárólag) kezdetétől szemléltük, hogy a mai egyház ezen a háttéren rajzolódjék ki szemünk előtt. Mostantól fogva (ugyancsak nem kizárólag) a mai egyházat, annak lényegét keresve vesszük górcső alá úgy, hogy eközben az egyház eredete is folyamatosan szemünk előtt maradjon.

AZ EGYHÁZ EGYSÉGE

1. VAN IGAZ EGYHÁZ?

Új idők új formákat követelnek. Azt az alapvető szerkezetet azonban, amelyet Isten üdvözítő munkájával Krisztusban létrehozott, külső formája minden változása mellett fenn kell tartania az egyháznak ahhoz, hogy igaz egyház maradjon. A külső forma változásainak azonban nem mindegyike felel meg az egyház lényegének. A változásokért felelős emberek szabadsága a kudarc lehetőségét is magában rejtheti: a lényeg és külső formájának egyenetlenségéhez, tévedésekhez és ballépésekhez, hibás következtetésekhez és rossz irányú fejlődéshez vezethet. Így azután előfordulhat a lényegnek megfelelő és a lényegnek ellentmondó külső forma, a lényegnek megfelelő és ellentmondó megvalósulás, és ebben az értelemben lehet igaz és hamis egyház. Ezen a ponton válnak kérdéssé a meghatározó tényezők, amelyek alapján az igaz és hamis egyház megkülönböztethető.

Lehet az igaz egyház ismertetőjele az egység, szentség, egyetemesség és apostoliság? Az egyháznak ezt a négy klasszikus ismertetőjelét a reformátorok sem vitatták. Hiszen ők határozottan kitartottak az óegyházi hitvallások mellett. Számukra azonban - a gyülekezetekre és az egyház reformjára tekintettel - más tűnt döntőnek. Ők is azt kérdezték: hol van az igaz egyház? De teológiai és egyben vitázó feleletük így hangzott: ott, ahol az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki! Dehát nem meghaladott már a kérdésnek ez a "kizárólagos" megfogalmazása? Nem váltak ma már mind a katolikus, mind a protestáns ismertetőjelek kérdőjelei közismertté?

2. A PROTESTÁNS ISMERTETŐJELEK KÉRDŐJELEI

A protestánsok két klasszikus ismertetőjével szemben a katolikus teológiának sohasem volt érdemi kifogása. Katolikus felfogás szerint sincs igaz egyház az evangélium Szentíráshoz igazodó hirdetése és a szentségek előírás- szerű kiszolgáltatása nélkül. A katolikus egyház feltétel nélkül kifejezetten megköveteli mindkettőt. Kifogása csak azért volt *elutasító*, mert az igaz egyház e két tulajdonságának egyike sem nyújt igazi megkülönböztetést. Ezek ugyanis nem láthatók, és inkább azt világítanák meg, hogy hol él rejtetten az egyház, mint azt, hogy hol igaz. Ha azonban megvizsgáljuk a késői középkor egyházának tényleges állapotát, rájövünk arra, hogyan hanyagolta el és takarta el az egyház igehirdetésében, teológiájában és életében az eredeti evangéliumi üzenetet. Hasonlóképpen rájövünk arra is, hányszor élt vissza a szentségek kiszolgáltatásával (különösképpen a mise és gyónás tekintetében). A két ismertetőjel: az evangélium Szentíráshoz igazodó prédikálásának és a szentségek előírás szerű kiszolgáltatásának hangsúlyozása tehát semmiképpen sem lehetett olyan hatástalan, ahogyan azt katolikus oldalról feltüntetni szerették. Ezt ma már könnyebben elismerik, mint akkoriban. Protestáns oldalról nézve viszont nem tagadható, hogy ennek a két ismertetőjelenek alapján mindig nehezebb lett akár a rajongóktól, akár a katolikus egyháztól való elhatárolódás. Hiszen éppen a rajongók hivatkoztak arra, hogy ők hirdetik tisztán az evangéliumot és ők szolgáltatják ki helyesen a szentségeket. A trienti és még inkább az újabban végbevitt reformokkal a katolikus egyház is lehetetlenné tette azt az általános elmarasztaló megítélést, amelyben evangéliumhirdetése és a szentségek kiszolgáltatásának gyakorlata miatt részesült. Mindenesetre a katolikus egyház igazának

kérdéséről általános alapelvekből kiindulva nem lehet már megfontolás nélkül ítéletet mondani. Ezért a protestáns egyházak sem kerülhetik el, hogy ma újból egészen határozott kritikus és önkritikus módon visszatérjenek az evangélium eredeti üzenetének kérdéséhez, hogy a katolikus egyházzal kapcsolatos kérdésre árnyaltabb választ tudjanak adni.

3. A KATOLIKUS ISMERTETŐJELEK KÉRDŐJELEI

Az egyház négy hagyományos ismertetőjele ellen - amint erről már említést tettünk - a reformátori teológia alapvető kifogást nem emelt. Hiszen mégiscsak kifejeznek ezek valamit - nem utolsósorban mindenféle rajongással szemben, amit a protestánsok két meghatározó vonása nem tartalmaz. A mi kérdésünket azonban mindjárt vissza is fordítják felénk: miről lehet hát felismerni az igazi egységet, szentséget, egyetemességet és apostoliságot? Elegendő itt minden esetben az egyházi hivatal egyházi jogi törvényességére (kánoni legalitására) utalnunk? Ha ez a négy ismertetőjel hiteles akar lenni, akkor mindenesetre az előbbi két másikra kell támaszkodnia. Mi keresnivalója volna az egyházban annak az egységnek, szentségnek, egyetemességnek és apostoliságnak, amely nem a tiszta evangéliumon, az igaz keresztsége!! és az értelmének megfelelően ünnepezt úrvacsorán nyugszik? Az egyházban mindig és mindenütt minden azon fordul meg, hogy tárgyszerű összhangban van-e az eredeti újszövetségi evangéliummal! Ha bármely egyház mégoly hangosan vallaná is magát egyetlen, szent, egyetemes és apostoli egyháznak, de ezt nem az Újszövetség evangéliuma értelmében tenné, ezzel legjobb esetben is csak üres, egyáltalán nem meggyőző kiáltványt tenne közzé. Az egyes ismertetőjelek rejtve is jelen lehetnek valamely egyházban. Jelen lehetnek oly módon, hogy kívülről, sőt talán már belülről sem észlelhetőek meggyőzően, mivel elvesztették fényerejüket. Ez esetben nem az egyház miatt hisznek az emberek, hanem az egyház miatt nem hisznek, illetve hisznek az egyház ellenére is. Az egyház számára te- hát az egység, szentség, egyetemesség és apostoliság nemcsak Isten kegyelméből kapott ajándék, hanem egy- úttal feladat is, amelynek felelősségteljes betöltésétől döntő dolgok függenek.

4. A LEHETŐSÉGEK MEGVALÓSÍTÁSA

Mitől függenek tehát a dolgok, akár egyik, akár másik ismertetőjellel kapcsolatban? Nem hitvédő (apologetikus) érvelésektől, hiszen sem katolikus, sem protestáns megfogalmazásuk nem vezetett soha tömeges áttérésekhez! De az ismertetőjeleknek az egyház életében való élő megvalósulásától igen! Mit használ bármely egyháznak, ha "birtokában van" a Szentírás, de az evangélium hatalma és ereje mégsem mutatkozik meg abban? Ha "birtokában vannak" a szentségek, de elkorcsosultak, és elhatalmasodott azokban a babona és a bálványimádás? Ha egysége, szentsége, egyetemessége és apostolisága intézményesen kifogástalanul megalapozott ugyan, és világosan látható, de az intézmények erejüket vesztett élettelen formaságok? Tehát nem bizonyos sajátosságok formális jelen léte a mérvadó, hanem alkalmazásuk, valóra váltásuk. Az a döntő, hogy az evangéliumot valóban hirdessék, hallgassák és megtartsák. A szentségekkel valóban éljenek. Elő emberek élő egyházban éljék meg az egységet, szentséget, egyetemességet és apostoliságot, azt tehát, hogy az egyház ismertetőjelei (notae ecclesiae) valamilyen formában a keresztyének ismertetőjelei (notae christianorum)! *Mindegyik* egyháznak van elegendő tennivalója *saját* ismertetőjeleinek élő megvalósításáért, bármelyiket állítja előtérbe. És minél inkább fáradozik minden egyes egyház saját ismertetőjeleinek az Újszövetség evangéliumával való tárgyilagos összehangolására, annál kevésbé történhet meg, hogy egyik a másikat mint hamis egyházat kirekeszteni.

Mindennek alapján ezen a helyen nem hitvédelmi (apologetikus) célkitűzéssel beszélünk, az egyház ismer- tetőjeleiről, hanem teológiai célkitűzéssel az egyház *sajátosságairól* szólunk. Egyelőre nyílt kérdés, hogy ezek a sajátosságok hol valósultak meg. Alapjában majd csak az az egyház tud erre választ adni, amelyik e tárgyban életével igazolja magát, amelynek "prédikációja" az apostolával egyező módon nem "az emberi bölcsesség megejtő szavaival hangzott ... hanem a Lélek bizonyító erejével" (1 Kor 2,4).

5. EGYSÉG A SOKFÉLESÉGBEN

Az egyház egységének semmi köze sincs a mondákban megjelenő bűvös számjegyhez, az egyhez, az egység magával ragadó bűvöletéhez. Ez nem egyszerűen természetes valóság, nem egyszerűen erkölcsi egyetértés és összhang, még kevésbé társadalomtudományi egyformaság és egyöntetűség. Már eleve félreértik, ha külsőségek oldaláról szemlélik (egyházjog, egyházi nyelv, egyház-kormányzat stb.). Az egyház egysége szellemi valóság. Ez az egység elsősorban nem a tagok egységét jelenti egy- mással, végső soron nem az egyházon magán nyugszik. Isten egysége ez, amely Jézus Krisztus által a Szentlélekben válik hatékonnyá. Egy és ugyanaz az isten, aki a mindenütt és minden időben szétszóródottakat egy néppé gyűjti össze. Egy és ugyanaz a Krisztus, aki Lelke által igéjével mindannyiunkat egy közösségben egyesít. Egy és ugyanaz a keresztség, amely által valamennyien Krisztus ugyanazon testének tagjaivá válunk. Egy és ugyanaz az úrvacsora, amely Krisztussal és egymással egységben megtart mindannyiunkat. Egy és ugyanaz a hitvallás az Úr Jézusban, ugyanaz a reménység az eljövendő dicsőségben, ugyanaz a szeretet, amelyet megtapasztalunk a szívek egységében, ugyanaz a szolgálat a világban. Az egyház *egy*, és ezért *tegyen is egy*.

Lehet az egyházak *sokfélesége* már magában eleve elvetendő, ha *minden* helyi egyház teljes egység, ha *minden* helyi egyház a maga módján ekklesia. Isten népe, a Lélek alkotása, Krisztus teste? Az egyház egységét egyszerűen nem szabad a helyileg egybeseregglő gyülekezeten kívül keresnünk. A helyi egyház ugyan mindig egy meghatározott zártkörűséget is jelent (nem elzárkózást), de egységébe egyenesen beletartozik az egyházak sokfélesége is, hiszen nem az az egyetlen helyi egyház létezik. Az egyház egysége tehát a helyi egyházak együttélését feltételezi. Így azután az ekklesia szót az Újszövetség magától értetődő természetességgel használja többes számban, és összeköti olyan helységnevekkel, amelyek bizonyos körülmények között különböző világokat jelenthetnek, pl. Jeruzsálem és Korinthus, Antiochia és Róma.

A *helyi* egyházak tehát sokfélék (pl. Efezus, Filippi, Thesszalónika ... egyházai), amelyekben az egyetlen egy- ház nyilvánul meg, ezek egyes városok és falvak egyházai. És létezik a *területi* (regionális) egyházak sokfélesége (az egyház Júdeában, Galileában és Samáriában, Galáciában, Macedóniában, Ázsiában ...), amelyekben megint csak az egyetlen egyház van jelen: tartományok, egyházmegyék, országok, nemzetek, földrészek egyházai. És végül létezik *alapformájukban* kialakult egyházak sok- félesége (a hellenista, zsidó keresztény egyházak ...), amelyek gyakran egybesznek területi egyházakkal, vagy eset- leg (meghatározott népességmozgás következtében) egy- mástól elválasztják a területeket. Különböző szertartású vagy megnevezésű egyházak ezek.

Az egyház egysége így az egyházak sokféleségét feltételezi. A különböző egyházaknak nem kell eredetüket és jelenlegi helyzetüket megtagadniuk. Nyelvezetük, történelmük, szokásaik, hagyományuk, életmódjuk és gondolatviláguk, személyi összetételük már eleve különböző. Senkinek sincs joga ahhoz, hogy mindettől megfossza ezeket. Ugyanakkor mindezek nem is illenek mindenki számára, minden időben és helyen. Az egyház egysége azonban nemcsak feltételezi, hanem létre is hozza az egyházak sokféleségét. Isten elhívásának különbözősége, a lelki ajándékok sokfélesége és Krisztus egymástól eltérő tagjainak szolgálata idézi ezt elő. Amit az "Isten népe", "Krisztus teste", "Szentlélek alkotása" fogalmakkal különböző emberekről elmondunk, az hasonló módon a különböző egyházakról is elmondható. Senkinek sincs joga ahhoz, hogy az elhívást korlátok közé szorítsa, a Lelket elfojtsa, a tagegyházak különbségeit elegyengesse.

6. AZ EGYSÉGET VESZÉLYEZTETI AZ EGYÖNTETŰSÉG

Az Újszövetség szerint Krisztus egyháza nem egyenlíti ki központi rendelkezéssel a különbségeket. Egyházi parancsuralommal sem hoz létre mindenre kiterjedő egyöntetűséget. Nem ismeri valamilyen egységszervezet vagy szabvány magatartásminta örömtelen és szabadságot nélkülöző egyformaságát. Az egyház lényegéhez nem tartozik sem egységesített istentisztelet, sem egységesített egyházi rendtartás, sem egységesített teológia. Ef 4,4-6-hoz kapcsolódva

inkább ennek ellentétét fogalmazhatnánk meg. Sokféleséget találunk az *istentiszteletben*. Egy Isten, egy Úr, egy keresztség és egy úrvacsora - de különböző népek, különböző gyülekezetek, különböző nyelvek, különböző szertartások és kegyességi formák. Különböző imádságok, énekek és öltözékek, különböző művészeti irányzatok és ebben az értelemben különböző egyházak! De sokféleség van a *teológia művelésében* is. Egy Isten, egy Úr, egy reménység és egy hit - de: különböző teológiai irányzatok és rendszerek, különböző gondolkodás- mód, fogalomtár és szókincs, különböző hagyományokat ápoló iskolák és kutatási irányok, különböző egyetemek és különböző teológusok és ebben az értelemben újra csak különböző egyházak! Sokféleség van végül az *egyházi rendtartások* tekintetében is. Egy Isten, egy Úr, egy Lélek és egy test - de különböző életformák, különböző jogrendszerek, különböző népek és hagyományok, különböző erkölcsök, szokások és kormányzati rendszerek és így végül ebben az értelemben is különböző egyházak!

A "Lélek egysége" és a "békesség köteléke" itt mindenütt megőrizhető, "teljes alázatossággal és szelídséggel és türelemmel viseljétek el egymást szeretettel" (Ef 4,2k). Mind e sokféleség és különbség ellenére sehol sem kell harcnak, ellenségeskedésnek és viszálynak uralkodnia. Adott esetben egy meghatározott különleges sajátosságról a szeretet és békesség érdekében le is lehet mondani és engedni is lehet valamit kölcsönösen egymásnak. Addig minden rendben van, amíg mindenki ugyanazt az Istent, Urat, Lelket és hitet kívánja és nem ki-ki a saját istenét, urát, lelkét és hitét.

Az Újszövetség szempontjából az egy egyháznak így alapvetően különböző történelmi megjelenési formái vannak, és ezek egytől egyig törvényesek lehetnek. Ezek a legkülönbözőbb szempontból eltérő módon szervezett jellegzetes megvalósulási formái az egy egyháznak. Sokféleségük ellen addig nem lehet kifogást emelnünk, amíg ezek a különböző egyházak egymást törvényesnek elismerik, amíg mindegyik felismeri az egy és ugyanazon egyházat a másikban, amíg az egyházi közösséget - különösen az istentiszteleti és úrvacsorai közösséget - egy- mással fenntartják, amíg ennek következményeként egy- másnak kölcsönösen segítenek, összedolgoznak, bajban és üldöztetésben összetartanak. Akkor a különböző egyházak között fennálló mélyreható eltéréseket mind egybefogja az a bizonyosság, hogy Krisztus egyházának egysége egyé teszi mindannyiukat. Akkor bármilyen szembetűnőek bármennyire mélyen gyökereznek is ezek a különbségek, nincs *egyházakat elválasztó* jellegük. Nem okoznak egyházszakadást!

7. AZ EGYSÉGET A SZÉTSZAKADÁS VE SZÉLYEZTETI

Különböző egyházak egymás mellett élése tehát nem kérdőjelezi meg minden esetben az egyház egységét. Csak akkor, amikor a kölcsönösen elmélyült ellentétek miatt az egymás mellett élésből hiányzik az "együtt" és "egymásért" indulata. A különbségek tehát nem önmagukban gonoszok, hanem a másokat el nem fogadó, *kizáró* megkülönböztetés gonosz. Ezek a különbségek akkor már nem az egyház törvényes sokféleségét fejezik ki, hanem a többiekével szemben a magunk sajátosságai válnak az egyház ismertetőjeleivé (*notae ecclesiae*). Ez esetben a sajátunk olyan feltétlen érvényre jut a többi egyházzal szemben, hogy azokban már nem tudjuk az egy egyház törvényes jellegének megjelenését látni. Akkor azokat szükségszerűen Krisztus egyháza meghamisításának tekinthetjük csupán. A különbözőségek így kizárják egymást, és lehetetlenné teszik az egyházi közösséget. Ilyenkor a különböző helyi, területi és elnevezésű egyházak különböző hitvallású egyházakká válnak: nemcsak más-más helység, más- más terület egyházaivá, más-más elnevezésű egyházakká, hanem egymással *ellentétes felekezetekké*. Ellentétes hit- vallásuk következtében más lett istentiszteletük és egyházuk alapvető rendje, így azután széttört a hit, a keresztség és az úrvacsorai közösség egysége is.

Vajon ott, ahol egyházszakadás történik, minden esetben szűklátókörűség, kicsinyesség és önfejlőség játszik közre? Gyakran ez a helyzet, de nem mindig. Fakadhat ez abból a becsületes meggyőződésből is, hogy különben Jézus Krisztus evangéliumát árulnánk el. Az érintetteknek ilyenkor úgy tűnik, hogy a szakadás elkerülhetetlen. Ezen a módon olyan szakadásokra kerülhet

sor, amelyeket az egyház-eretnekség (herezis) fogalompárral már nem lehet körülírni. Itt már nem az egyetlen nagy egyház testéről leszakadó egyesekről, nem is viszonylag kis csoportokról van szó, amelyeknek nincs maradandó arculatuk és idő múltával újra eltűnnek. Sokkal inkább magának az egyetlen nagy egyháznak - tapasztalati megközelítéssel így kell mondanunk - szétszakadásáról beszélünk. Két egyházszakadásnak van ilyen jellege: a nyugati és keleti egyház és hasonlóképpen a katolikus egyház és a reformátori egyházak egymástól való elszakadásának.

Ma már katolikus egyháztörténészek és teológusok is elismerik azt a vitathatatlan tény, hogy Luther (és ennek megfelelően azután a többi reformátor is) újra felhívta a figyelmet az egyház zsinórmértékére, az evangéliumra, és így módon az egyházat újra a Krisztus művében való hithez és Krisztus kizárólagos közvetítő szerepéhez vezette. Teológiája egészével áttöréshez segített eredetileg újszövetségi nézőpontokat (a kegyelem uralma, a hívők egyetemes vagy általános papsága, a hivatal mint szolgálat, az ige jelentősége, törvény és evangélium ellentéte, a hétköznapi és a hivatás erkölce, stb.). Ezzel döntő módon hozzájárult az egyház (közvetve a katolikus egyház) reformjához. Luther az egyház reformjáért szállt síkra, de: az egyház egysége törött szét! És a nagy egyházszakadást protestáns oldalon egyre több szakadás, a szakadások beláthatatlan sora követte. Ez rettenetes tehertétel! A reformációból eredő egyházak nem kerülhetik el, hogy ennek a bűnnek kapcsán saját felelősségükkel szembenézzenek! Vajon Luther heves, mértéket nem ismerő vérmérséklete volt csupán az, ami a szakadást elkerülhetetlenné tette? A reformátorok nagy általánosságban nem helytelenül ítélték meg gyakran azt, hogy az egyházban mi igazán egyetemes (katolikus)? Nem egyoldalúan hangsúlyozták az Újszövetség bizonyos területeit, míg másokat elhanyagoltak? Nem vitte őket túlzásba az önmagában jogos "Egyedül" („egyedül” a Szentírás, "egyedül" a kegyelem, "egyedül" a hit!) hangoztatása csaknem minden területen? Nem vált hamarosan ugyanolyan félreérthetővé az "Egyedül" jelszó, mint a katolikus "És" ("és" a hagyomány, "és" a szabad akarat, "és" a cselekedetek)? Nem okoztak-e a jól induló kezdet ellenére észrevétlenül rövidzárlatot pl. az egyetemes papság és a hivatal, lelkiismereti szabadság és az egyház közmegegyezése (consensus ecclesiae)... tekintetében? Valamennyi egyháznak van elegendő oka önvizsgálatra és önkritikára a reformációval kapcsolatban is.

8. KIBÚVÓK HELYETT A MEGEGYEZÉLS KERESÉSE

A megosztott kereszténység helyzete olyan rendellenesnek látszik, annyi ellentmondás terheli, olyan kilátástalan, hogy nagyon is könnyen érthető, ha kibúvókat keresünk annak igazolására, amit nem lehet igazolni.

Egyike a leggyakoribb kibúvóknak, hogy a szétszakadt látható egyháztól egy nem szétszakadt *láthatatlan* egyházhoz menekülünk. Második kibúvó, hogy a szakadásokat az egyház Isten akaratából végbement természetes *fejlődésével* magyarázzuk, és az egyházak megbékélését legjobb esetben is az utolsó idők beteljesedésével várjuk. Harmadik kibúvó - rokon a másodikkal -, hogy az egyházszakadás által létrejött egymással szemben álló egyházakat ugyanazon három vagy négy nagy ágának - Zinzendorf szerint ezek az egyházak szóképei - vagy némely anglikán szerint elágazásainak nyilvánítjuk. Az a negyedik kibúvó, hogy egy tényleges egyház egyenesen, Krisztus egyházával azonosítja magát, és az összes többitől, mint egyháztól nem vesz tudomást. Ha a kibúvókat mind el akarjuk kerülni, tulajdonképpen csak az az egy lehetőségünk marad, hogy az egyházszakadást teológiailag nem igazoljuk. Az egyházszakadást ugyanúgy nem kellene igazolnunk, ahogyan a bűnt sem igazoljuk, hanem "elviseljük" mint sötét rejtélyt, Isten akaratát és az ember üdvössége ellen irányuló képtelen, értelmetlen, lehetséges-lehetetlen tény.

A szakadás mélyébe való önkritikus bepillantásunkból és a közös bűn közös megvallásából azonban világosan kirajzolódik tennivalónk. Megpróbálunk néhány teológiai vezérfonalat röviden megfogalmazni valamennyi egyház ökumenikus útja számára: 1. El kell ismernünk a fennálló tényleges, közös egyházi helyzetet. 2. Keresnünk kell a kíváncsító tényleges közös egyházi helyzetet. 3. Saját egyházunkban meg kell valósítanunk a közössét, a többiek figyelembevételével. 4. Az igazságot nem feláldoznunk kell, hanem újra meg kell találnunk. 5. A meg-egyezés zsinórmértéke kizárólag Jézus Krisztus evangéliuma, a teljes evangélium lehet.

KATOLIKUSSÁG, SZENTSÉG ÉS APOSTOLISÁG

1. MIT JELENT A "KATOLIKUS" SZÓ?

A "katolikus egyház" eredetileg vita nélkül az *egészet*, a helyi, püspöki egyházakkal szemben az *egyetemes egy-* házat jelentette (lásd Ignácnál és Polikárpnál). A "katolikus" szó eredeti történelmi használatának szilárd alapja van az Újszövetségben. Láttuk, hogy az "ekklesia" lényegében mindig és mindenütt a helyi gyülekezet, a település egyháza. Ezek a helyi egyházak azonban csak annyiban a települések egyházai, amennyiben azok az egyetlen *egész*. mindent magába foglaló egyetemes egyház megnyilvánulása, képviselte és megvalósulása. A helyi egyházak mindegyike *egészen* egyház ugyan, de mégsem az *egész* egyház. Csak valamennyi helyi egyház *együtt* az egyetemes egyház, de nem azért, mert külsőleg egymás mellé helyezték és társították azokat, hanem azért, mert belsőleg egyesültek ugyanabban az egy Istenben, Úrban és Lélekben, ugyanazon evangélium, keresztség és úrvacsora által és ugyanabban a hitben. A helyi egyházakban megnyilvánult, képviselt és megvalósult egyház az egyetemes egyház. Ha ebben az értelemben az egyház, mint *egyetemes egyház* az *egész* egyházat jelenti, akkor ősi szó- használat szerint az egész, egyetemes, mindent magába foglaló egyháznak, *katolikusnak* nevezhető. A "katolikus" szó lényegében a *teljességet* fejezi ki.

Katolikusnak nevezhető tehát minden egyes *helyi egyház is*, ha az egész egyházat jeleníti meg. Nem az által válik nem katolikusvá valamely egyház, hogy helyhez kötött. Az által válik nem katolikusvá, ha helyhez kötöttségét felhasználva, a többi egyháztól és ez által az egész egyetemes egyháztól elzárkózik, hitével és életével befelé fordulva csak magával törődik, figyelmét magára összpontosítja, és ez kielégíti. Tehát nem egyszerűen a részegyház (a helyi, területi vagy más megnevezésű egyház) nem katolikus. A részegyház, ha nem is az egész egyház, de egészen egyház. Csak az a részegyház nem katolikus, amely az egyetemes egyház hitétől és életétől elszakadva, szakadár (schizmatikus), attól eltérő felfogást vallva, eretnekké (heretikus), sőt talán hitehagyóvá (apostátává) válik.

2. MELYIK EGYHÁZ KATOLIKUS?

Mi következik ebből az alapvető értelmezésből, hogy a "katolikus" az egész, egyetemes, teljes egyház? A határ- vonalakat először negatív értelemben kell meghúznunk. 1. Nem egyszerűen *térbeli elterjedése* révén katolikus az egyház. A "katolikus" elsődlegesen nem földrajzi fogalom! Mit használ bármelyik egyháznak, ha világméretben legelterjedtebb is, de közben lényegéhez hűtlenné vált? Mit használ tiszteletre méltó nemzetközisége, amelyet az egyházpolitika tisztán világi eszközeivel, sőt talán egy szellemi imperializmus módszereivel ért el? Az ilyen világegyházban még az egy egész, a katolikus egyház nyilvánul meg? - 2. Nem egyszerűen *számszerű nagysága* révén katolikus az egyház. A "katolikus" elsődlegesen nem statisztikai fogalom! Mit használ bármelyik egyháznak, ha létszáma a legnagyobb is, de éppen ennek következtében vált lényegéhez hűtlenné? Mit segít rajta a lehető legnagyobb taglétszám, ha azt a hagyományos szokáskereszténység elismerésével leszállított áron vásárolta meg magának? Az ilyen tömegegyház valóban az egy egészet, a katolikus egyházat valósítja meg? - 3. Nem egyszerűen *művelődési-társadalmi változatossága* révén katolikus az egyház. A "katolikus" elsődlegesen nem a társadalomtudomány fogalma! Mit használ bármelyik egyháznak, legyen bár a legsokoldalúbb is, ha éppen ezekben a különböző kultúrákban és nyelvekben, fajokban és osztályokban vált hűtlenné lényegéhez? Ha függővé vált azoktól és hagyta, hogy azok saját törvényüket írják elő számára, egy meghatározott műveltség, faj vagy osztály hatalmi eszközévé vált így ahelyett, hogy soraik között saját életét élte volna. Mit használ, ha éppen ezek- be a legkülönbözőbb közösségekbe való beépülése révén maga is pogánysággal teli synkretista képződménnyé fajult? Az ilyen keverékegyházban valóban az egy egész, a katolikus egyház jelenik meg? - 4. Nem egyszerűen *korokat átívelő folyamatossága* révén katolikus az egyház. A "katolikus" elsődlegesen nem történelmi fogalom! Mit használ bármelyik egyháznak, ha legősibb

is az egyházak között, és valamilyen (16. vagy 13. vagy 5. vagy 2. száza- di) "atyákra" hivatkozik, de hosszú történelme során el- árulta lényegét, és már csak egy nagyon tiszteletre méltó hagyomány tiszteletet érdemlő emlékművéül szolgál? Mit használ neki az egész egyházi romantika, a restaurálások és a régészet, ha évszázados fejlődése elválasztotta eredetétől? Egy ilyen hagyományokból élő egyházban még az egy egész, a katolikus egyház valósul meg?

A legnemzetközibb, a legnagyobb, a legsokoldalúbb, a legrégebb egyház is elidegenedhet tehát: már nem ugyan- az, messze szakadt saját ősi lényegétől, eltávolodott saját ősi útjaitól. Az egyháznak természetesen mozdulnia, állandóan változnia kell, a történelem szereplőjeként nem is lehet másként. De semmi esetre sem lehet mássá, önmaga számára idegenné. Csak átfogó *azonossága* alapján katolikus az egyház. Idők és külső formák elkerülhetetlen állandó változása közben és a mindenütt jelenlevő tökéletlenség és gyengeség ellenére minden külső formában és minden időben *lényegében ugyanaz*, ugyanannak kell maradnia, és ugyanaz is akar maradni. Így őrzi, erősíti és valósítja meg "mindig, mindenütt, mindenki" hitelesen az egyház változatlan lényegét. Csak ennek az azonosságnak feltétele alapján bizonyul az egyház töretlenül *egésznek, mindenki* hamisítatlan egyházának, szakadás nélküli *egyetemes* egyháznak, valóban *katolikus* egyháznak. Az egy- ház katolikus voltát már az által elveszítheti, ha valamely helyen, valamely külső formában, valamely korban ezt az azonosságát feladja. Vagy az által, ha belevész egy nemzetbe, kultúrába, fajba, osztályba, társadalmi formába, világnézetbe vagy történelmi korszakba. Vagy - eretnek módon - más, idegen lényegét keres magának, esetleg - hitehagyó módon - saját eredeti lényegét kifejezetten megtagadja. Katolikusságuk a helyi egyházakat így köti össze az egy egész egyházban. De ugyanakkor el is választja azokat a hamis egyház mindenféle fajtájától. A "katolikus" fogalom *alapja az azonosság* (identitás).

Ennek ellenére rosszul értenénk az egyház azonosságát, ha azt önmagával való foglalkozásnak, egyféle egyházi narcizmusnak tekintenénk. A lényegével azonosuló egyház éppen nem saját léte érdekében maradt az idők és külső formák változása során ugyanaz. Az egyház soha sem önmagáért van, hanem eredetétől fogva másokért, az emberiségért, a világért. Itt arra emlékezünk, hogy már Jézus evangéliuma mindenkire kiterjedően egyetemes volt (az üdvösség feltétele nem az Ábrahám-tól származás és annak Mózes által történő megerősítése, hanem a hit, megtérés, Isten akaratának cselekvése szeretetben), és hogy ennek az evangéliumnak alapján az ifjú egyház is eljutott az egyetemességhez, hogy a zsidóknak zsidóvá, a görögöknek görögge és mindenkinek mindenné legyen (vö. 1 Kor 9,19-23): "Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által ... nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban" (Gal 3, 26.28). Így az egyház lényegében missziói egyháznak tekintette magát, amelynek szolgálatával a világban az evangéliumot kell hirdetnie: "Menjetek el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek" (Mk 16,15), "tegyetek tanítvánnyá minden népet" (Mt 28,19), "tanúim lesztek... a föld végső határáig" (ApCsel 1,8), "a világ végezetéig" (Mt 28,20).

Az egyház tehát így eredeténél fogva és lényegéből fakadóan *egyetemes* (univerzális). A világra, az egész, lakott földre, az ökumenére tekintettel gondolkodik és cselekszik. Az univerzalitást tehát az egész lakott földet jelentő "*ökumenikus*" szóval is kifejezhetjük. A két szó "*ökumenikus*" és "*katolikus*" eredeti értelmük szerint és keresztény használatban is szoros rokonságot mutat. A "*katolikus egyházzal*" szóló két legrégebb tanúság egyike közvetlen összefüggésbe hozza a két kifejezést: "a lakott földön (ökumenén) elterjedt katolikus egyház" (Polikárp vértanúsága 8,1). *Egyetemesség (univerzalitás; a katolikusság következménye.*

Térbeli elterjedtség, számszerű nagyság, műveltségi- társadalmi változatosság, korokon átívelő folyamatosság *önmagukban* nem teszik katolikussá az egyházat. De téves lenne az ellentétes következtetés is, hogy az elterjedtség korlátozottsága, számbeli csekélység, műveltségi - társadalmi kötődés és időbeli behatároltság teszi katolikussá az egyházat. Talán világegyház helyett az egy népre határolódó nemzeti egyház vagy esetleg "államegyház" lenne a katolikus egyház? Vagy talán egy tömegeket magába foglaló egyház helyett a legközelebbi környezetére korlátozódó zúg egyház vagy egyházacska (ecclesiola) ill. kis szekta lehetne az, amelynek öntudata gyakran fordított arányban van nagyságával? Vagy talán az, amely egy keverékegyház helyett *egyetlen* kultúrával (pl. a bizáncival) vagy társadalmi osztállyal (legyen bár magasabb vagy

alacsonyabb) vagy fajjal (pl. a fehérrel) kötötte össze magát felbonthatatlanul? Vagy talán végül egy hagyományokkal rendelkező egyház helyett a legifjabb egyház, amely éppen csak a mai napon vagy tegnap keletkezett, és fiatalsága frissességében egyelőre (!) még semmi hagyomány nem terheli, vagy éppen egyszerűen a legújabb időkből való leghaladóbb egyház, amely a modernséget és korszerűséget teszi tulajdonképpen ismertetőjelévé? Nem! A korlátozottság legyen bár területi, mennyiségi, műveltségi-társadalmi vagy időbeli, nem ismertetőjele a "katolikusnak", inkább ellene szól annak. És akár csak egy nép vagy kultúra, csupán egy faj vagy osztály vagy korszak alapvető kirekesztése egészen *biztos jel* a katolikusság ellen. Ha azonban az egyház eredetétől fogva egyetemes az őt hordozó és általa prédikált evangélium révén, akkor tényleges felszólítást kapott arra, hogy a népek és kultúrák, fajok és osztályok, korok és korszakok valamennyi határát azok tagadása és félreismerése nélkül átlépje. Mutassa meg tetteivel, hogy ezek a határok és különbségek - Gal 3,28 értelmében - *végül is* nem meghatározóak. Ezen a módon az egyház a *kezdet kezdetétől* katolikusnak bizonyult. Ha tehát feltételezzük, hogy egy egyház saját lényegétől nem idegenedett el és azt nem tagadta meg, akkor - de csak akkor! -, nem ön- magában ugyan, hanem az egyetemes egyház egyetemes lényegéből fakadóan a "katolikus" szó indiciuma, meghatározó jegye az egész világot behálózó elterjedés, a nagy létszám, a művelődési-társadalmi sokféleség és a nagy múlt.

3. ELKÜLÖNÜLŐ KATOLIKUSSÁG?

Mivel magyarázzuk azonban azt a sajátságos elkülönülést (exkluzivitást), amely a "katolikus" jelzőt kifejezetten egy bizonyos egyházhoz, a "katolikushoz" köti? Nem arra utal ez, hogy ezt az egyházat megilleti valami, ami nem minden egyházat illet meg? Valami, amivel nem csupán nagyobb elterjedtséget, magasabb létszámot, gazdagabb változatosságot, tekintélyesebb múltat fejezünk ki. De más- részt olyan valami sem, amivel - az egyetlen és a sok egyházzal mondottak érvényességét továbbra is mind fenntartva - a "katolikus egyház" kizárólagos egyedül- valóságát fejeznénk ki, mert így a többi egyházat újra csaknem minősítenénk keresztény közösségnek. Amint eddig nem volt, úgy ezután se legyen ebből a kérdésből hitvita. Elemezzük a pusztán történelmi valóságot, és azt értsük meg jobban! Ha most nem a "katolikus egyházzal", hanem fordítva a kereszténység többi nagy egyházáról tudakozódunk: mint a keleti ortodox egyház, a lutheránus egyházak, a református egyházak, az anglikán egyházak (és közvetve valamennyi azokból származó egyház), amelyekkel az ókatolikus egyház közösséget tart fenn és megkérdézzük, hogy nevüket, eredetüket, sajátosságukat honnan származtatják, akkor valamennyien - és valóban nem alaptalanul! - Jézus Krisztusra és evangéliumára vezetik vissza lényegüket, igehirdetésüket, keresztségüket, úrvacsorájukat és hivatalukat. Ebben az értelemben bizonyosan nem akarnak "új egyház" lenni, amelyet esetleg az 1054. 1517. 1531. évben vagy akár más időpontban "alapítottak". És mégis ennek ellenére mindezeknek az egyházaknak önálló egyházlétük indokolásával egyidejűleg közvetve vagy közvetlenül, többé-kevésbé élesen és vitázva - el kell távolodniuk attól az egy egyháztól, amelyik "a katolikus" nevet viseli. Ahogyan ezek az egyházak egyház voltukat megélik, azt meghatározza ehhez az egy egyházzal való viszonyuk. Közvetve vagy közvetlenül mindegyiknek hivatkoznia kell "a katolikus egyházra", hogy megmagyarázza, hogyan került sor külön egyházzá válására. Bármilyen módon fogják fel az apostolok egyházával való kapcsolatukat (főképpen a keleti egyházak vezetik vissza létüket valamelyik apostolra), egy sem kerülheti meg azt a tényt, hogy valaha közvetve vagy közvetlenül összetartozott ezzel a "katolikusnak" nevezett egyházzal, azzal egyházi közösségben élt. Akkoriban még nem volt szakadás, és többé-kevésbé kölcsönös kiátkozás sem volt. De egy többé-kevésbé pontosan meghatározható történelmi időpontban elvált ettől a "katolikus" egyháztól vagy ez vált el tőle és most olyan, mint egy önálló nagylány, aki úgy gondolja, elegendő oka van arra, hogy az anyjával való együttélést tovább már ne tudja elviselni.

Amikor itt a katolikus egyház és egyéb egyházak kapcsolatának megértése érdekében nem dogmatikai hanem történelmi értelemben beszélünk *anyaegyházról* és *leányegyházakról*, nem valami "anyajogú" vezetést (maternalizmust) akarunk képviselni. Ezzel tehát nem akarunk semmiféle anyaegyházi joghatósági igényt megalapozni leányegyházak felett. Jogi alapigazságokkal az ilyen egyháztörténelmi összeütközéseket úgy sem lehet rendezni. Ezzel az anyaegyház (sem a

leányegyházak bármelyike) nem támaszthat semmiféle különleges igényt az igazságra. Hiszen éppen az igazság dolgában nem tudunk meg- egyezni, és nem jutunk tovább, ha egyik oldal igényli magának a teljes igazságot, de legalább is a nagyobb igazságot anélkül, hogy a másik oldalt valaha meggyőzhetté. Ha a katolikus egyház és egyéb egyházak kapcsolatának meghatározása során kölcsönös megértésre törekszünk, akkor az igazság kérdését ugyan nem elfelejtve, azt mégis egyelőre háttérbe kell szorítanunk. Ennek a kapcsolatnak meghatározása közben azonban egyáltalán nem akarjuk eldönteni, hogy a jog ki mellett áll vagy ki mellett áll inkább, sem azt, hogy kinek van igaza vagy kinek inkább. A katolikus egyház és egyéb egyházak viszonyát ez esetben nem dogmatikus szempontból igazságukhoz mérve, hanem történelmileg, *eredetükhöz viszonyítva* határozzuk meg, ez nem értékelést jelent, hanem csupán megértésre való törekvést. És itt az "anyaegyház-leányegyházak" megkülönböztetés jó szolgálatot tesz. Ezáltal már leg- alább annyi érthetővé válik, hogy félreismeri a történelmet az, aki azt hiszi, hogy ezek a nagy és önállósult leányok valaha visszatérhetnek az anyaiól! Az élet törvényeinek egyike sem ismer ilyen visszatérést. Az is érthetővé válik ezzel, hogy történelmileg ugyanúgy elképzelhetetlen gondolat volna az egyes egyházakat - tájak, betűrend vagy bármi más alapon - egyszerűen egymás mellé állítani. Sem az anyával, sem a leányokkal, köztük a nagyleányokkal szemben sem lennének igazságosak, ha származásuk összefüggéseitől függetlenül állítanánk őket rendezett sorokba. Éppen ezek az összefüggések terhelték meg az elmúlt évszázadokon át olyan súlyosan az anyaegyház és a leányegyházak kapcsolatát. Egykor egy közösséget képeztek, egyek voltak, a szakadás éppen ezért lett olyan nehéz és mélyen érzékeny kérdéssé. Nem két idegen veszett össze, hanem egy test szakadt darabokra, és került szembe egymással. Olyan seb ez, amelyet az idő sem gyógyít.

Leányegyházak és anyaegyház: ha ebből indulunk ki nem természetes-e, hogy ezek a leányok semmitől sem tartanak jobban, mint attól, hogy újra az anya szárnyai alá kerüljenek? Újra a csak külsőségeket megkövetelő szigor alá - az ügy oldaláról nézve - az anya valójában vérszegény szigorának hatalma alá, hogy azután, amint erre egy kicsit is kaphatónak mutatkoznak, bekebelezze őket? Nagyon sokrétű különbözőségük és ellentéteik között ebben az egy kérdésben valamennyien egységesek. Az ő szemükben ez az anya vitathatatlan nagysága és történelmi tapasztalatai ellenére nemcsak öreg és megmerevedett, maradi és szűklátókörű, hanem túlságosan feledékeny, figyelme pedig szétszórta. Úgy tűnik, hogy látása éppen a lényeges és döntő dolgok tekintetében homályosodott meg. Hite túl babonás, szeretete túlságosan törvényeskedő, reménysége túlságosan földhöz kötött lett. Ezeknek a leányoknak szemében ő már nem ugyanaz, aki korábban, eredetileg volt. Az egyetlen, amit ezek a leányok minden különbség, panasz és sérelem mellett, minden távolságtartás és minden elutasítás ellenére soha sem tagadhatnak: ő az anyjuk.

Anyaegeyház és leányegyházak. Ha ebből indulunk ki, nem természetes-e, hogy ez az anya sajtóságosan féltékeny a leányaira? A szakadás mégoly hosszú ideje után még mindig "jogot" formál rájuk, még mindig nem bocsátja útjukra őket, és igazából nem tudja megérteni, miért nem akarnak róla és régi hitükről tudni. Miért tagadják meg, hogy a helyett inkább a közösséget keresnék vele? Minden parancs és végül minden kérés és felszólítás ellenére miért nem akarnak visszatérni hozzá? Az anya szemében ezek a leányok hálátlanok, engedetlenek, nem belátóak. Hiszen ezt az önként választott szabadságot nekik is elég drágán kellett megfizetniük: egy részük kiegyensúlyozatlan, felületes lett, a lényegre tekintve meg- szegényedett. Anyjuktól elválva egymással is viszályba keveredtek, és ez gyakran nem volt csekélyebb, mint amilyen anyjukkal vívtak. Saját gyermekeik részéről ugyanolyan keserű tapasztalatokat kellett szerezniük, amilyeneket anyjuknak az ő részükről. Így azután egyre több összeütközésbe keveredtek egymással, és részekre szakadozott az egész család. Minden keserősége, panasz és minden kemény ítélete ellenére csak egyet nem tagadhat ez az anya: ezeknek az egymástól oly sok mindenben különböző és öreá gyakran oly kevésbé hasonló leányoknak anyjuk maradt.

4. EVANGÉLIUMI INDÍTATÁSÚ KATOLIKUSSÁG

Mi következik mindebből? Arra várjunk, hogy a leányok egyszerűen visszatérnek anyjukhoz, mintha mi sem történt volna, mintha eközben az idő nem haladt volna előre, mintha a harc nem lényeges kérdésekről folyt volna? Ha nem, akkor arra várjunk, hogy esetleg egyszerűen az anya költözik leányaihoz, hogy feladja mindazt, amit ő testesít meg, amit ő örökölt meg, és amit a többiek sokszorosan elvesztettek? Az anya, aki

eddig az egyház és egyházak történelme során tévedések és zavarok forratagában szilárd és határozott tájékozódási pontot, egy bizonyos állandó és megszilárdító tényezőt jelentett, most egyszerűen adja fel lényét, legyen egy a többiek között, és ezzel a tájékozatlanságot és a darabokra szakadást még jobban növelje? És ha ezt sem, akkor mit remélhetünk?

Három fontos eredmény körvonalazódik azon felül, amit az egyházak egységéről és megegyezéséről már el- mondhattunk: - 1. Az egyházak megegyezésének és Krisztus egyháza teljes egyetemessége helyreállításának tekintettel kell lennie az egyes egyházak történelmi eredetére és a történelemben kialakult kapcsolataikra. - 2. A "nem katolikus" egyházak nem találhatják meg az egyház elengedhetetlen egységét, sem elengedhetetlen egyetemességét, ha nem tisztázzák kapcsolatukat a "katolikus" egyházzal, amelyből közvetlenül vagy közvetve erednek, és nem békülnek meg azzal. Ezeknek az egyházaknak minden, egyébként dicséretes egymás közötti ökumenikus törekvése és minden egyesülési tárgyalása egy döntő ponton megalapozatlan mindaddig, amíg a "katolikus egyházhoz" fűződő alapvető kapcsolatuk kérdését nem veszik tekintetbe. Ha azonban ezt a kapcsolatot pozitívan figyelembe veszik, életük egészen más mélységet és átütő erőt nyer. - 3. A "katolikusnak" nevezett egyház sem valósíthatja meg az egyház elengedhetetlen egységét, sem elengedhetetlen egyetemességét, ha nem tisztázza kapcsolatát azokkal az egyházakkal, amelyek közvetlenül vagy közvetve belőle eredtek, és a maga részéről meg nem békül azokkal. Torzó marad az egyházon belül a megújulás és reform mégoly örömdetes törekvése is, amíg a többi egyházhoz fűződő kapcsolatáról - amely akár akarja, akár nem, mégiscsak létezik - nem vesz tudomást. A megújulási és reformtörekvések távlatja és mélysége egészen más lenne akkor, ha ezeket a kapcsolatokat pozitívan értékelné és gyümölcsozteténe.

Ha a "katolikus" egyház lényegével azonos akar maradni, akkor nem engedheti meg magának, hogy egy feltételezett teljesség és nyitottság érdekében *mindent* befogadjon. Ezáltal ugyanis ellenfelek rossz összeszővődésévé (*complexio oppositorum*) válnék. Ha a protestantizmusnak joggal vetik szemére, hogy "kevés", mert amiye van, az erenek válogatás az egészből, akkor a "katolicizmus" is aligha takaríthatja meg magának a "túl sok" szemrehányását egymástól elütő, sőt téves, nem keresztény vallási elemek felhalmozása miatt. A fogyatékoság bűne mellett létezik a másik is, a túltelítettség bűne. A katolikus "És" minden kimondásánál gondolnunk kell az "Egyedül" mindig újra szükséges tiltakozására is, hiszen az "És" egyáltalán csak az "Egyedül" alapulvételével mondható ki. A szűk látókörű, kirekesztő "protestantizmus" és a rendezetlen, zavaros "katolicizmus" helyett, az evangélium, mint középpont köré rendezett "evangéliumi indíttatású katolikusságra" lenne szükség!

5. BŰNÖS EGYHÁZ

A tényleges egyház *bűnös egyház*. Ábrándokat kergetnénk, és nem néznénk szembe a tényekkel, ha nem vennénk észre, hogy az egyházban a történelmileg hibás döntések mindegyikében és minden rossz irányú fejlődés hátterében mindig meghúzódik személyek kudarca és vétke is. Minden tökéletlenség, minden hiányosság és elfajulás mögött gonoszság, bűn és erkölcsi romlás is rejtőzik. Mindebben nemcsak az ember egyéni kudarca játszik közre, hanem az a gonoszság is, amely az egyén kudarcát démoninak nevezhető hatalmával még meg is tetézi. Éppen ez a hatalom vezethet azután igazán ahhoz, ami a keresztényi dolgok elfajulásához (perverziónához) vezethet. Az egyháztörténelem így elejétől végéig nem csupán igazi emberi történet, hanem minden ízében *bűnös* történet. Ez kezdettől fogva így volt. Csak el kell olvasnunk az újszövetségi leveleket, hogy szembesüljünk a bűn szomorú valóságával. Ha a legdurvább bűnösöket, pl. a vérfertőzőket ki is zárták a gyülekezetekből (vö. 1 Kor 5), még akadt mindenféle fajta szeretetlenség és kishitűség, törvényeskedés és szabadsággal való visszaélés, felfuvalkodottság, irigység és féltékenység, hazugság, kapzsiság és élvhajhászó kicsapongás, ha a szokványos újszövetségi bűnlajstrom (pl. Gal 5,19-21; Róm 13,13) nem is csak a gyülekezetben tapasztalható tényeket akarta egyszerűen írásba foglalni. Elkerülhető-e az a megállapítás, hogy az egyháztörténelem e tekintetben nagyon kevésbé mutatkozott haladónak, inkább túlságosan egy helyben topogott?

6. HOL VAN A SZENTSÉG FORRÁSA?

A megdöbbentő lelet láttán kínálkozó *kibúvók* érthetőek ugyan, de elfogadhatatlanok:

1. A "szent" tagok *kiválogatása*: az egyház bűnös tagjainak kizárását az ókorban gnosztikusok, nováciánusok, donatisták és montanisták, a középkorban pedig megtisztulást hirdető mozgalmak kísérelték meg. Az újkorban különböző rajongók és szekták próbálták a bűnös tagokat kizárni az egyházból, hogy abban csak a büntelenek, a tiszták és a szentek maradjanak. De akkor tulajdonképpen ki marad meg?

2. *Különbségtétel a "szent" egyház és bűnös tagjai között*: a bűnös egyháztagok és az ennek ellenére büntelen egyház között sokféleképpen tettek különbséget, nehogy az egyház szentsége rossz hírbe keveredjék. Ez azonban csak elméleti különbségtétel.

3. *Különbségtétel a keresztény ember "szent" és bűnös oldala között*: újra csak azért, hogy az egyház szent volta rossz hírbe ne keveredjék. Néha még a tényleges keresztényt is felosztották: *amilyen mértékben* tiszta az ember, az egyházhoz tartozik, *amilyen mértékben* bűnös, nem tartozik ahhoz. Gondolatilag lehet így eljárni, de a tényleges ember ellenáll az ilyen kettéosztásnak!

Egyetlen kibúvó sem segít, tudomásul kell vennünk a tényeket: az egyház a bűnösök egyháza. És mivel ezek a bűnösök az egyház saját tagjai, és bűnösként is egyháztagok maradnak, ezért ők az egyházat terhelik. Krisztus testén esik folt, a Lélek temploma rendül meg, Isten népe is súlyosan sérül. Maga az egyház! És mivel az egyház nem idealizált és nem emberektől független tiszta lényeg, eszmei valóság, hanem hívő emberek közössége, éppen ezért - nyilván nem Isten, sem Krisztus, sem a Szentlélek, ha- nem - bűnös tagjai miatt bűnös egyház. Ez megrendítő valóság, de egyúttal felszabadító valóság is. Ez óv meg attól, hogy ebből a szent egyházból a hitvita átlátszó ürügyével bűnösöket akarjak kirekeszteni, mert ha becsületes vagyok, mivel bűnös vagyok, magamat is ki kellene rekesztenem. Akármilyen is ténylegesen az egyház és akármilyen vagyok én magam, az egyházhoz tartozhatom és ahhoz is kell tartoznom.

Mindenesetre ebből adódik az is, hogy az egyház *szentségéi* nem tagjai alapozzák meg valláserkölcsei magatartásukkal. Feltűnő ugyan Ef 5,27 igéje, amely szerint az egyház feladata, hogy "szent és feddhetetlen legyen", de az egész Újszövetségben soha sincs szó "szent egyházzal". Szó esik viszont gyülekezetekről, amelyeket a "szentek" szóval illetnek, a jeruzsálemi ősgyülekezetet (Róm 15, 25k; 1Kor 16,1.15; 2Kor 8,4 stb.) ugyanúgy, mint a pogányokból lett gyülekezeteket (Róm 1,7; 1Kor 1,2 stb). Azután meg szó esik "szent népről" (IPét 2,9), "szent templomról", amelynek élő kövei a hívők (Ef 2, 21). Az Ószövetséghez viszonyítva az Újszövetségben a dologi elem döntően háttérbe szorul. Nemcsak elkülönített szent helyek és tárgyak nincsenek, hanem a keresztséget és az úrvacsorát sem nevezik "szentnek". A szentséget nem a cselekmények hozzák létre mágikus természetességgel. Ezek egyrészt teljesen a szent Istentől, másrészt az Istennek válaszoló hívő embertől függenek. Az Újszövetségben nincs intézményes szentség, sem személytelen szentség. Nincs a lehető legtöbb intézményét, azok helyét, idejét és eszközeit "szent" minősítéssel ellátó egyház sem. De van teljes egészében *személyekhez kapcsolódó* szentség. Azok a hívő emberek alkotják a szentek közösségét, akiket Isten üdvözítő cselekedete Krisztusban kiválasztott a bűnös világból, és új, keresztény életformába helyezett. Eredetileg ők a szentek közössége (communio sanctorum), ők a szentek egyháza, és mindennek alapján ők a szent egyház. Annyiban szent tehát az egyház, amennyiben Isten Krisztusban a hívők közösségébe hívta el, az egyház pedig a világtól elkülönítve, de egyúttal Isten kegyelmével körülvéve és hordozva, az ő szolgálatába állt.

7. BŰNÖS ÉS EGYBEN SZENT

Az emberekből álló egyház, amely Isten kegyelméből az ő egyháza, így olyan közösségnek bizonyul, amely minden bűnössége ellenére egyben szent, és minden szentsége ellenére egyben bűnös is. Az egyházzal szóló tanításban ez a "simul iustus et peccator": bűnösök közössége (communio peccatorum), amely Isten megbocsátó kegyelme által ténylegesen és valóban szentek közössége (communio sanctorum). Aki az egyházat csak az ember bűnössége oldaláról, mintegy alulról szemléli, annak Isten egyházát átölelő kegyelme nem kerül szeme elé, és az egyházban csak emberi, sőt túlságosan is emberi vallásos szövetséget lát. Aki pedig az egyházat csak Isten szentsége oldaláról, mintegy felülről szemléli, az nem veszi tudomásul, hogy az emberek az egyházban is állandó fenyegetettségben és kísértések között élnek. Aki így gondolkodik, az

egyházat emberfeletti, fenséges, eszményi, mennyei valóságnak látja. Az egyház azonban ezzel ellentétben Isten Lelkének és a gonosznak küzdőtere. A frontvonal pedig nem egyszerűen a szent egyház és a szentségtelen világ között húzódik, hanem az Isten bűnbocsánatot nyújtó kegyelmével megérintett bűnös ember szíve kellős közepén. És mindennek során nem két egyházzal van szó, egy felülről való szentről és egy alulról való bűnösről. Csak egy egyház van, amely *szent és egyben bűnös*, szűzies szajha (casta meretrix), ahogyan az atyák idejétől fogva ószövetségi képekhez kapcsolódva nevezték. A szentség és bűnösség az egyház két oldala, de ez a két oldal semmiképpen sem egyenrangú! Ha az egyház szentsége világosság, akkor bűnössége ennek árnyéka. Ha a szentség az egyház lényegének kinyilatkoztatása, akkor bűnössége azt beárnyékolja. A bűn nem az egyház lényegéből fakad, hanem betör abba. És éppen ezért sötét ellentmondásként nem az egyház lényegének, hanem fonákjának kell betudnunk.

De még ez a szemléletmód is nagyon kevésbé rugalmas. Az egyház úton van! Bűnösség és szentség nem egyszerűen az egyház két oldala. Nem! Ezek egy történeté fonódva az egyház múltja és jövője. Mindkettő jelen van a maga módján: a múlt, mint ami elmúlt, a jövő, mint ami következik. Az egyházat teljességgel meghatározza, hogy ténylegesen és igazán megigazult és megszentelt egyház. Bűnös múltját Isten kegyelme eltörölte. Bűn és halál az egyház háta mögé került, és végleges visszaesés nem történhet. Ennek a múltnak az egyház jelenében már nincs jövője, de múltja a sajátja marad. Az egyház megmenekült, de még mindig támadások alatt áll, ajándékba kapott szentsége nem teszi mintegy önmagától (automatikusan) büntelenné, nem tartós tulajdona a szentség, amelyet külső eszközökkel pl. a keresztséggel és úrvacsorával szava- tolni lehetne. Így kell az egyháznak múltjától mindig újra jövője, a szentség felé fordulnia. Ennek a jövőnek foglalójával Isten kegyelme már megajándékozta, életét teljesen ez határozza meg. De ezt a foglalt mindig újra meg is kell ragadnia, és ajándékként el kell fogadnia. Ha egyszer szent, legyen is szent. A kijelentő mód követeli a felszólító módot. Múltját - ami elmúlt! - az egyház alázatos és egyben boldog zarándokként vigye a jelenből a jövőbe, míg majd Isten megújuló kegyelméből véglegesen elmarad mellőle, jövője pedig örökké és vitathatatlanul jelenné válik.

Az egyház így járja végig útját: kiválasztva a világból és megkülönböztetve a világ más közösségeitől. Ennek ellenére mégsem szabad ennek a kiválasztott közösségnek szétválasztottá, a különbséget hordozó közösségnek elkülönültté, a kiemelkedő közösségnek elszigeteltté válnia. Nem csak azért nem szabad, mert ez lehetetlen, mivel már eleve beletartozik más közösségek befolyási övezeteibe és érdekerületeibe, és tagjai más közösségeknek is tagjai. De azért sem szabad, mert ez egyáltalán nem szükséges: az egyházat, mint hozzá tartozót Isten nem vette ki a világból, hanem mint szentet újra visszaküldte a világba. Az egyház tehát mindenféle világítól ("profántól") elválasztva ne alakítson ki szent ("szakrális") területeket és körzeteket. Amint láttuk, Jézus szerint nem ez Isten világunkba behatoló uralmának értelme, amely a hétköznapokban épül, és amelynek az egész világot meg kell ragadnia. A keresztyén szabadságnak sem ez az értelme, mert Pál szerint semmi sem tisztátalan, hanem - helyesen értelmezve - minden szabad. Az egyház azért él a világból kiválasztva, hogy másképpen éljen és cselekedjék a világban, mint a nem hívők. Így tehát ott van szent egyház, ahol az emberek világi hétköznapjaikban az Isten kegyelméről és szeretetéről szóló ígét befogadják, hisznek annak és engedelmeskednek, miközben saját tetteikkel tovább ajándékozzák embertársaiknak azt a szeretetet, amellyel Isten őket ajándékozta meg. Emellett azonban az egyház éppen azért mert szent, mindig újra és újra bocsánatra szorul.

8. ELPUSZTÍTHATATLAN, MEG NEM RONTHATÓ, MEG NEM TÉVESZTHETŐ

Az egyházat Isten az ő szentjének *választotta ki* a világból: az ő kegyelmének eseménye ez. *Maradjon* kiválasztott: az ő követelése érvényesül a megtérésben és megújulásban. Kiválasztottsága meg is *marad*: ez az ő hűségének ígérete. Nem saját ereje, hanem mint hajdan Izraelt, az egyházat is Isten kegyelmes hűsége tartja meg. Kiválasztását nem lehet meg nem történeté tenni. Az egész újszövetségi evangéliumot ez a hit hordozza.

Bármilyen veszélyes lehet a *külső fenyegetettség*, a hajdani Izraelhez hasonlóan, időnként az egyházat is föld- re tiporhatják és megaláztatják, sarokba szoríthatják és igába kényszeríthetik. Meggyengülhet, gyalázzal illet- hetik, megbéníthatják, elnyomhatják és üldözhetik, sőt külső látszatra szinte kioltathatják, mégsem esik áldozatul a halál hatalmának: "a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta" (Mt 16,18). *Elpusztíthatatlan*: Isten hűsége *megmaradással, perennitással* ajándékozta meg. Minden fogyatékossága és gyengesége ellenére Isten maga tartja életben.

Bármilyen ijesztő is olykor a *belső hanyatlás*, a hajdani Izraelhez hasonlóan, az egyház is lehet időnként fáradt és rest. Válhat gögössé és nyüzsgésre hajlamossá, rendetlenné és elhanyagolttá, romlottá és megbecstelenítetté. Sok tekintetben elfajulhat és elpártolhat Urától, mégis érvényes az ígélet: "és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig" (Mt 28,20). A felmagasztalt Úr megtartja oltalmazó, védő közösségében. Nem esik áldozatul a bűn hatalmának. Meg nem rontható: Isten irgalmassága *ellenálló képességgel, indefektibilitással* ajándékozta meg. Minden bűne és vétke ellenére Isten megtartja a kegyelemben.

Végül bármilyen veszélyes is lehet az *igazságtól való eltévelyedése* egynehány dologban, a hajdani Izraelhez hasonlóan, az egyház is meginoghat és kételkedhet időnként, sőt tévedhet is, esetleg el is botolhat: "... pártfogót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké: az igazság Lelkét ..." (Jn 14,16). Nem esik áldozatul a hazugság hatalmának. *Meg nem téveszthető*: Isten ígérete *infallibilitással, megtéveszthetetlenséggel* ajándékozta meg. Minden tévelygés és félreértés ellenére megtartja Isten az igazságban.

A megtéveszthetetlenség ebben az értelemben alapvető megmaradást jelent az igazságban, amelyet az egyes részletekben jelentkező tévedés nem szüntet meg. Az Újszövetségből közvetlenül nem mutatható ki, hogy az egyháznak ez a Szentírás alapján alapuló infallibilitása, amelyet a reformátorok sem vontak kétségbe, bizonyos *tételek* eleve és kétségtelenül *bizonyítható* infallibilitását jelenti-e. Ez (különösen a zsinatokkal, püspökökkel, pápákkal kapcsolatban) egyes keresztény egyházakban vitatottá lett. Ezt az írott dokumentumok alapján újra vizsgálat tárgyává kellene tennünk.

Isten szava és ígérete alapján így marad az egyház szent és kiválasztott. Ezért nem kell aggódnunk amiatt, hogy mi lenne, ha nem lenne egyház, ha nem lenne szent egyház. Isten gondoskodik erről: mindig lesz egyház, mindig lesz szent egyház! Kiválasztását, megkülönböztetését és kitüntetett voltát a világban nem fogja elveszíteni. Sebei ellenére életben marad, bűnei ellenére nem esik ki a kegyelemből, tévedései ellenére nem szakad el az igazságtól. Hite gyengülhet, szeretete lanyhulhat, reménysége pislákolhat, de amin hite alapul, amiben szeretete gyökerezik, (mire reménysége épül, az sértetlenül és érintetlenül fennmarad. "Az igazság" elpusztíthatatlan, meg nem rontható, meg nem téveszthető "oszlopa és erős alapja" (ITim 3,15) marad. Nem maga ruházta fel magát perennitással, indefektibilitással, infallibilitással, ezért nem foszthatja meg ezektől senki, még saját maga sem. Így azután sohasem lesz vége annak, hogy az legyen, amivé lett: szentek gyülekezete, Isten népe, a Lélek alkotása. Krisztus teste. Sohasem lesz mássá, sohasem lesz csak látszategyházzá. Amint azt már az egyházatyák kifejtették, válhat belőle koldus, viselkedhet úgy, mint piaci árus, eladhatja magát, mint szajha, Isten megőrző, szabadító, megbocsátó kegyeiméből mégis Krisztus menyasszonya, és az is marad. A világban nyomorulttá, kiéhezetté és elhagyottá lehet, az Atya a tékozlót mindig újra irgalmasan karjába zárja. Akármilyen messzire tévedt a pusztában, a pásztor utána- megy. Akármennyire hagyja magát sodorni a városban, a völgyben megtalálja. Ha lemondana is róla, völgye nem fog lemondani róla. Útját, amelyet nem maga választott, hanem Isten jelölt ki számára visszavonhatatlanul, végigjárja az idők során. Félreléphet, tehet kerülőutat, újra és újra zsákutcába tévedhet, elbukhat és el is eshet, rablók kezébe kerülhet, és ott maradhat félholtan. Az Úr Isten azonban nem fog elmenni mellette, hanem olajat önt a sebeibe, felemeli, szállásáról gondoskodik, és gyógyulásáért még azt is kifizeti, ami előre nem is látható. így lesz az egyház mindig újra gyógyult egyház, így marad szent. *Hit által tudjuk ezt!* Credo sanctam ecclesiam! Hiszem a szent egyházat!

9. APOSTOLISÁG AZ UTÓDLÁSBAN

Az egyház számára tehát mit jelentenek az előzők, amikor az apostolokra hivatkozva apostoli egyháznak vallja magát?

Az apostoli tisztség a maga egészében *egyszeri és megismételhetetlen*. Mint az ősegyháznak azok a tagjai, akik előtt feltámadásáról az Úr személyesen tett bizonyosságot, és akiket ő maga személyesen bízott meg azzal, hogy követői legyenek, semmilyen utód által nem helyettesíthetők és nem képviselhetők. Az apostolok részére döntő a személyes találkozás az Úrral, akit ők mindnyájan a halálból valamilyen módon megelevenedettnek ismertek fel. A feltámadott Úr

bizonyoságtétele magáról annyira egyszeri esemény, hogy a következő idők egyháza nem Krisztus további megjelenései által nyert arról mindig újra bizonyosságot, hanem azáltal, hogy az apostoli bizonyoságtétel hagyománya mindig újra azon a módon hangzott el az igehirdetésben, ahogyan az újszövetségi iratokban megfogalmazódott. így lett az apostoli igehirdetés minden idők számára a Jézus Krisztusról szóló eredeti, alapvető és mértékadó bizonyoságtétel. Egyszeri voltát nem helyettesíthette és nem válthatta fel semmiféle későbbi bizonyoságtétel. Az egyház későbbi nemzedékeit köti Isten ígéje, az első, "apostoli" nemzedék bizonyoságtétele és szolgálata. Az apostolok az őstanúk, azok is maradnak, tanúságtételük az őstanúság, és küldetésük az ösküldetés.

Milyen alapon beszélünk akkor *apostoli utódlásról*? Amennyiben az apostolok maguk a feltámadott Úr közvetlen tanúi és követői, nem lehetnek utódaik. További apostolok nem kaptak elhívást. Az apostolság, mint személyes alapvető tanúskodó és követséget teljesítő szolgálat, az apostolok halálával megszűnt. Az apostolságnak mint személyes tanúságtételnek és küldetésnek nincs ismétlése és folytatása. Ami mégis megmaradt, az a feladat és a megbízatás. Az apostoli megbízatás nem szűnt meg, az idők végéig tart. Az apostoli feladat teljesítése még nem valósult meg, minden népre kiterjed a föld végső határáig.

Az apostolok meghaltak. Új apostolok nincsenek. De itt marad az *apostoli küldetés*, és ez nincs az apostolok személyéhez kötve. Az apostoli küldetést most már nem személyesen az Úr adja, ez emberek közvetítésével történik. Ez a továbbra is megmaradó apostoli küldetés az *apostoli szolgálat* alapja. Ez az apostoli szolgálat azonban nem további apostolok elhívásával, hanem az apostolok, mint az Úr eredeti tanúi és követői iránti engedelmisségben valósul meg. A megmaradó apostoli küldetés alapján létezik tehát apostoli utódlás az apostoli szolgálatban, apostoli utódlás az engedelmisségben! Szándékosan nem "apostoli szukcesszióról" szólunk [szukcesszió = utódlás, jogutódlás. Fordító.]. A teológiai kérdéskört ne homályosítsák el másodlagos jogi és társadalomtudományi elképzelések. A mi kérdésünk azonban így hangzik: *ki* az apostolok utóda?

Erre alapvető válasz csak ez lehet: az egyház! Nem- csak néhányan egyesek, hanem az egész egyház az apostolok utóda. Mi hitvallásunkban az apostoli *egyházat* valljuk! Hiszen az *egész* egyház Istennek az az új népe, amelyet az apostolok Jézus Krisztus evangéliumáról szóló igehirdetéssel összegyűjtöttek. Az *egész* egyház a Szentlélek temploma, amely az apostoli alapra épült. Az *egész* egyház Krisztusnak az apostoli szolgálattal egybeillesztett teste. így a felhatalmazást adó apostoli *küldetés* áthelyeződött arra az egyházra, amelyet ezek az apostolok hívtak össze, az apostolok felhatalmazott *szolgálata* is áthelyeződött arra az egyházra, amelynek ezek az apostolok szolgáltak. Az egyház az engedelmisségben utóda az apostoloknak. Ennek az engedelmisségnek alapján van azután tekintélye és felhatalmazása is. Az így értelmezett apostoliság alapján lehet dönten az egyház igazi egysége, szentsége és egyetemessége kérdésében: az apostoli alapra kell ezeknek támaszkodniuk. Nemcsak történelmileg, hanem tárgyyszerűen értelmezett utódlásról van tehát szó: belső *tárgyszerű összetartozásról*. Ezt az összetartozást természetesen nem az egyháznak kell létrehoznia. Ajándékkal kapja Isten és Krisztus Lelke által, aki az apostolokat és bizonyoságtételüket betölti, aki az egyházat is követésre ösztönzi és mozdulásra készíti. Az egyháznak csak meg kell nyílnia hit által a Lélek előtt, hogy az apostolok és bizonyoságtételük iránti engedelmisségre rátaláljon. Ebben az értelemben beszélhetünk Lélekben való apostoli utódlásról. Az apostoliság is ajándék és feladat egyszerre.

Ezt az apostolokkal való tárgyyszerű összefüggést két tekintetben lehet világossá tenni. Apostoli, tehát az apostolok utóda az egyház, ha minden tagjában megőrzi a tartós egyetértést az apostolok bizonyoságtételével, és egyben tartós összhangban marad az apostoli szolgálattal.

10. EGYETÉRTÉS AZ APOSTOLI BIZONYSÁG TÉTELLEL

Az egyház nem közvetlen sugallatból hallja meg Urát és evangéliumát, hanem csak az apostoli bizonyoságtételből. Nyilvánvalóan nem egyszerűen az apostolokat kell meghallania. Az Úr saját beszédét kell az apostoli bizonyoságtétel közvetítésével meghallania, hiszen az egyházban az apostolok bizonyoságtétele útján Jézusnak kell átengedni a szót. Aki az apostolokat hallgatja, őt hallja. Ez fordítva is érvényes: aki nem hallgat az apostolokra, az őrá nem hallgat. Az apostolok megkerülésével az egyház számára nem vezet út az Úrhoz. Csak az ő bizonyoságtételükből ismeri őt az egyház. Az igehirdetés, a hit és az életvitel tekintetében a mindenkori egyház létének forrása

és normája mindenütt az apostolok eredeti és alapvető biznyságtétele. Ezt a biznyságtételt az egyházban mindig újra úgy kell meghallanunk, hogy az egész életünkre befolyást gyakoroljon. Az apostoli utódlás tehát úgy valósul meg, hogy az egyház és valamennyi tagja mindig újra frissen szemtől szembe kerül az apostoli biznyságtétellel, és ott valósul meg, ahol ez a biznyságtétel halló fülekre talál, tiszteletet és hitet ébreszt, színvallást és azt tükröző életet hozva magával.

Ez az apostoli biznyságtétel nem elvont határozatlansággal, hanem kézzelfogható történelmiségében van jelen az egyházban. Az apostolok élőszóbeli biznyságtételét eredetileg az Újszövetség iratai örökítették ránk, amelyekbe az Ószövetség is beleszövődik. Az Újszövetség az eredeti, alapvető és így minden idők egyháza számára mértékadó apostoli biznyságtétel. Ez nem azt jelenti, hogy az Újszövetség minden iratát (a szó szoros értelmében) apostolok írták! Az egyház azonban ezeknek az iratoknak mindegyikét az apostoli igehirdetés jó, eredeti (ha nem is mindig azonos mértékben közvetlen és világos) tanújaként ismerte fel és ismerte el. Ez az újszövetségi kánon értelme. Hosszú történelmi folyamat során a lelkeket megkülönböztetve (IKor 12,10) gyakorlatilag ezzel választotta ki az egyház a megbízható apostoli biznyságtételt a többi hagyományból. Milyen hagyományok léteznek egyáltalán az Újszövetségen *kívül* az egyház kezdetéről? Az Újszövetség iratain kívül is maradtak fenn evangéliumok, apostoli cselekedetek és levelek, amelyek a kezdet tanújaként léptek fel, de ezek részben már a Krisztus utáni 2. században keletkeztek, és valamennyien apokrif (gyülekezeti használatból kivont) iratok. A kanonikus irodalommal szemben csekélyebb értéküket már a felületes olvasó is könnyen felismeri. Történelmi forrásként való alkalmatlanságuk pedig általánosan elismert tény. Ebben az értelemben az Újszövetségen kívül nincs más eredeti, "apostoli" hagyomány a kezdetről. Jó, szakszerű *egyházi* hagyomány ténylegesen csak a Szentírásban kifejezésre jutott eredeti *apostoli* hagyomány értelmezése, magyarázata és alkalmazása révén létezik. Az apostoli utódlás tehát ténylegesen az egyház és a Szentírás eredeti, alapvető és mértékadó biznyságtételével frissen, szemtől szemben való találkozásában valósul meg. Ott, ahol az ember ehhez a bibliai biznyságtételhez az igehirdetésben, hitben és életvitelben, hü, marad. Ott, ahol a Biblia nem bezárt könyv, sőt egyáltalán nem könyv többé (a tankönyv, a törvénykönyv, a történelem- könyv értelmében), hanem élőszóval megszólaló biznyságtétel. Mint jó, örömdetes és az embert felszabadító üzenet itt és most elfogadtatásra talál, és hitet ébreszt. Az apostoli utódlás ebben az értelemben lényegileg *az apostoli hit és vallástétel* követése.

11. ÖSSZHANG AZ APOSTOLI SZOLGÁLATTAL

Az egyház csak szolgálatot végezve tud hűséges maradni az apostoli biznyságtételhez és a bibliai biznyságtételhez, másképpen nem. Ez nyilván nem azt jelenti, hogy az apostoloknak kell szolgálnia, hiszen ők maguk is az egyház szolgálói. Az apostolokkal együtt az Urat kell szolgálnia, mert ő az Ura az egyháznak és az apostoloknak is. De úgy tegye meg ezt az egyház, hogy engedi magát bevonni a szolgálat mozdulatába, ahogyan azt maguktól a felbuzdult apostoloktól látta. Apostoli küldetéséről, felhatalmazásáról és tekintélyéről csak szolgálatot végezve bizonyosodhat meg. Az apostoliság sohasem lehet háborítatlan birtoklás, megingathatatlan tulajdon, amely felett az egyház rendelkezhetnék. Az apostoliság sohasem erőszakos hatalom, amellyel az egyház uralkodhatnék. Ne mi vessük alá tehát magunkat az egyháznak, az egyház rendelje alá magát Urának, aki neki és az apostoloknak is Ura.

Az apostoli utódlásban megtanulhatja az egyház, hogy mi az igazi alárendeltség, az igazi szolgálat. Az igazi apostoli utódlás tehát úgy valósul meg az egyházban, hogy az apostoli biznyságtétellel szemtől szemben való találkozástól eljutunk az apostoli szolgálat étellel teljes elsajátításához. Ez a szolgálat nagyon sokoldalú: az igehirdetés és az evangéliumról való biznyságtétel, a keresztes folyamatossága országokon és korszakokon át, az imádság és az úrvacsora közössége, a gyülekezetek felépítése és a világ minden egyháza közösségének és egységének ápolása. Az egyház minden tagjának van itt feladata, kinek-kinek a neki adott kegyelmi ajándék szerint. És ennek mindnek mégsem az egyház saját érdekében kell történnie. Az apostoli egyház éppen nem lehet soha öncélúvá. Amit tesz, apostoli küldetése betöltésének megfelelően, kifelé a világra irányuljon, a világnak, az emberiségnek szolgáljon. Egyháznak lenni és küldetésben járni

nem két külön dolog. Az egyház akkor egyház, ha az apostoli utódlásban mindig újra felismeri a világba való küldetését, és küldetése betöltőjének bizonyul. Az apostoli utódlás ebben az értelemben lényegileg nemcsak az apostoli hit és vallástétel utódlása, hanem ebből fakadóan az *apostoli szolgálat* utódlása is.

Ezzel világossá lett: az apostoliság éppoly kevésbé változatlan meghatározója az egyháznak, mint az egység, a szentség és az egyetemesség. Ez is történelmi valóság, amelynek a történelem folyamán mindig újra megváltozott külső formában kell megjelennie.

Itt be is fejezhetjük vagy talán helyesebben szólva, fél- beszakíthatjuk fejtegetéseinket. Megkíséreltük bemutatni, mire gondol az ember általában, ha az egyház, - amely mint a hívők közössége Isten népe, a Lélek alkotása és Krisztus teste -, ez az ekklesia magát egy, szent, egyetemes és apostoli egyháznak tekinti. Ez a négy ismertetőjel minden más lehet, csak "kizárólagosságtudat" nem. A felsorolás nem teljes és nem is lehet az, az egyház titkának ilyen módon nem lehet végére járnunk. De az világossá válhat, hogy ez a négy ismertetőjel az Újszövetségben meghatározott, nem tetszőleges ismertetőjel és éppen ezért lényeges. Amint azt gyakran meg kellett állapi- tanunk, egymással mélységesen összefüggő ismertetőjelek, amelyek összefolynak egymással, sőt kikerülhetetlenül át is fedik egymást. Mit is jelentene az egész egyházi egység az egyetemesség távlata, a szentség ereje és az apostoliság eredete nélkül? Mit jelentene az egész egyetemes egyháziasság az egység összetartó ereje, a szentség kiválasztottsága és az apostoliság átütő ereje nélkül? Mit jelentene az egyházas szentség az egység összetartozása, az egyetemesség nagylelkűsége és az apostoliságban való meggyökerezés nélkül? És végül mit jelentene az egész egyházas apostoliság az egység testvérisége, az egyetemesség sokszínűsége és a szentség Lelke nélkül?

A keresztények, a keresztény egyházak nem tudnának a fentiekben körvonalazott négy alapvető ismertetőjel tekintetében egyetérteni? Nagyon sürgetően jelentkezik az apostolisághoz kapcsolódva (de alapjában az egységhez, a szentséghez és az egyetemességhez kapcsolódva is) egy kérdés. Tulajdonképpen már régen nem elsődleges, de valójában sajnos ma is egyházszakadást előidéző kérdés ez: mi ennek az egy, szent, egyetemes és apostoli egyháznak külsejét meghatározó alkotmánya, és mit jelent számára az egyházi hivatal?

SZOLGÁLATOK AZ EGYHÁZBAN

I. KRISZTUS AZ EGYETLEN FŐPAP ES KÖZ- BENJÁRÓ

Az eddigi fejtegetések talán felébresztették a kérdést: miért csak ilyen késve beszélünk az egyház hivatalviselőiről? Csak azt válaszolhatjuk, hogy kezdettől fogva beszéltünk róluk. Hiszen kezdettől fogva a hívők közösségéről beszéltünk!

Alapvető hiba az egyházzal szóló tanítások némelyikében, hogy gyakorlatilag az egyházi hivatalviselőkről szóló tanítássá (hierarchológiává) váltak. Ezek számára ecclesia = hierarchia.

Ezek egyszerűen nem vették komolyan, hogy minden hivatalviselő először (időben és tényszerűen) hívővé lett, és ez által a hívők közösségének lett tagja és nem hivatalviselő lett. Ezzel az alapvető keresztény tényállással szemben a hivatalviselőkre vonatkozó minden megállapítás teljesen másodrangúnak, sőt talán harmadrangúnak is tekinthető. Hogy világossá tegyük: a hívő bármilyen hivatal nélkül is keresztény és Krisztus egyházának tagja. A hivatalviselő viszont hit nélkül nem keresztény és nem tagja az egyháznak. Ezért kellett az egyházzal, mint a hívők közösségével kezdenünk, és eb- ből kiindulva láthatunk tisztán az egyházi hivatal kérdésében.

Vajon azt akarjuk ezzel mondani, hogy a gyülekezet előbb volt, mint az egyházi hivatal, vagyis az egyházban a gyülekezet a legfelsőbb fórum és nem a hivatal? Ez a vagy-vagy nem kérdés az Újszövetség számára. Abban gyülekezet és hivatal, hivatal és gyülekezet *utolsóelőtti* fórumként jelenik meg az egyetlen végső fórum Jézus Krisztus előtt, aki az egyház Ura, aki, mint jelenlévő cselekszik a Lélek által. És Jézussal együtt ott vannak első tanúi és követői, akik eredeti bizonyágtételükkel az egyház alapját képezik: az apostolok ezáltal a gyülekezet és a hivatal fölé rendeltettek. A gyülekezetnek és a hivatalnak kell most az apostolok és bizonyágtételük előtt apostolinak bizonyulniuk, nekik kell az apostolok által alapkönek hirdetett Úr és evangéliuma előtt számot adniuk. O az első és végső fórum az egész egyházban. Tőle kell elindulnunk, ha a hivatal és gyülekezet (egyház) viszonyát helyesen akarjuk meghatározni.

Krisztus végérvényesen betöltötte a papi szolgálat igazságát: Jézus Krisztus *az Újszövetség főpapja*, Isten e- lőtti a nép *képviselője*, vikáriusa, *a közbenjáró*.

Ha tehát Krisztus által *minden* hívőnek pontosan meg- határozott módon része van az áldozatban, akkor ez azt jelenti, hogy az egy főpap és közbenjáró által - egészen újszerű módon! - *minden* hívőnek *papi* feladata van. Az új és örök főpap megszüntette papi szolgálatával az *elkülönített* papi rendet, és ebből következik - különös és mégis nagyon következetes fordulattal - minden hívő *általános* papsága [a protestáns teológia szóhasználatával: az *egyetemes* papság. Fordító].

2. MIT JELENT AZ ÁLTALÁNOS [EGYETEMES] PAPSÁG?

Az általános papság megnevezés azonban túl könnyen csak negatív jelszó marad - főként és különösen is a protestáns teológiában - a papi gyámkodás és közbenjárás visszautasítása érdekében. Ez sokszorosan jogos válasz lehetne arra az évszázados törekvésre, amely az egyházban teológiai és gyakorlati vonatkozásban a papi hatalmat (klerikalizmust) kívánja érvényre juttatni. De minden azon fordul meg, hogy kiemeljük, felismerjük az általános papság *pozitív* értelmét, és ezt a pozitív felhatalmazást és elkötelezettséget *gyakoroljuk*. Általános papságról csak ott lehet beszélni, ahol a közösség minden tagja *tudja* gyakorolni a papi jogokat és feladatokat, és azokat *tényleg* gyakorolja is. Ezért fel kell tennünk a kérdést: mi az általános papság *tényleges tartalma*? Mennyiben papi nép az egyház egész népe?

a) Nyitott ajtó Istenhez: *a pogány és zsidó vallásgyakorlatban többnyire csak a pap részére volt szabad a bejárat a templom szentélyébe. A megkeresztelt hívő kereszténynek azonban a szó végső értelmében már nincs szüksége emberi közvetítőre ahhoz, hogy Krisztusban Istennel közösségre találjon, és ezt a közösséget megőrizze. Minden hívőnek, mint a gyülekezet tagjának, és mint embernek is legbensőbb közvetlen kapcsolata van Istenével másokkal együtt, de másokért is. Ezt a benső közelséget tőle a közösségbe tartozó egyetlen ember sem veheti el, és abban semmilyen emberi, még egyházi tekintély sem zavarhatja meg! Ebben a legbensőbb személyes kapcsolatban történnek meg a végső döntések emberünk és Isten között, de ezzel együtt emberünk és embertársa között is. Itt találja szíven Isten az embert kegyelmével és vezeti Szentlelkével. Itt leli meg az ember végső szabadságát és végső felelősségét. A döntések felett, amelyek Isten és ember közvetlen kapcsolatából születnek, senki sem ítélkezhet, senkinek sincs illetékessége vagy rendelkezési joga.*

b) Lelki áldozatok: *Jézus egyszer s mindenkorra véghezvitt áldozata minden papi engesztelő áldozatot betöltött és feleslegessé tett. Azonban az Újszövetség is elvárja minden hívőtől azokat az áldozatokat, amelyeket már az Ószövetség is ismert, amelyek a próféták számára többel jelentettek a törvényben előírt valamennyi anyagi áldozatnál: az imádság, Isten dicsérete, hálaadás, bűnbánat, igazlelkűség, jóság, szeretet, Isten ismerete (vö. Hós 6,6 és Mik 6,6-8). Ezért várja el az Újszövetség az általános papságtól a lelki*

áldozatokat és ezzel együtt a Lélek által munkált áldozatokat is: "... épüljete fel lelki házzá, szent papsággá, hogy lelki áldozatokat ajánljatok fel, amelyek kedvesek Istennek Jézus Krisztus által" (1 Pét 2,5).

A hívők általános papsága nem valamiféle szent jelleg létrejöttét jelenti. Nem elsősorban valamilyen istentisztelet megy végbe egy szent helyen, hanem istentisztelet valósul meg a világ kellős közepén, a hétköznapi világban: az Isten iránt odaadó szeretetből emberek iránt odaadó szeretet lett és megfordítva! Ebben áll az újszövetségi papság igazi áldozata. Itt nincs helye a hétköznapi és a szent szétválasztásának. Itt a beteljesülés megelőlegezése tűnik szemünkbe, amelyben a két világ már nincs egymástól elválasztva. A látnók így látja Jel 21,22 szerint a mennyei Jeruzsálemet: "Nem láttam templomot a városban, mert az Úr, a mindenható Isten és a Bárány annak a temploma".

c) *Az igehirdetés:* az általános papsághoz a szavakkal kifejezett világos bizonyágtétel is hozzátartozik (vö. Zsid 13,15), nem csupán a tettek és az élet szerető odaadással véghezvitt bizonyágtétele. Isten igéjének hirdetésére nemcsak néhányan, kevesen kaptak megbízást, hanem mindnyájan: "Ti ... királyi papság ... vagytok, ... hogy hirdessétek nagy tetteit annak (Istennek), aki a sötétségből az ü csodálatos világosságára hívott el titeket" (1 Pét 2, 9).

Minden hívőnek alapvetően Isten a tanítója, ezért taníthatja és tanítsa is a többieket. Mint Isten igéjének befogadója, valamilyen formában annak hirdetője is lehet, azzá is kell lennie. Az ige hirdetésére a szó legtágabb értelmében minden keresztény kapott elhívást. Természetesen tudjuk, hogy a lelki ajándékok különbözősége miatt kinek-kinek nem ugyanaz a lehetősége és feladata. A személyes keresztény bizonyágtétel értelmében mindnyájan hivatottak vagyunk az evangélium hirdetésére, de természetesen nem mindnyájan arra, hogy prédikáljunk, és a teológiát műveljük. A laikusok igehirdetése, és a teológia laikusok által történő művelése elvileg kívánatos.

d) *A keresztség, úrvacsora és bűnbocsánat kiszolgáltatásának gyakorlása:* az igehirdetés az egyházban a legváltozatosabb módon történik. Isten igéjének útja az istentiszteleten sem csak a prédikáció.

Az ige összekapcsolódik bizonyos cselekményekkel, amelyeket értelmez, és döntően meghatároz. Ezek így hatékony igehirdető cselekményekké válnak. A Szentírás alapján mindenekelőtt a keresztség, az úrvacsora és a feloldozás kerül előtérbe. Mindaz után, amit erről hallottunk, feleslegessé válik egy hosszú fejtegetés arról, hogy a keresztség, úrvacsora és a bűnök bocsánatának gyakorlására nemcsak néhány kiválasztott, hanem az egész tanítványi sereg, az egész egyház kapott felszólítást. Az egyház így a keresztesítés gyakorlására szóló megbízást mindig is úgy értette, hogy az az egész egyháznak szól, jóllehet Mt 28,19 szerint úgy tűnhet, hogy az csak az apostolok legszűkebb körében hangzott el. Az *egész* egyház kapott meghatalmazást arra, hogy keresztesítsen. Alapvetően *minden egyes* kereszténynek van felhatalmazása arra, hogy keresztesítsen (és tanítson!). Így a bűnök megbocsátására vonatkozó megbízás is az egész egyház számára hangzott el, amint az Mt 18,18 szerint a tanítványok általános oktatása, ill. egy gyülekezeti rend keretében megjelenik. Az *egész* egyháznak van meghatalmazása a bűnök megbocsátására, és az egyház közösségében, amely viszont a bűnök megbocsátása tekintetében Istennel és Krisztussal van közösségben, *minden* kereszténynek alapvető felhatalmazása van arra, hogy a bűnök megbocsátásában tevékenyen közreműködjen. Végül is az úrvacsorának minden bizonnyal a Tizenkettő körében történt ünneplése során elhangzott szó "ezt cselekedjétek az én emlékezetemre" (Lk 22,19) így lett az egész egyháznak szóló meghagyás. Az *egész* egyházé a felhatalmazás, hogy éljen az Úr testével és vérével, és alapvetően *minden egyes* kereszténynek felhatalmazása van a végső beteljesedésre emlékeztető hálaadás ünnepén, a szövetség vacsoráján tevékeny részvételre. Így mutatkozik meg újra, hogy az általános papság az istentiszteleten is mindenképpen a beteljesült valóságot képviseli.

e) *Közvetítő szerep:* a gyülekezet papi szolgálatának eredete a gyülekezet istentiszteletében, különösképpen az úrvacsorában van. Innen indulva kell hatnia a világban, egymást szolgálva a gyülekezetben és egyben az embereket szolgálva a világban. Az általános papság sohasem csak a keresztény ember Istenével fenntartott magánjelű kapcsolata. Bármit mondtunk is eddig az Isten nyitott ajtajáról, a szerető odaadással végzett lelki áldozatokról, az igehirdetésről, valamint a keresztség, úrvacsora és bűnbocsánat gyakorlásáról, ezeknek végül is az emberek javát kell szolgálniuk, szolgálattá kell válniuk egymás iránt és a világ iránt.

Az általános papság tehát a hívőknek az az elhívása, hogy Istenről és akaratáról tegyenek bizonyágot a világban, saját életüket pedig a világ szolgálatára áldozzák. Éppen az általános papság isteni

eredete teremt közösséget a hívők között. Mindegyik tudja: ő másokért áll Isten előtt! És mindegyik tudja: mások érte állnak Isten előtt. Ily módon felelős mindenki embertársaiért. Felszólítást kapott arra, hogy harcában segítse, szenvedését vele együtt viselje el, bűnének terhére ossza meg vele, és minden dolgában álljon mellette. Így az általános papság az a közösség, amelyben senki sem él önmagáért, hanem mindenki másokból és másokért él Isten színe előtt. "Egymás terhére hordozzátok, és így töltsétek be Krisztus törvényét" (Gal 6,2). Így lesz az általános papság istentisztelete templomi istentiszteletből a világ hétköznapijaiban véghezvitt istentiszteletté.

3. EGYHÁZI HIVATALVISELŐK MINT PAPOK?

Most már jobban értjük: az általános papság nem csak teológiai jelszó vagy üres tiszteletadás. Az általános papság megnevezés mögött magas tartalmú tényleges valóság húzódik meg. Ebben a vonatkozásban végül ki kell még emelnünk

valamit: a tényleges valósághoz hozzátartozik a *név* is, amelytől nem szabad megfosztanunk. A "*papság*" névre (mindig a hierieusz vagy sacerdos értelmében) még egyszer vissza kell térnünk. Való igaz, hogy az Újszövetség szerint egyértelműen nincs már olyan papság, amely a nem pap néppel áll szemben, hanem papsággá lett az egész új nép. Az elmúlt századokban a pap megnevezés legtöbbször a gyülekezet vezetőinek fenntartott név lett, az általános papságot pedig - ha egyáltalán szóba került - legjobb esetben megemlégették. Emellett viszont igazán feltűnő, egyáltalán milyen vonakodva használták a pap megnevezést a gyülekezet vezetőjével kapcsolatban. Az Újszövetség szerint Krisztus keresztségének hatást gyakorol ugyan az úrvacsorára, de az úrvacsora maga nem önálló áldozat, és nem is megismétlése Krisztus egyszeri keresztségének. Így az úrvacsorát az Újszövetség nem is nevezi soha áldozatnak. Csak Újszövetségen kívüli források, először a Didaché 14,1-3 szakasza (azután Justinus és Irenaus) nevezi az úrvacsorát áldozatnak. Miután az úrvacsora így egyre kevésbé számított az egész papi nép közös étkezésének, az úrvacsorát egyre inkább egy új áldozat fajtájának tekintve félreértették. Ezt az áldozatot a gyülekezet vezetői mutatták be a gyülekezetért. Ezzel már meg is vetették alapját annak, hogy - a pogányokhoz és zsidókhoz hasonlóan - *ne a népet, hanem a gyülekezeti vezetőket* nevezzék papoknak. A következőkben ennek során az ószövetségi papság egyre több fogalmát és elképzelését alkalmazták ezekre az újszövetségi "papokra". Ugyancsak a Didachében (15,1) tűnnek fel első ízben a gyülekezeti vezetők - szemben a prófétákkal, akiket 13,3 "a ti főpapjaitok" megnevezéssel illet -, mint az úrvacsora levezetői, de ők rangban csak a második helyen állnak (vö. 15, 1k; 10,7 és 13,3). Kelemen első levelében a gyülekezeti vezetők ugyanúgy az úrvacsorai együttlet vezetőinek látszanak (44,4), az ószövetségi vallásgyakorlathoz tartozó felszereléseket a gyülekezet kultusza előképeinek értelmezi (40k), ellentétben a Zsidókhoz írt levéllel, amely azokat a főpap Krisztus tisztelete előképének tekinti. Ennek ellenére még Antióchiai Ignác is kerüli a "pap" megnevezést, amikor a gyülekezet istentiszteleti gyakorlatáról és a presbiterekkel együtt a püspökről beszél (Magn 7,1 Philadelph 4,1 k), akit - mint előtte senki más - külön kiemel. Először Tertullianus mondja egy (!) alkalommal "summus sacerdosnak" a püspököt, és Hippolitus beszél az apostolok "főpapságáról". A sort zárva, először Eusebiosz szólítja meg ünnepi beszédében a klerikusokat [az egyházi szolgálatot főfoglalkozásban végző képzett egyháztagokat. Fordító], mint "papokat".

Az egyház klerikusainak egyre növekvő hatalma következtében mindig kevesebb kivetnivalót találnak abban, ha kizárólag meghatározott hivatalviselőket neveznek "papnak". Az általános papság az idő múlásával a hívők és a legtöbb teológus tudatában is csaknem teljesen háttérbe szorult. Mit szólhatunk ehhez a fejlődéshez? Fejtegetéseink alapján megelégedhetünk két összefoglaló észrevétellel. Éppen az általános papság alapján nem vitatható, hogy gyülekezeti eljárások is "papoknak" nevezhetők. De ha másoktól *elkülönítve* csak a gyülekezeti eljárásokat tekintjük "papoknak" és őket pogány és zsidó elképzelésekhez kapcsolódva elkülönült társadalmi réteggé tesszük, ez ellenkezik az újszövetségi evangéliummal. Így ugyanis a "papok" Isten és

ember között foglalnak helyet, és a papi nép előtt az Istenhez vezető nyitott ajtót bezárják. Az újszövetségi evangéliumban azt láttuk, hogy az egyetlen közbenjáró és főpap Jézus Krisztus és vele együtt valamennyi keresztény hívő részese az általános papságnak. Hasonlóképpen vitatható egy második szó ti. a "pneumatikos" használatának leszűkítése a spiritualisra, vagyis a lelki dolgokkal foglalkozó "*lelkészre*". (A holland nyelvben megtaláljuk a megfelelő "geestelijke" szót; de sem az angolnak, sem a modern román nyelveknek nincs azonos értékű szavuk a gyülekezeti előljárókra, ill. szerzetesekre vagy akár - mint a spirituálisoknál is - a szerzetesek egy bizonyos csoportjára.) Ugyanígy vitatható a "klérus" szó leszűkítése egyházi hivatalviselőkre.

4. HATALOM NÉLKÜL

Az Újszövetség alapján már értelmeztük a "pap", "lelkész", "klérus" szavakat és az most csupán folytatása és alkalmazása volt annak, amit az "ekklesia" = "egyház" szóról már kezdettől fogva mondanunk kellett. Az egyház nem csak azokból áll, akiket az elmúlt évszázadokban gyakran "egyháznak" neveztek. Minden hívő ekklesia, egyház és így minden hívő pap, lelkész és klérus is!

Most azonban sürgetővé válik a kérdés: az egyházzal szemben milyen gyökeres újszövetségi nézet teret enged még olyasminek, amit egyházi hivatalnak hívunk? Nem jövünk már akkor zavarba, amikor nevet akarunk adni az ilyen hivatalnak, ha a pap, lelkész, klérus mint szűk körű elkülönítő nevek az Újszövetség alapján nem jöhetnek számításba?

Az egyházi hivatal megjelölésére milyen *nevekkel* használunk manapság legtöbbször, ha a "pap", "lelkész", "klérus" szavaktól el akarunk tekinteni? Nevekben nincs hiány: beszélünk egyházi "felsőbbiségről", "hatóságról", "kormányzatról", "igazgatásról", "egyházi méltóságokról", "tekintélyekről", "egyházfejedelmekről" és "hierarchiáról". A hivatalokat megjelölő szavak kérdése nem elhanyagolható, ha az egyházi hivatal lényegét akarjuk meghatározni.

Sem a profán sem az újszövetségi görög nyelv nem jön zavarba ezeknek a modern kifejezéseknek megfelelője tekintetében.

Az Újszövetség azonban nyilvánvalóan nem tudja ezeket a tulajdonképpen kézenfekvő szavakat használni. Miért nem? Az Újszövetség számára valamennyi - bár különböző jellegű - szónak megtévesztő közös nevezője van: mindegyik valamilyen hatalmi viszonyt fejez ki. És éppen ez nem jöhet szóba semmiképpen. Alapjában véve nem maradt más hátra, egy új szót kellett kialakítani. Amit pedig felhasználtak, az nem bibliai szó volt és sem a zsidó, sem a hellenisztikus környezet nem használta ebben az értelemben. Valójában egyáltalán nem vallásos szó volt. A gyülekezetben egy személy különleges helyzetét és munkakörét írták körül átfogóan azzal a szóval, amely semmilyen képzettársítást nem ébreszthetett valamely hivatallal, felsőbbiséggel, uralommal, méltósággal vagy halalmi helyzettel kapcsolatban. Ez a szó a "diakónia", a szolgálat.

5. KRISZTUS KÖVETÉSE SZOLGÁLAT

Ez a szolgálat, amelyet a görögben a diakónia szó fejez ki, nincs abban a veszélyben, mint azok a politikai vagy papi szolgálattételre vonatkozó szavak, amelyeket tévesen - mint méltóságot - lehet más módon való uralkodásnak értelmezni. A diakónia olyan tevékenységet fejez ki, amely minden görög ember számára már eleve szükségszerűen megalázónak tűnt: felszolgálás asztaloknál, kínálgatás, pincérkedés! Végül is hol jutott volna szemléletesebben kifejezésre a különbség úr és szolga között, mint az tisztánál, ahol az előkelő urak hosszú köntösökben feküdtek az asztal mellett, a szolgáltnak pedig felővezett ruhában kellett őket kiszolgálniuk! Az alacsonyrendűség kellemetlen ízétől a diakónia szó ott sem tudott megszabadulni, ahol tágabb értelmű volt, és "az étkezésről, ellátásról, életfenntartásról való gondoskodást" jelentette, vagy nagy általánosságban a "szolgálatot" fejezte ki. Legfeljebb az államférfi szolgálata maradt ettől szabad, hiszen az nem jelentett megaláztatást.

Mindenesetre éppen a szó valóban tényleges, hétköznapi értelme alapján tudjuk felmérni, milyen roppant nagy értékváltást jelentett nemcsak a görög, hanem egyáltalán minden természetesen gondolkodó ember számára Jézus követelése: "aki a legnagyobb közöttetek, olyan

legyen, mint a legkisebb, és aki vezet, olyan legyen, mint aki szolgál. Mert ki a nagyobb? Az, aki asztalnál ül, vagy aki szolgál? Ugye az, aki az asztalnál ül? Én pedig olyan vagyok közöttetek, mint aki szolgál!" (Lk 22,26k).

Jézusnál azonban természetesen nem csak az asztal körüli szolgálatról van szó és nem csak az ellátás és életfenntartás gondjáról, a szó más használata is kapcsolódik ehhez (vö. Lk 8,3; Mk 15,41; Mt 24,45). Neki nem is csak valami különleges szeretetszolgálat az ügye, amit ugyancsak a diakónia kifejezéssel foglalhatnánk össze (vö. Mt 25, 42-44). Jézusnál különösképpen arról van szó, amit "a másikért élni" jelent (Mk 9,35; 10, 43-45; Mt 20, 26- 28), és így a diakónia szó más hasonló szavaktól eltérően eredeti értelmében éppen a mások iránt tanúsított egészen személyes szolgálatot jelöli meg. A tanítvánnyá válás tekintetében éppen ez a döntő: másokat szolgálva lesz az ember Jézus tanítványává! Környezetének minden más hivatalfogalmával szemben Jézus a szolgálatnak ezt az új megjelölését választotta és emelte ki. Az egybevetésben (szinopszis) hatszor jelenik meg egészen jelentéktelen változatokkal ugyanaz a Lukácstól idézett tanítási egység (logion) a szolgálatról. Éppen ez az ige vésődhetett be mélyen a tanítványok szívébe.

Itt jut el áttöréshez - a különböző terminológiák jelzik ezt - a sajátosan keresztény mondanivaló. A következmények beláthatatlanok: vajon lehetséges akkor Jézus tanítványai körében olyan hivatal, amelyet egyszerűen a *jog és hatalom* hoz létre, és amely így az állami hatalommal egyenértékű? Vagy lehetséges a tanítványok körében olyan hivatal, amelyet egyszerűen a *tudás és az érdem* hoz létre, és amely így az írástudók tisztének felel meg? A tanítványi kör számára a *szolgálatnak* van "alkotmányozó" ereje, nem a jognak, hatalomnak, tudásnak és érdemnek. Jézus követésében a tanítványok számára nem lehet modell az állami hatalom gyakorlója, sem a lelkiismeretes írástudó, de a nép felett álló pap sem (akit Jézus különösképpen sohasem állított oda példának, vö. később Zsidókhhoz írt levél). Sokkal inkább csak az asztalnál felszolgáló lehet modell: "Én pedig olyan vagyok közöttetek, mint aki szolgál" (Lk 22,27). Ezt azonban nem szabad az erkölcsi jelleget előtérbe helyezve (moralizálva) értenünk. Nem önkéntes, külsőleges megalázkodás a követelmény (esetleg az év meghatározott napjain!), hanem az életben és halálban "másokért élni". Szolgálatával ezt Jézus maga tanúsítja (Mk 10,45; Mt 20,28), és erre Jn 12,25k értelmezése szerint a szolga is köteles: "Aki szereti az életét, elveszti; aki pedig gyűlöli az életét e világon, örök életre őrzi meg azt. Ha valaki nekem szolgál, engem kövessen; és ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is; és ha valaki nekem szolgál, megbecsüli azt az Atya."

A szolgálat gyökere és célja a *szeretet*. A másik ember iránti szeretetből szülessen meg a szolgálat, amint azt János felülmúlhatatlanul megragadóan ábrázolja az asztal melletti szolgálat elbeszélésével, amely nála az úrvacsorai történet helyébe lép (13,1-17): Jézus "szerette övéit e világban, szerette őket mindvégig". Ezért kelt fel a varsorától, és egy kendőt véve körülkötötte ruháját és megmosta az asztalnál ülők lábát.

6) DIAKÓNIAI FELÉPÍTÉS

Ahogy az egyház a Lélek ajándékainak közössége, ugyanúgy a szolgálatok közössége is. Karizma és diakónia egymásnak kölcsönösen megfelelő fogalmak. A diakónia kegyelmi ajándékon alapul, amennyiben minden diakónia feltételezi az egyházban az isteni elhívást. A kegyelmi ajándék célja a szolgálat, amennyiben minden kegyelmi ajándék értelme csak a szolgálat az egyházban. Igazi kegyelmi ajándék ott van, ahol felelősségtudattól áthatott szolgálat van a gyülekezet építésére és hasznára. "A Lélek megnyilvánulása pedig mindenkinek azért adatik, hogy használjon vele" (IKor 12,7).

Amint az egyházban korlátlan a kegyelmi ajándékok sokfélesége, ugyanúgy korlátlan a szolgálatok sokfélesége is: "ki milyen lelki ajándékot kapott, úgy szolgáljatok azzal egymásnak" (IPét 4,10). Némely kegyelmi ajándék - pl. az intés, a vigasztalás, a hit, a bölcs beszéd, a tudomány, a lelkek megkülönböztetése - inkább Istentől kapott személyes képesség és erény, amelyet mások szolgálatába állítva alkalmasszerűen használhatunk. Más kegyelmi ajándékok pedig - az apostolé, prófétáé, tanítóé, evangélistáé, diakónusé, elöljáróé, püspöké, pásztoré — Isten adta nyilvános gyülekezeti feladatkörök, amelyeket állandóan és rendszeresen gyakorolunk. Az előbbieknél az Újszövetség többnyire az ajándékot és hatását említi meg, az utóbbiaknál a

személyeket. A személyeket meg lehet nevezni, mert elhívásuk hatálya és megszűnése nyilvánvalóan nem önkényes, hanem bizonyos személyekhez kötött marad egy bizonyos állandósággal. Így ezek az emberek az egyházba "helyezett" apostolok, próféták stb. (vö. Ef 4,11). Amikor diakóniai felépítésről beszélünk, az utóbbi kegyelmi ajándékok *különleges* szolgálatára gondolunk, az állandó nyilvános gyülekezeti *szolgálatok összefüggésére*. Az egyház általános, alapvetően karizmatikus felépítésének egy meghatározott oldalát, egy bizonyos formáját jelenti ez.

Az egyetemes egyház apostoli utódlásán belül létezik a sokoldalú *pásztori szolgálatok* különleges apostoli utódlása. A pásztorok ugyanis anélkül, hogy ők maguk apostolok lennének, továbbvivői az apostolok megbízatásának és feladatának: egyházak alapításának és vezetésének. - *Negatív* oldalról nézve: az apostoli utódlás elvont felfogása az, ha elválasztjuk történelmi megvalósulásától. Az egyházat nem szabad csak összességében szemlélnünk, hanem szolgálatainak (amelyek nem egyformán azonos jelentőségűek) sokféleségében is, ahogyan szemünk elé kerül. - *Pozitív* oldalról nézve: a pásztori szolgálatok végzői ugyan nem apostolok, de mindenki más előtt ők viszik tovább az apostolok megbízatását és feladatát azzal, hogy egyházakat alapítanak és egyházakat vezetnek. Ők nem egyoldalú rendelkezési hatalommal felruházott vezetőréteg, de van fölé- és alárendeltség, amint azt a szolgálat különlegessége igényli.

A vezetés készségének számos kegyelmi ajándéka vitte tovább az apostoli megbízatást. Ezek között az apostolok utáni korban egyre inkább előtérbe került a *presbiter*ek (pásztorok), *episzkoposzok* (püspökök) és *diakónusok* egy sajátos kibocsátáson (a kézzel való átadás) alapuló pásztori szolgálata. - *Negatív* oldalról nézve: tapasztalatokat megelőző elképzelés az, ha valaki egyenes vonalat húz az apostoloktól a püspökökig. Egészen eltekintve a már eleve inkább megszerezhető, szabadon feltörő kegyelmi ajándékoktól (elsőszülettek, fáradozók, elöljárók, vezetők, stb.), nem is lehetséges (esetleg idő múltával) a kézzel való átadás átruházott szolgálatokat - presbiter, episzkoposzok, diakónusok stb. - az Újszövetség alapján megszerezni. Antiochiai Ignác "háromhivatal-rendje" a kezdeti időben gyökerezik ugyan, de a három részre osztás nem azonos egyszerűen az eredeti szolgálati renddel és a szolgálatok felosztásával. Nagyon összetett történelmi fejlődés eredménye az. A három szolgálat funkcióját és különösen a püspök és presbiter szolgálatát teológiailag-dogmatikailag lehetetlen egymástól elhatárolni. - *Pozitív* oldalról nézve: a különböző szolgálatok egymástól való elhatárolása egyrészt a szolgálatok tényleges fejlődésének, másrészt a lekipásztori célszerűségnek kérdése. Ha az egyházi szolgálatok - presbiter, püspökök, diakónusok - hármas tagozódását, mint ésszerű fejlődést és jó gyakorlati rendet feltétlenül helyesljük is, az egyházi jogi megállapításokat, amelyek legtöbbször csak egyetlen lehetőség megvalósulását tartalmazzák, nem volna szabad dogmatikai szükségszerűségnek nyilvánítanunk. Az egyházi rend kialakulásának bőséges első jelei az Újszövetségben nyitva hagyják a megvalósulás többféle lehetőségét.

A különleges apostoli utódlást jelentő pásztori szolgálatokat körülveszik az egyházban a *többi ajándékok* és szolgálatok. Ilyenek kiváltképpen az újszövetségi *próféták és tanítók* utódai, akiknek a pásztorokkal együttműködve saját eredeti tekintélyük van. - *Negatív* oldalról nézve: a szabad kegyelmi ajándékok Bibliával ellentétes korlátozását, szabályozását és kisajátítását jelenti az egyházban, ha a pásztorok uralma (hierarchiája) érvényesül. Az ide tartozók egyedül önmagukat vélik a Lélek birtokosának, és éppen ezért a többiekben megkísérlik a Lélek elfojtását. Pállal ellentétes az olyan hivatal, amely mindenben csak magával számol, amelyben a hivatal viselője magát egyszerre tekinti apostolnak, prófétának és tanítónak, és minden akar lenni egy személyben. - *Pozitív* oldalról nézve: az apostoli utódlásban minden egyes kereszténynek helye van az éppen neki ajándékozott karizma szerint. Emellett nem csak különleges apostoli utódlásról szólhatunk a különböző pásztori szolgálatokban. Pál rangsorolásában - második helyen - szerepel a próféták utódlása, akikben a Lélek közvetítő nélkül jut szóhoz. Ők elhívásuk és felelősségük tudatában egy bizonyos helyzetben világítják meg az egyház útját a jelenben és a jövőben. És - harmadik helyen - létezik Pálnál a tanítók, teológusok utódlása. Az ő fáradozásuk sohasem szűnhet meg az igazi hagyomány és az eredeti evangélium helyes értelmezéséért, hogy az egykori evangéliumot a mai egyház és mai világ számára újból lefordítsák.

7. PÁSZTORI SZOLGÁLATOK ÉS GYÜLEKEZET

A pásztorok kézzel való *apostoli utódlása* nem önműködően vagy gépiesen történik. Feltételezi és meg is követeli a hitet, amely apostoli lelkülettel munkálkodik. Ez az utódlás nem zárja ki a tévedés és a hiba lehetőségét. Ezért van szükség a hívők összessége részéről történő ellenőrzésre. - *Negatív* oldalról nézve: nem hivatkozhat az Újszövetségre a "papi uralom" bármely olyan elszigetelődött utódlási gyakorlata, amely elvonatkoztat az ember embervoltától és ezzel együtt Isten mindig újra szükséges kegyelmétől és a mindig újra megkövetelt hittől és élettől. A gyülekezet, az általános papság felhatalmazását nem lehet egyszerűen a pásztori szolgálatból levezetni. Ez a gyülekezetnek a papi rendbe való bibliaellenes beépítését jelentené, amely a pásztori szolgálatot egyenesen elszigeteli az általános papságtól, és jogutódlását kizárólagossá teszi. Megfordítva: a pásztori szolgálat teljes körű felhatalmazását sem lehet egyszerűen a gyülekezet felhatalmazásából, az általános papságból levezetni. Ez a bibliával ellentétben a gyülekezet szekularizálása lenne, amely a pásztori szolgálatot az általános papsággal egy szintre hozza. - *Pozitív* oldalról nézve: a pásztori szolgálat és a gyülekezet összetartozása és megkülönböztetése nagyon fontos, minden különleges ajándékkal és szolgálattal együtt. Az általános papság hátterén válik láthatóvá a *nyilvános gyülekezeti szolgálatra történő különleges elhívás*, a felszentelés (ordináció), a kézzel való állttal. Így tehát különbséget kell tennünk a minden keresztényt megillető általános felhatalmazás és a gyülekezet nyilvános szolgálatára egyeseknek adott különleges, teljes körű felhatalmazás között. Az ige hirdetésére és a hit megvallására, tehát a "misszióra" az egyházban és a világban, minden keresztény kapott felhatalmazást. Különleges, teljes körű felhatalmazásuk a gyülekezet összejövetelén való prédikálásra azonban csak az elhívott pásztoroknak (és az általuk megbízottaknak) van. Minden keresztény kapott felhatalmazást arra, hogy a bocsánat vigaszát adja a lelkiismereti válságba került testvérnek. De csak az elhívott pásztorok kaptak különleges, teljes körű felhatalmazást arra, hogy a gyülekezet összejövetelén a gyülekezet és az egyesek felé a megbékélés és a feloldozás ígéretét gyakorlásával éljenek. Minden keresztény kapott felhatalmazást arra, hogy részt vegyen a keresztség és úrvacsora cselekményében. De csak az elhívott pásztoroknak van különleges, teljes körű felhatalmazásuk arra, hogy a gyülekezet nyilvánossága előtt kiszolgáltassák a keresztség ajándékát, és a gyülekezet úrvacsorázását felelősségteljesen vezessék.

A pásztorok apostoli utódlásának az egyházért és világért való *kölcsönös szolgálati* közösségben kell megtörténnie. Az Újszövetség egyházértelmezése szerint a pásztori szolgálatoknak szabályszerűen a *pásztorok és a gyülekezet* legkülönbözőbb módon lehetséges *együttműködésével* kellene az apostoli utódlás folyamatába belépniük. - *Negatív* oldalról nézve: az egyházi szolgálat téves felfogása, ha az engedelmességet és alárendeltséget csak egyirányúnak tekintjük. Az egyházi szolgálatok a gyülekezetekért vannak, és nem a gyülekezetek a szolgálatokért. Az uralmat önkényesen gyakorló egyházkormányzat - az egyetemes egyház, az egyházmegye vagy akár a plébánia szintjén - ellentmond az evangéliumnak. - *Pozitív* oldalról nézve: a pásztori szolgálatoknak különleges küldetésük alapján, amellyel a gyülekezetek elé lépnek, megelőlegezett tekintélyük van. A gyülekezet szemében ez a kezdet kezdetétől igazolja a pásztorot. Jogosítványt kapott, és ezzel különleges módon felhatalmazták a gyülekezetben való nyilvános szolgálatra. Ez természetesen nem menti fel a gyülekezetet a feladat alól, hogy megvizsgálja: megbízatásához, az evangéliumhoz hűségesen végzi-e szolgálatát a pásztor. Hiszen a kapott különleges, teljes körű felhatalmazás megköveteli a pászortól, hogy azzal mindennap újra engedelmesen éljen. A pásztorok (püspökök vagy lekipásztorok) egyházi szolgálatra történő kirendelésének - minden jogos, viszonylagos önállóságuk mellett - alapvetően azokkal egyetértésben kell történnie, akik már pásztorok, ti. a gyülekezettel. És eltekintve a pásztorok kirendelésétől: ha a pásztorok a gyülekezet vezetésében rendelkeznek is önálló felelősséggel, amelyre vezető szolgálatuk gyakorlásában szükségük van, szükséges az is, hogy a gyülekezetnek, mint királyi papságnak, minden gyülekezeti ügybe beleszólási joga legyen. Ez különböző módon lehetséges, gyakorolhatja ezt a gyülekezet közvetlenül vagy egy képviselési testület útján. Ez felel meg az egyházi hagyományban oly sokszor idézett jogi tételnek: "ami mindenkit érint, ahhoz hozzá is kell szólnia mindenkinek".

A Pál-i ill. pogánykeresztény egyház szervezeti rendjéből kiindulva, a *pásztorok szolgálata és apostoli utódlása tekintetében még más utakat* is nyitva kell hagynunk. A presbiteri-püspöki egyházi alkotmánynak, amely joggal érvényesült az egyházi gyakorlatban, ma is alapvetően nyitva kell maradnia minden olyan lehetőség számára, amely az Újszövetség egyházában kiállta a próbát. - *Negatív* oldalról nézve:

a mindenekelőtt palesztinai hagyományban megszabott intézményes hivatali rendet nem szabad egyetlen lehetőségnek tekinteni. A mai intézményi alkotmányhoz vezető fejlődésnek lényegében három szakasza volt: a) a püspökök (ill. presbiter-püspökök), mint vezetők felülkerekednek a prófétákon, tanítókon és más karizmatikus szolgálatokon, és végül ők lesznek a kizárólagos gyülekezeti előjárók, b) egy-egy gyülekezetben a püspökök (presbiter-püspökök) csoportján leiül kerekedik a monarchikus (egyedül uralkodó) püspökség, c) a püspökökből, akik egy gyülekezet előjárói voltak, egyházi körzetek előjárói lesznek. Az itt csak néhány vázlatos vonással megrajzolt fejlődést nem lehet már eleve törvénytelennek tekinteni. Egy bizonyos újjárendeződés jogosultságát ugyanis semmiképpen sem lehet egyszerűen a mesterségesen létrehozott tényekkel és a kegyelmi ajándékok terén történt visszaélésekkel érvelve igazolni. Ez a jogosultság sokkal kézenfekvőbben adódik a kezdeti szakasz és a rákövetkező időszak döntő különbségéből, amely egyik oldalon az alapvetés apostoli kora, és másik oldalon az apostolok utáni korépítő és bővítő munkája között fennáll. - *Positív* oldalról nézve: a Pál-i egyházi rend ismertetése bemutathatja, hogy karizmatikus gyülekezeti rend különleges szolgálatba helyezés (ordináció) nélkül is lehetséges, hogy Korinthusban nem voltak püspökök, sem presbiterek, sem semmiféle ordináció, hanem - eltekintve az apostoltól - csak szabadon feltörő kegyelmi ajándékok. Pál szerint a korinthusi egyház ennek ellenére minden szükségessé ellátott gyülekezet volt, felfegyverezve igehirdetéssel, keresztséggel, úrvacsorával és minden szolgálattal. Egyúttal természetesen az is kitűnik, hogy a Pál-i gyülekezetekben is volt elegendő ok a viszonylag hamar megtalálható püspökök és diakónusok megjelenésére. Pál *után* találunk hivatalba helyezett presbitereket is, így azután általánosan érvényesült az egyházban a presbiteri-püspöki rendszer. A későbbi egyház azonban alapvetően nem zárhatja ki a Pál-i egyházi rendszert. Amilyen kevésbé lehet ezt ma szabályszerű esetnek tekinteni, olyan nagy jelentősége lehet ma is valamely rendkívüli missziói helyzetben, különösképpen is az ökumenében.

Így azután ezek a válaszok olyan *kérdésekbe* torkollnak, amelyek az eszmecserét ma sürgetőbben igénylik, mint valaha. Vajon a jelenlegi egyháznak meg kell akadályoznia, és képes is megakadályozni, hogy valahol megismétlődjék az, ami Korinthusban és más Pál-i gyülekezetekben történt: hogy Isten Lelkének szabadsága révén előtörjön a vezetés kegyelmi ajándéka? Egy koncentrációs táborban, valami távoli, kilátástalan fogságban, egy rendkívüli missziói helyzetben (pl. a kommunista Kínában)? A japán keresztényeknek is évszázadokon át ordinált pásztorok nélkül kellett élniük. Feltételezve az általános papságot és az egyház kegyelmi ajándékokon alapuló szerkezetét, szabad-e a kézzátételek láncolatával létrejött különleges apostoli utódlást (amelyre mint szabályos rendre csak igent mondhatunk), a pásztori szolgálathoz és a különleges apostoli utódláshoz vezető *egyetlen* - méghozzá kizárólagos - *útnak* tekintenünk? Nem lenne a pásztori szolgálatok apostoli utódlásának és ezzel együtt az egyház egységének, egyetemességének és apostoli voltának hathatós jele a kézzátételek láncolata ilyen kizárólagos értelmezési mód nélkül is? Nem lenne ebből a szempontból teljesen indokolt, hogy másképpen, kedvezően ítéljük meg azoknak az egyházaknak apostoli utódlását és úrvacsora ünneplésének érvényességét, amelyekre nem terjed ki a felszentelésnek ez a láncolata? Nem kerülne új megvilágításba ezen a módon néhány kérdés, mint pl. a nők felszentelése (ordinációja) vagy egyáltalán az anglikán ordináció? Másképpen egyáltalán hogyan volna lehetséges a katolikus egyházon kívüli egyházak pásztora, férfi- és nőtagjai lelki élete gazdagságának és gyümölcsöző tevékenységének igazságos elismerése? Lehetséges másképpen legyőznünk a kereszténység megosztottságát, és egymás kölcsönös elismeréséhez megérkeznünk? Ezeknek a kérdéseknek roppant horderejű teológiai és különösen ökumenikus jelentőségét nem nehéz felismernünk.

Az eddigiekben a lehető legvázlatosabban tárgyaltuk az egyház diakóniai szerkezetének és az egyes szolgálatoknak a kérdéseit. Csupán egy kérdés maradt ki: a legnehezebb, amely a kereszténység valamennyi szakadásának mélyén rejtőzik. Egyetértésre tudnának jutni a keresztények sok mindenben, amit az egyház diakóniai szerkezetéről és az egyes szolgálatokról elmondtunk, de egy kérdés mindenképpen elválasztja őket: szüksége van az egyháznak minden pásztori szolgálat mellett pápára is? A pápaság az egyház lényegéhez tartozik?

8. PÉTER HATALMA

Senki sem vitathatja a római primátus (elsőbbség) érdemeit, amelyekre az egyház egysége, hite és a Nyugat védelmével tett szert. Egyáltalán nem nehéz megértenünk, hogy a népvándorlás, az állami rend általános felbomlása és a birodalom ősi fővárosának hanyatlása után a fiatal nyugati népek ezért a szolgálatért végtelenül hálásak voltak Péter székének. Nem ez volt talán az egyetlen, amely sziklaszilárdnak, épnek és rendíthetetlennek bizonyult? Csak egy Leó menthette meg Rómát Attilától és Geiserichtől. Ebben a zűrzavaros és viharos időben, amikor a nyugati népek új közössége kialakult, a Szentszék felmérhetetlen szolgálatot tett a fiatal egyházaknak. Ez nemcsak kulturális szolgálat volt a felbecsülhetetlen értékű antik örökség megőrzésével, hanem igazi pásztori szolgálat is ezeknek az egyházaknak felépítése és megtartása érdekében! Ennek az időnek katolikus egyháza, de a későbbi koroké is messzemenően a pápaságnak köszönheti, hogy nem került egyszerűen az állam hatalmába és szabadságát mind a bizánci császárok cezaropapizmusával, mind a germán hercegek egyházukat kisajátító szándékával szemben meg tudta őrizni. Ez igazi szolgálat volt az egyház egysége érdekében.

A római primátusnak vannak tehát vitathatatlan érdemei a Nyugat egyháza egységének megőrzésében a késői ókorban, a korai középkorban és a középkor fénykorában. Ezt semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Másrészt nem szabadulhatunk attól a nyomasztó megálapítástól sem, hogy az egységes egyház kiépítése egyre inkább a központosítás és önkényuralom eszközeivel történt. Ennek árát azonban valójában a kereszténység szétszakadásával fizette meg az egyház, amely az önkényuralmi rendszerbe és annak kinövéseibe egyre kevésbé tudott beletörődni. Milyen sajnálatos, hogy a kezdetekre visszatekintő, még jókor történő eszmélkedés elől kitértek annak ellenére, hogy ezt nagyon sokan követelték! Ennek belátása a Trient utáni egyházban és az ellenreformáció pápaságának idején is csak nagyon korlátozott mértékben jelentkezett. A hatalom bástyait lerombolásuk helyett minden eszközzel kiépítették. Voltak ugyan erőteljes ellenáramlatok - a falakon belül is, Rómában is - gondoljunk csak Contarinire, más bíborosokra és a viterbói körre. Ha túlpolitizált formában is, de tovább hatottak az egyházi alkotmány ősi megfogalmazásai a későbbi gallikánusoknál, az episzkopalistáknál, a febroniánusoknál és végül a katolikus Tübingeni Iskolában, különösen J.A. Möhlernél. A merevség azonban nőtt, jóllehet az újkorban is igen nagy jelentőségűek maradtak a pápaság érdemei a katolikus egyház egysége és szabadsága ügyében, különösen az állami önkényuralommal szemben.

A hivatalos katolikus ekklesiológia (az egyházzal szülő tanítás) a középkor óta az újkor évszázadain keresztül mindig is a hitvédelem ekklesiológiája volt, vitába szállás az egyházat ért hatásokkal. Vitáztak a korai gallikanizmussal és a francia korona jogtudósaival (ezért jelentkezik a hierarchia és különösen a pápai hatalom teológiája és az egyház szervezett birodalomként való értelmezése). Vitáztak a zsinati elméletekkel (a pápai primátus törlésének újbóli jelentkezése). Vitáztak a wyclifi és huszita spiritualizmussal (a keresztény üzenet egyházi és szociális jellege). Vitáztak a reformátorokkal (a szentségek objektív jelentése, az egyházi hatalom, a papi rend, a püspöki hivatal és újra csak a primátus fontossága). Vitáztak a janzenizmussal, amely a gallikanizmussal szövetkezett (a pápa tanítói hivatalának különleges hangsúlyozása). Vitáztak a 18. és 19. század állami önkényuralmával és a laikus mozgalmakkal (az egyház, mint minden joggal és eszközzel ellátott "tökéletes társadalom"). Mindez teljes következetességgel vezetett a gallikán- és liberálisellenes előjellel lebonyolított *első Vatikáni zsinathoz* és a pápai primátus valamint a pápai csálhatatlanság megfogalmazásához.

Vajon a II. Vatikáni zsinat megfogalmazta volna a pápa primátusát és csálhatatlanságát, ha azt az I. Vatikáni zsinat már meg nem fogalmazta volna? XXIII. János nem IX. Pius volt. Az elsővel ellentétben, a II. Vatikáni zsinat egyáltalán nem kívánt új dogmát alkotni. Nyilvánvalóan érvényesült XXIII. János belátása, miszerint az egyház hitének meghirdetésében a régi igazságok új megfogalmazásai a modern világban nem segíthetnek. Végül is a II. Vatikánum azzal tűnt ki, hogy abban a közösség, communio, összetartozás, egymás iránti elkötelezettség és a szolgálat erősen tudatosult. Ez a tudatosság ellentétben állt az I. Vatikánum többségének rejtett gondolkodásmódjával. Őket régi viszonyok helyreállításának politikai-kulturálisvallásos világa, a romantikus hagyományhűség és a politikai önkényuralom érthető módon befolyásolta.

9. KATOLIKUS ÁLLÁSPONTOK ÉS PROTESTÁNS KÉRDÉSEK

Egyetlen katolikus teológus sincs már, aki naivan azt vélné, hogy a két vatikáni zsinat fényében a megfogalmazások bármilyen irányú pontosításával meg lehetne győzni a többi keresztényt a pápai primátus kérdésében. Miért nem? Mert nem a gyakorlat mikéntje és annak tényleges határai jelentik a kérdést - hanem egyáltalán a primátus *létezése*! És az igazi nehézségek csak itt kezdődnek! Nagyon le kellene becsülnie az elsősorban írásmagyarázati és történelmi nehézségeket annak, aki azt gondolná, hogy ezeket egy rövid kis fejezetben ki lehet küszöbölni. Lehetetlen tőlünk se kíváncsion senki. Hiszen az I. Vatikánum óta tekintélyes könyvtárra való művet írtak a primátus indokolása mellett és ellen. A nehézségeket itt nem tudjuk kiküszöbölni, legfeljebb a kérdések körét tisztázhatjuk a kölcsönös jobb megértés érdekében. A jövőben teológiai viták helyett inkább az egyházak további történelmi fejlődése segíthet ehhez bennünket. Valamennyi nehézség három kérdés köré csoportosul, és a soron következő mindig feltételezi az előző kérdés megoldását. Megalapozható Péter primátusa? Fenn kell maradnia Péter primátusának? A római püspök Péter primátusának utóda? Az I. Vatikánum katolikus válaszait és az ezzel kapcsolatos protestáns nehézségeket csak röviden összegezhetjük. Úgy véljük, hogy mind a katolikus, mind az ökumenikus ügynek szolgálatot teszünk azzal, ha ezt nyíltan és kertelés nélkül tesszük. Szándékunk itt is - a kritika tüzeiben is - az építés és reméljük, hogy ezt be is tudjuk mutatni.

a) *Péter primátusának létezése*: az *I. Vatikánum* az Újszövetséget nem történelmi, hanem dogmatikai szempontból veszi alapul (D I822k). Péter jogi primátusának igazolására egyrészt kizárólag az egyedül Péternek adott elsőbbség *ígéretére* hivatkozik: "... téged Kéfásnak fogunk hívni - (ami azt jelenti: köszikla)" (Jn 1,42), és "Te Péter vagy és én ezen a kösziklán építem fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta. Neked adom a mennyek országának kulcsait, és amit megkötasz a földön, kötve lesz az a mennyekben is, és amit feloldasz a földön, oldva lesz a mennyekben is." (Mt Mi.18-19). Másrészt arra hivatkozik a zsinat, hogy a Feltámadott, a legfőbb pásztor és vezető joghatóságát az egész egyház felett *egyedül Péternek adta*: "Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat" (Jn 21,15-17).

Történelmi távlatból az írásmagyarázók ma legalább a következőket messzemenően elismerhetnék: Pétert különlegesen kiemelte a tizenkettő közül az, hogy első tanúja volt a feltámadásnak (IKor 15,5, Lk 24,34). Húsvéti első tanúságtétele óta az egyház kösziklájának tekinthető. Továbbá Péter volt a jeruzsálemi gyülekezet vezéralakja: legalább az apostoli zsinatig ő vezette gyakorlatilag az ősgyülekezetet és a keresztény szórványokat. Ezt Gal 2,7k erősíti meg, amely bizonyossá teszi a hivatalos megegyezést Péter és Pál között a zsidó- és pogány- misszió felosztásáról. Ha Lukács - Márkkal és Mátéval ellentétben - már evangéliumában meg is kísérli a Betsaidában született és Kapernaumban megházasodott halász Simon nagyon is emberi arcának eszményítését, és ha az ApCsel 1-12 fejezete is hajlandóságot mutat erre, biztosra vehetjük, hogy a misszió kezdetének idején Péter volt a fiatal gyülekezet hajtóereje. Péter teológiájának értelmezése tekintetében azonban történetileg aligha számolhatunk Márk evangéliumával (Papias híradása Márkról, mint Péter tolmácsáról, nem tekinthető megbízhatónak), sem a Péternek tulajdonított levelekkel. A kérdéshez óvatosan közeledve Pál leveleiből és az Apostolok Cselekedeteiből annyit megállapíthatunk, hogy Péter a zsidókereszténység képviselője volt, aki barátságosan viszonyult Pál pogánymissziójához. A tizenkettő közül egyedül róla állapítható meg bizonyosan, hogy Jeruzsálemben kívül is végzett missziói munkát. Antiochiai tartózkodását Gal 2,1 lk (vö. ApCsel 15,7) tanúsítja. Korinthusi tartózkodása is lehetséges (vö. IKor 1,12). Mindenesetre utazásairól bővebb feljegyzés és időbeli sorrend nem található. Mind össze ilyen kevés az, amit Péter ősgyülekezetben való helyzetéről a források alapján fel kell tételoznünk.

Péter helyzetéről az Újszövetség egyházában további pozitív megállapításokat nem tehetünk. Ennek *nehézségei* abból a tagadhatatlanul létező kérdésből adódnak, hogy vajon Jézus húsvét előtti életével kapcsolatos és Péter helyzetét is érintő tudósításokban mennyire tükröződhetett Péter húsvét utáni jelentősége. Azt aligha vitathatná bárki (a húsvéti megjelenés elsőse is összefügghet ezzel), hogy Péter a különösen bizalmas tanítványok egyike volt (Márk 5,37. 9,2. 14,33), sőt a tanítványok szóvivője (vö. Mk 8,29. 9,5. 10,28. 11,21), és neve már csak ezért is a tizenkettő névsorának élén jelenik meg (Mk 3,16. Mt 10,2. Lk 6,14. ApCsel 1,13). De

mindenek előtt élénk vita folyik három kérdésről: - 1. Az eredeti Simon névhez (Mk 1,16) kapcsolt megtisztelő Kéfás nevet (arameus kepha = szikla = Péter), amely állandó kísérőjévé, majd végül tulajdonává vált, maga a történeti Jézus adta-e (a jövő ígéretként?) *vagy* az ősgyülekezet (vaticinium ex eventu = jövendölés a történetek alapján?). - 2. Az arameus nyelvi jellegzetességek miatt nagyon valószínűleg Palesztinában meghonosodott mondás a Mt 16,18k (a- melynek feltűnő módon nincs párhuzamos helye), a földi Jézus szava (történelmi helyszíne más is lehetett, nem csak Cézárea Filippi). De adhatta a mondást Jézus szájába az ősgyülekezet is, hogy a névadás továbbfejlesztésével vagy a húsvéti kinyilatkoztatás átformált története lévén Simon helyzetének a gyülekezetben tekintélyt szerezzen. A válasz messzemenően attól függ, hogyan hatá- rozható meg Jézus utolsó időkbeli igehirdetése és egy lehetséges egyházalapítás kapcsolata. - 3. Vajon Mt 16, 18k igéje Péternek, mint törvényes egyeduralkodónak joghatóságot biztosít-e az egyetemes egyház felett, vagy csupán általánosságban, mint a feltámadás első hitvallójának és tanújának, a tizenkettő szövivőjének és képviselőjének, sőt talán vezetőjének kiemelt történelmi helyzetét fejezi-e ki, miközben ő lényegileg a tizenkettőhöz tartozó többi tanítvány szintjén marad. Másik esetben a "szikla" megnevezés Péterre, mint hívőre és hitvallóra, vagy mint apostolra is vonatkozhat. A "kulcsok birtokosa" inkább tekintélyes tanítót vagy tekintélyes vezetőt jelenthet, esetleg mindkettőt. Végül a "kötés és oldás" fegyvelmező hatalomra vagy egyházi átokra vonatkozhat, vagy jelentheti a teljes felhatalmazást Isten országa és a bűn felett, akár általában bírói teljes felhatalmazást. Ez esetben Jn 21,15-17 is Mt 16,18k-hoz hasonló megítélés alá esik.

b) Péter primátusának *folyamatossága*: az *I. Vatikánum* Péter primátusából ennek az elsőbbségnek állandó folyamatosságára következtet (D 1824k). Krisztus ezt az egyház örök üdvére és maradandó javára adta, ezért ennek fennmaradása Krisztus rendelkezése szerint is szükséges. Ehhez szentírási helyeket nem idéz, de megállapítja: "Aki tehát azt állítja, hogy Szent Péternek nem az Úr Krisztus rendelése, azaz isteni jog alapján Vannak folyamatosan utódai az egész egyház feletti elsőbbségben..., az közösítessék ki".

Történelmi távlat szempontjából fontos, hogy Péter Antiochia után (vö. ApCsel 15,7. Gal 2,11k) nem kerül említésre. Jakab vértanúságával ellentétben Péter élete végéről az Újszövetség semmit sem közöl. Vértanúságának ismeretes volta azonban a János evangéliumához utólag csatolt 21. fejezetből megállapítható. Utód beállításáról semmi híradás sincs. Sem Mt 16,18k, sem Jn 21,15-17, sem Lk 22,32 nem szól közvetlenül Péter utódjáról. Másrészt ezek a Péter halála után keletkezett iratok mélyreható érdeklődést tanúsítanak Péter nem csupán átmeneti különleges helyzete iránt. Ilyen érdeklődés pl. Jakab iránt nem mutatható ki.

Ezzel összefüggésben két *vitatott* kérdés kerül élénk: - 1. Vajon Jakab, aki Péter távozása után nyilvánvalóan a jeruzsálemi gyülekezet élén állt, egyszerűen csak a jeruzsálemi helyi gyülekezet vezetője volt, miközben Péternek, mint az egész egyház vezetőjének alárendeltje maradt? *Vagy* Pétert mint az egész egyház vezetőjét (ha egyáltalán az volt) felváltotta Jakab, az Úr testvére? Ugyanis ezt vezetik le az Apostolok Cselekedetei második feléből (12,17 után) Gal 2,12-ből és kánonon kívüli forrásokból (Ps-Kel Rec I, 17 és Hom 1,20. Ep Petri 1. És Tamás evangéliuma 12. Logion).

- 2. Vajon a Péterről szóló szövegek az alap egyszeri *lerakását* jelentik-e, *vagy* az alap tartós *funkcióját* akarják kifejezni? Vajon tehát a "sziklát" a gyülekezet élete kezdeti időpontjának *vagy* egyszeri, alapvető alkotóelemének *vagy* az egyház szilárdságát biztosító tartós alapjának kell értenünk? És vajon a "kulcsok birtokosát" vagy a helyettes "pásztort", mint a későbbi vezetés ösképét *vagy* a folyamatos teljes felhatalmazás első gyakorlóját kell értelmeznünk?

c) Péter primátusának *folyamatossága a római püspök személyében*-, az *I. Vatikánum* (D 1824k) a primátus állandó folyamatossága megvalósítását a római püspökökben látja. "Mind az, aki ebben a püspöki székben Pétert követi. Krisztus saját rendelése szerint elnyeri Péter primátusát az egész egyház felett ... aki tehát azt állítja, hogy ... a római püspök nem utóda ennek a primátusnak az közösítessék ki". Ennek az igénynek alátámasztására idézik Lyoni Irenaeus (+ 200 körül) bizonyágtételét, aki szerint "minden egyház mindenhol egyetért a római egyházzal a 'potentior principalitas' (nagyobb hatalmú elsőbbség) dolgában". Emellett, Ambrozius egy célzásától eltekintve, csupán az 5. századból származó két bizonyítékot hoznak fel, mindkettő római oldalról hangzik el, a 431. évi efezusi zsinat római követe és Nagy Leó részéről.

Történelmi távlatból vitathatatlan, hogy a primátusra vonatkozó római igény - függetlenül annak Keleten történő elismerése pillanatnyi állásától - az egyházi vezetésben legkésőbb I. Leó idejében szilárdan kialakult és világosan megfogalmazódott. Ezen felül a legújabb időkben Péter apostol római tartózkodásának és vértanúságának ténye is növekvő egyetértésre talált mind katolikus, mind nem katolikus történészek között. Ez az egyetértés azon- Imii nem Péter vatikáni bazilika alatt lévő sírjának régén/éli bizonyítékán alapszik. Ez katolikus oldalon is nagyon kétkedő fogadtatásra talált a legilletékesebb szakemberek körében. Az irodalmi bizonyítékok viszont nagyon mély benyomást gyakorolnak. 1 Kel 5k alapján a legnagyobb valószínűséggel feltételeznünk kell Péter és Pál (!) nérói időkben történt római vértanúságának hagyományát (1 Pét 5,13 célzása "Babilonra" = Róma?). Ezt az 1. század végéről származó római tanúságot megerősíti egy kisázsiai a 2. század elejéről: Ignác, Róm 4,3. Nagyon nehéz lenne kétségbe vonnunk egy hagyomány hitelességét, amely kb. 95 óta egyértelműen, versenytárs nélkül és kezdetben minden egyházpolitikai irányzattól mentesen biztosan tartja magát.

A *nehézségek* tehát nem Péter római tartózkodásának bizonyításánál jelentkeznek. Ezen felül egy római primátus indoklásához Péter Rómában bekövetkezett halála nem is lenne feltétlenül szükséges. A nehézségek, amelyeket világosan és egyszer már előítéletektől szabadon tudomásul kell vennünk, sokkal inkább a következőkben rejlenek: a monarchikus (egyedül uralkodó) római püspök utódlását rögzítették Péter (ezen a helyen csak feltételezett) primátusához, vagyis egy *törvényes* utódlás összekapcsolása egy valamilyen formában meghatalmazásból eredő utódlással. Péter személye (Pálhoz hasonlóan) a római gyülekezet alapítójaként már eleve nem jön számításba, de ennek semmi jelentősége nincs.

A római gyülekezet korai történetét illetően a széleskörű viták ellenére maradtak nehézségek, amelyek még mindig megoldásra várnak. Ezeket itt csak fel kell sorolnunk a további viták számára. Nem tudjuk, hogy milyen jellegű tevékenységet folytatott Péter Rómában, egyáltalán vezette-e a római gyülekezetet. Péternél ezt éppoly kevésbé tekinthetjük magától értetődőnek, mint Pálnál. Péter római tartózkodásának és halálának legrégebbi és egyben legfontosabb tanúja okozza a legnagyobb nehézségeket egy önállóan uralkodó (monarchikus) utóddal szemben. A római gyülekezetnek a korinthusi gyülekezethez intézett írásában, (amelynek szerzősége Korinthusi Dionysiosz 170 körül Euzebiosznál rögzített kijelentése szerint Kelemennek tulajdonítandó) egyedülálló szerző sehol sem lép előtérbe. Mindenesetre éppen az első kelemenlevél sem Korinthusban, sem Rómában nem tud monarchikus püspökségről. Ennek ismeretében nehéz lenne bizonyítani, hogyan lehetett Péter utóda egy monarchikus püspök. Utaltunk már arra, hogy Ignác, aki kisázsiai gyülekezetekhez írt leveleiben már hangsúlyosan megszólított monarchikus püspököket, a római gyülekezethez írt levelében egy püspököt sem szólít meg. Nem lehet megállapítani, hogy Rómában, első ízben mikor lépett elő a püspökök és presbíterek csoportjából monarchikus püspök. A Péter utódairól szóló híradások - pl. Irenaeus legrégebbi római püspöklistája, amely azonban Róma első püspökének nem Pétert, hanem Linust nevezi, akire Péter és Pál a püspöki szolgálatot átruházta volna - a 2. századból származó utólagos összeállítások. Lehetséges, hogy ezek esetleg még ismert római neveket is felhasználtak. Adataink a római egyházzal és püspökeiről a 3. század közepe előtti időkig nagyon töredékesek. Időrendben az első pontos keltezés egy római főpap, Pontianus lemondásáról szól, 235. év szeptember 28-án.

A világ fővárosának régi, nagy és tehetős gyülekezete érthető módon kezdettől fogva tudatában volt jelentőségének (vö. 1 Kel), és joggal örvendett nagy tekintélynek (már Róm 1,8 szerint). Ebben nem utolsósorban Péter és Pál tevékenysége is szerepet játszott (Ignác, Róm 4,3) és a gyülekezet erőteljes szeretetmunkája (Ignác, Róm Bevezetés). Ennek ellenére sem a gyülekezet, sem egyes személy részéről hosszú időn keresztül nem jelentkezett a primátus igénye. Az apostoli hagyomány és az apostoli eredetű püspöki székhelyek jelentőségének növekedése a gnosztikusok elleni harcban szükségszerűen magával hozta a római gyülekezet fontosságának növekedését, amely két apostolra is hivatkozhatott, még hozzá a legnagyobbakra. De még az I. Vatikánumban idézett Irenaeus-szövegben (Adv. Haer. III, 3,1-2) sincs szó a többi egyháznak a római egyházzal való egyetértése valamiféle *szerveződéses* elkötelezettségéről. A római egyház nem egy jogi primátus hordozójaként jelenik meg (római püspökről nem esik szó), hanem kettős utódlása miatt a hagyomány legelőkelőbb őrzőjeként (Irenaeus is hivatkozik Péterre és Pálra!). Amennyiben a római egyház hite bizonyított, ezzel az összes többi egyház hite is bizonyítást nyer.

Püspökök, teológusok és eretnekek gyakori levélváltásából és római látogatásaikból válik világossá a római gyülekezetnek az a tekintélye, amelyre támaszkodva, Viktor püspök a 2. század végén a kisázsiaiakkal húsvét tárgyában vívott küzdelme során kifejezhette igényeit. Öt követően még határozottabban nyilvánult meg ez az igény I. Istvánnak az eretnekkeresztelés miatt az afrikaiak ellen vívott harcában. Azonban mindketten az egész egyház erőteljes ellentmondásával találkoztak méghozzá koruk legjelentősebb egyházi férfiai részéről, így Viktor püspök Irenaeusz és efezusi Polikrátész, István pedig Ciprianus és Firmiliánusz részéről. A római püspök igénye ilyen módon mégis jelentősen előtérbe került, jóllehet igény és elmélet a 2. évezredbe mélyen benyúlóan állandóan megelőzte a valóságot. Ennek a fejlődésnek vizsgálata során meg kell állapítanunk azt a meglepő tényt, hogy Mt 16, 18k az első évszázadok keresztény irodalmában egyetlen alkalommal sem fordul elő szó szerint, Kelemen első levelében sem! Az igehelyet első ízben Tertullianus idézi a 2. században, de nem Rómával, hanem Péterrel kapcsolatban. Először csak a 3. század közepén hivatkozik római püspök, a már említett I. István, a jobb hagyomány érvényesülése érdekében Péter elsőbbségére. És csak a 4. századtól kezdve használatos Mt 16,18k a primátus igény alátámasztására (Miievei Optatus, Hieronymus, Damasus, I. Leo). A keleti írásmagyarázatban még kedvezőtlenebb az eredmény: úgy tűnik, hogy a 8. századig és azután természetesen továbbra is Mt 16,18k összefüggésében Péter személyes primátusára gondolnak, ha ugyan nem Krisztusra (amint részben a nyugati hagyomány is teszi), vagy a hitre értelmezik az igehelyet. Egyértelműen a bűnök bocsánatára vonatkoztatják Mt 16,19-et, ez azonban magától értetődően nem csak Pétert illeti meg (Vö. Mt 18,18). A Máténál található igehely Rómára vonatkoztatását aligha veszik komolyan figyelembe.

Nem akarjuk itt azt a benyomást kelteni, mintha mindezeket a nehézségeket nem lehetne újra megvitatnunk, és legalább részben feleletet találunk azokra. Ha azonban mindezekre a kérdésekre, amelyek végül is történelmi kérdések, választ keresve nem akarunk történelmileg felelőssé nem tehető hittani alapigazságokhoz menekülni, akkor, ha az eddigi terjedelmes irodalom nem csal, jó kis vesződséget okozunk magunknak a nehézségek leküzdése során. Közben az érvelés nehézségi fokozatai is nyilvánvalóvá lettek: a pápai primátus tanának egész tárgyköréből előbb kell bizonyítani a Péterre vonatkozást (petrinitást), mint a folytonosságot (perpetuitást) és a folytonosságot előbb, mint a Rómára (romanitásra) vonatkoztatást.

Akármilyen álláspontra helyezkedik is valaki, a katolikus érvelést meggyőzőnek semmiképpen nem tekintő ortodox vagy protestáns teológus, azt az egyet nem tagadhatja: a szolgálat egy személyben megtestesülő primátusa az egyházban nem szentírásellenes. Bármivel indokolják is, semmit sem találunk a Szentírásban, ami a szolgálat ilyen primátusát kizárná. Az ilyen primátus tehát *nem* eleve *szentírásellenes*. Sőt, az ortodox vagy protestáns teológus feltehetően még azt is elismerheti: az ilyen szolgálati primátus a *Szentírásnak megfelelően*, mindenestre akkor, ha megalapozása, gyakorlása, megvalósulása és kezelése a Szentírásnak megfelelően történik. Ezt a fiatal Luthertől Melanchthonon át Kálvinig legtöbb reformátor el is ismerte. Sok ortodox és protestáns teológus ma is elismeri.

10. PÉTER SZOLGÁLATA

Amit a pásztori szolgálatok különleges apostoli utódlásáról általánosságban mondtunk, azt Péter apostoli szolgálatának utódlásával kapcsolatban is figyelembe kell vennünk. Akármilyen értékes lehet is egy felmutatható jogutódlási sorozat történelmi nézőpontja, a döntő nem egyszerűen ez. A döntő Péter küldetésének és feladatának, tanúskodásának és szolgálatának lélekben való utódlása. Tegyük fel, hogy akad valaki, aki kétséget kizáró módon igazolni tudja, hogy elődje és elődjének elődje, és így tovább utódja az egyetlen Péternek. Esetleg még azt is tudja igazolni, hogy elődjeinek elődjét, jogait és kötelezettségeit ráruházva Péter maga "iktatta" utódjává. Ha azonban ez a valaki Péter küldetésének egyáltalán nem tenne eleget, a neki kiosztott feladatot nem végezné el, nem tanúskodnék, és szolgálatát nem teljesítené - mit használna neki, mit használna az egyháznak az egész "apostoli utódlás"? És fordítva: tegyük fel, hogy akad egy másik, akinek utódlása legalább is a korai időkben nehezen követhető nyomon, "beiktatását" kétezer évvel ezelőtt még csak nem is foglalták jegyzőkönyvbe, de Péter Szentírásban leírt küldetését tovább éli, feladatát és megbízatását elvégzi, teljesíti szolgálatát az egyházban. Bár fontos kérdés

maradna, de nem másodrendű csupán, hogy ennek az igazi egyházi szolgának a "családfája" rendben van-e? Akkor talán nem volna kézrátétellel véghezvitt elhívása, de lenne kegyelmi ajándéka, a kormányzás kegyelmi ajándéka és ez lényegében elég is lenne.

Amit ezzel mondani akarunk: nem az igény, nem a "jog", nem az utódlás láncolata a döntő, hanem a végrehajtás, a teljesítés, a cselekedet, a megvalósult szolgálat. Az emberiséget kevésbé érdekelte XXIII. Jánosnak az egyház, a kereszténység és a világ érdekében tett nagy ökumenikus kezdeményezései idején, hogy mi van az apostoli utódlás láncolatával, tudja-e hivatala törvényességét történelmileg igazolni. Inkább boldogan és megkönnyebbülten látták: akadt valaki, aki - minden emberi gyengesége ellenére - valóságos sziklaként áll ebben az időben, képes tartást és új összetartozást adni a kereszténységnek (vö. Mt 16,18!). Akadt valaki, aki képes hite erejével a testvéreket erősíteni és bátorítani (vö. Lk 22, 32!). Akadt valaki, aki Urához hasonlóan a juhokat önzetlen szeretettel őrizni szeretné (vö. Jn 21,15-17!). Emiatt az emberek nem lettek valamennyien katolikussá. De ösztönösen megérezték, hogy Krisztus evangéliuma állt e magatartás és lélek mögött, és azt minden esetben igazolta. És ez az igazolás a Péter szerinti szolgálat számára többet jelent, mint bármi más.

Ezzel az írásmagyarázati és történelmi kérdések megvitatását nem akarjuk feleslegesnek nyilvánítani. Csak jó megvilágításban, helyes szempontok alapján történjék ez. Katolikus felfogás szerint Péter szolgálatának rendeltetése az egyház egységének őrzése és erősítése, a köszikla alap és a pásztor szerepének betöltésével. Ezzel ellentétben túl nagy, szemmel láthatóan mozdíthatatlan, meg- mászthatatlan és megkerülhetetlen sziklatömb lett a keresztény egyházak kölcsönös megértése útjában. Ez a képtelen helyzet nem kevés gondolkodni valót okozhat annak, aki meg van győződve Péter szolgálatának hasznosságáról. Egyáltalán hogyan juthattunk idáig? Egyszerűen a hiányzó ismeretekben, a fejletlen értelemben vagy talán Péter szolgálata ellenfeleinek gonosz nyakasságában rejlik ennek oka? Ezt ma már senki sem meri állítani. Ha nem szabad az egyházszakadás vétkében csak az egyik lelet elmarasztalnunk, nem kerülhetjük meg azt a kérdést: miért fordult lényegében visszájára Péter szolgálata? Nem azért is és különösen azért, mert Péter *szolgálata* - nagyon különböző történelmi okokból és valóban nem egy valaki vagy akár több ember gonosz szándékából - az emberek előtt egyre inkább úgy mutatkozott be, mint Péter hatalma? Arra a hosszú folyamatra utaltunk, amely a pápaságot világhatalommá tette.

Az előzőkben rámutattunk arra, hogy másképpen is történhetett volna! Bárhogyan állhatott volna az egyházban Péter folyamatos szolgálata isteni vagy emberi felhatalmazásának írásmagyarázati és történelmi indokolása, mégis lehetséges lett volna - és a Konstantinus előtti idő egészen nyitott volt efféle elgondolásra -, hogy a római gyülekezet, amelynek püspökével együtt egészen rendkívüli adottságai és lehetőségei voltak a szolgálatra, a lelki felelősség értelmében igazi pásztori primátusra törekedjék, belső vezetéssel és cselekvő gondoskodással az egész egyház javáért fáradozzék. Ez az után alkalmassá tette volna arra, hogy általános egyházi közvetítő és legfelsőbb egyeztető szék legyen. Egy önzetlen szolgálat "primátusa" lehetett volna az egyház Ura előtti felelősséggel és alázatos testvériséggel, mindenkivel szemben. Primátus, nem a római imperializmus szellemében, hanem az evangélium szellemében!

Krisztus egyházának veszendőbe ment egységére és a katolikus egyházon belüli sokféle megmerevedésre tekintettel valósággal feltör a kérdés: ettől az uralkodó primátustól van *visszaút* (és éppen ezért előre!) a régi *szolgáló primátushoz*?

1. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy a pápai hatalom fejlődésének virágkorát mindig újra a külső megaláztatás és hatalom korlátozás ideje követte. De a lelki hatalomról önként is le lehet mondani: ami politikailag, egy- házpolitikailag is értelmetlennek látszik ugyan, de egyházon belül ajánlatos lehet! Eléggé meglepő és a reménység nagy jele, hogy ez valóban meg is történik. Különbözik más példát, mint VI. Adorjánt vagy II. Marcellust ne is említsünk, mert ők koruk kedvezőtlen volta vagy hamar bekövetkezett haláluk miatt nem tudtak megbirkózni történelmi feladatukkal - nem jöhetett volna hatalmuk tudatában levő pápák sora után egy Nagy Gergely és azután ismét XXIII. János, az I.Vatikánum után pedig egy II.Vatikánum.

A hatalomról való lemondás nélkül az egymástól elszakadt keresztény egyházak újraegyesítése éppen úgy lehetetlen, mint a katolikus egyház radikális megújulása az evangélium szerint. A hatalomról való lemondás minden egyéb, csak természetes nem. Ugyan miért mondana le valaki, egy tekintélyes ember, egy intézmény arról, amiye van - méghozzá számba vehető

ellenszolgáltatás nélkül? A hatalomról lemondani valóban csak az képes, aki megértett valamit Jézus evangéliumából és a hegyi beszédből, aki megértett valamit a "szelídek" boldogmondásából, akik örökölni *fogják* a földet. És a "békét teremtőkről" (Mt 5,5-9), akik az elvett alsó ruha mellé a felsőruhát is odaadják, és a megkívánt egy mérföldnyi út helyett kettőt tesznek meg a másikkal (5,40k), és azt cselekszik az emberekkel, amit szeretnének, ha azok velük cselekednék (7,12).

Kérdés, vajon az igazi Péter felismerte volna magát azon a képen, amelyet róla alkottak? Nem csak azért nem, mert élete végéig inkább egyszerű halász volt, mintsem apostolfejedelem. Emberhalász lett, aki Urát követve szolgálni akart. Ezen felül valamennyi evangélium egybehangzó híradása szerint egy másik oldala is volt, amely a mindig újra hibázó, célt tévesztő, kudarcot valló, a nagyon is emberi Pétert mutatja. Majdnem botrányos, ahogyan Péter elsőbbségének három klasszikus szövege mindegyike mellé éles ellenpont csatlakozik, amelynek sötét, kemény hangzása csaknem túlharsogja, de mindenképpen egyensúlyban tartja a magas felhangot. A három nagy ígédeknek három súlyos eltévelyedés felel meg. És aki számot tart az ígéretekre, nem kerülheti el, hogy a három eltévelyedést is magára vonatkoztassa, hiszen azok az ő számára mindenesetre kísértések. És ha az ígéretek díszítő frízként arany alapra írt nagy fekete betűkkel körbeveszik a Szent Péter templomot, akkor tulajdonképpen a félreértések elkerülése érdekében fekete alapon arany betűkkel az "ellentételeknek" is mellettük kellene állniuk. Az a nagy Gergely, akit ebben a templomban temettek el, nem érezte volna ezt éppen úgy, mint XXIII. János?

Az első kísértés (Mt 16,22 után következik Mt 16, 18k): ha valaki az Úr fölé emelkedik, a Mestert fölényesen oldalára vonja, jobban tudja, mint ő, hogy mit kell most tennie és mi a folytatás. Diadalút ez, amely elvezet a kereszttel! A dicsőség teológiájának (teologia glórie) mindent jobban tudó ötletei bizony emberi gondolatok, amelyek szöges ellentétben állnak azzal, amit Isten gondol és akar. Ez egyenesen a kísértő, a Sátán kegyes teológiája. Ha Péter magától értetődőnek találja is, hogy az ő gondolatai Isten gondolatai, és ha ezen a módon - talán anélkül, hogy észrevenné - Mt 16,16 hitvallójából 16,22 szerint a hit félreismerőjévé válik, mert ahelyett, hogy Isten pártjára állna, az ember pártjára áll. Ezek után az Úr hátat fordít neki, keményebb nem is lehetne a szó, amely éri: "Távozz tőlem. Sátán, botránkoztat engem, mert nem az Isten szerint gondolkodol, hanem az emberek szerint" (16,23).

A második kísértés (Lk 22,34 után következik Lk 22,32): különleges helyzet és különleges képesség különleges felelősséggel jár. Éppen ez nem zárja ki azonban a próbatételt és kísértést: itt is megjelenik a Sátán, aki Jézus minden tanítványát kikérte, hogy megrostálja őket, mint a búzát. Péter hite nem ingadozó. Amint azonban öntudatosan úgy véli, hogy hűsége magától értetődő, és hite háborítatlanul szilárdan áll, baj van. Baj van, amint nem emlékszik már arra, hogy Urának imádsága tartja őt, és a hitet a hűséggel együtt mindig újra és újra meg kell kapnia. Baj van, amint készségét és harcba indulását saját teljesítményének tulajdonítja. Baj van, amint az előbbieket következtében magabiztossá válva túlbecsüli önmagát és nem az Úrba helyezi teljes bizalmát. Akkor elérkezett a tagadás kakaskukorékolásának órája. Akkor az ember nem is meri már Urát, és képes őt nem csak egyszer, hanem háromszor is, ami azt jelenti tökéletesen megtagadni: "Mondom neked Péter: nem szólok meg a kakas ma, amíg háromszor le nem tagadod, hogy ismeresz engem."

A harmadik kísértés (Jn 21,15 után 21,20kk következik): Péterhez, aki az Urat háromszor megtagadta, háromszor hangzik a kérdés a szeretetről: "Jobban szeretsz engem, mint ezek?" Csak így, csak ezzel a feltétellel, míg Jézust szeretetben követi, őrzi a bárányokat, legelteti a juhokat, kapja újra kezébe a gyülekezet vezetését. Az a Péter azonban, aki nem Jézusra tekint, az a Péter hátra fordul, a másikat nézi, aki őt a szeretetben mindig is felülmúlta. Nem helyénvaló kérdésére, hogy mi a másik helyzete, mi történik majd vele, olyan választ kap, amely általános pásztori megbízásával ellentétben állni látszik: "Mit tartozik rád?" Tehát vannak dolgok, amelyek nem tartoznak Péterre. Ha bármikor nem saját feladatával törődik, ha előfordul, hogy mindent ő akar intézni, ha bármikor nem veszi észre, hogy vannak sorsszerű dolgok, amelyekben neki nincs illetékessége, ha bármikor elfelejti, hogy van olyan különleges kapcsolat Jézussal, amely nem rajta keresztül jött létre, ha bármikor akadályozni próbálja, hogy az ő útja mellett mások más úton járjanak, meg kell hallania a szót, amely őt szükségszerűen érzékenyen érinti, de mégis újra Jézus követésére szólítja: "Mit tartozik rád? Te kövess engem!"

A kísértés nagysága megfelel a küldetés nagyságának. És ki tudná felmérni a felelősség, a gond, a szenvedés és a szükség roppant nagy terhét, amely Péter szolgálatára nehezedik, ha valóban kőszikla, kulcsok hordozója, és pásztor akar lenni az egyetemes egyház szolgálatában? Hiszen a/ok az idők jócskán elmúltak, amikor Luther idejében X. Leó állítólag azt mondta: mivel Isten adta a pápaságot, azt élvezni is lehetett. Ehhez a szolgálathoz kapcsolódó minden fáradság és szomorúság, minden meg nem értés és saját

alkalmatlanságunk közepette milyen gyakran megfogyatkozik a hitünk (Lk 22, 32), csődöt mond a szeretetünk (Jn 21,17), és elhalványul reménységünk, amikor a pokol kapuival kerülünk szembe (vö. Máté 16,18)! Ez a szolgálat minden más szolgálatnál jobban, napról napra újra az Úr kegyelmére szorul. Ez a szolgálat testvéreitől is sokat, nagyon sokat várhat, sokkal többet, mint amennyit többnyire megkap, és amivel nincs kisegítve. Nincs szüksége talpnyaló szolgálalkúságra, bírálathelyi hódolatra, szenvelgő istenítésre. Ezzel szemben szüksége van: naponkénti imádságra, méltányos közreműködésre, előrevivő bírálatra és alakoskodás nélküli szeretetre.

Talán az ortodox és protestáns keresztény is át tudja érezni némileg, hogy a katolikus ember meggyőződése szerint az egyházban és talán a kereszténységben is hiányoznék valami, ha Péternek ez az egyház számára nem lényegtelen szolgálata hirtelenjében eltűnnék. Van valami nagyszerű ebben a szolgálatban, ha azt a Szentírás fényében józanul és érzelmek nélkül annak értjük, aminek lennie kell: az egyetemes egyház szolgálatának! A szolgálat egész bibliai fogalomtára szétrobbantja az I. Vatikánum jogi kategóriáit! Ez a szolgálati primátus több mint tiszteletbeli elsőbbség (primátus honoris), amelyet a szolgálat egyházában senki sem adhat, és amely passzivitásával nem is segíthet senkinek sem. Ez a szolgálati primátus azonban több is, mint jogi elsőbbség (primátus iurisdictionis), ami pusztá erőszaknak és hatalomnak tekintve alapos félreértés lenne és elnevezését szó szerint véve, éppen a legdöntőbből, a szolgálatról hallgatunk, ha talán nem is tagadjuk meg. Péter szolgálatát a Bibliának igazán megfelelően *szolgálati primátusnak*, lelkipásztori primátusnak (primátus servitii, primátus ministerialis, primátus pastoralis) nevezzük!

11. PÁRTPROGRAMOK NÉLKÜL

Ma még senki sem tudja, hogy milyen lesz Péter szolgálata vagy egyáltalán az egyház diakóniai felépítése (struktúrája), és végül milyen lesz az egymástól elszakadt egyházak újraegyesülése a jövőben. A jelenlegi nemzedék feladata az, hogy megtegye, amit megtehet. Befejezésül utalnunk kell még valamire: történelme alapján minden egyháznak vannak sajátosságai - azt mondhatnánk ez a "specialitása" -, amelyeket a többiek ebben a formában nem fogadnak el. Nos, ez a katolikusok esetében éppen a pápa. De ezzel nem állnak egyedül! Az ortodoxoknak is van "pápájuk": a "hagyomány". A protestánsoké pedig a "Biblia". És végül a szabadegyházaké a "szabadság". De amint a "pápaság" a katolikusoknál nem azonos egyszerűen Péternek az Újszövetségben foglalt szolgálatával, úgy az ortodoxok "hagyománya" sem azonos egyszerűen az apostoli hagyománnyal, a protestánsok "Bibliája" sem azonos egyszerűen az evangéliummal, és a szabadegyházak "szabadsága" nem esik egybe Isten gyermekeinek szabadságával. A legjobb jelszóval is vissza lehet élni, ha *pártprogrammá válik*, és annak zászlója alatt azután harcba szállnak az egyház feletti hatalomért. Ezt a "pártprogramot" legtöbbször összekötik egy vezető nevével, és a program jegyében a többiek ki kell zárni az egyetlen egyházból.

Korinthusban is voltak pártok. Ezeknek is megvolt a programjuk - amelyeknek részleteit nem ismerjük - , egy vezető személyiséghez kapcsolódtak, őt ünnepezték, és a többiek fölé emelték, miközben a többiek tekintélyét elvitták. "Azt a hírt kaptam rólatok, testvéreim, Khlóé embereitől, hogy viszálykodások vannak közöttetek. Úgy értem ezt, hogy mindenki így beszél köztetek: Én Pálé vagyok, én Apollósé, én Kéfasé, én pedig Krisztusé" (1 Kor 1,11-12). Ha megengedhetnénk magunknak ezen a ponton egy anakronizmust, a katolikusokat kétségtelenül Kéfas pártjával azonosítanánk, aki primátusa révén a kulcsok és pásztor hatalmával mindenki mással szemben követőit teszi a jogok birtokosává. Az ortodoxok annak az Apollósnek pártja lennének, aki a görög gondolkodás nagy hagyományaiból merítve a kinyilatkoztatást mindenki másnál szellemesebben, tartalmasabban, mélyebben és "igazabban" magyarázza. A protestánsok bizonyára Pál pártja lennének, aki gyülekezeteik atyja, a jellegzetes apostol, Krisztus keresztségének egyedülálló hirdetője, aki többet munkálkodott, mint az összes többi apostol. És végül a szabadegyházak lennének talán Krisztus pártja, akik más egyházak minden kényszerétől, tekintélyétől és hitvallásától megszabadulva egyedül Krisztusra, mint egyetlen Úrra és Mesterre támaszkodnak, és ebből alakítják ki gyülekezeteik testvéri életét.

És ki mellett döntött Pál? Biztos, hogy Péter mellett, mivel mégis csak Kéfas a szikla, amelyre az egyház épült? Pál azonban semmit sem szólva átlép Péter nevén, és ugyanolyan tapintattal teszi ezt Apollósna is. Az a bámulatos azonban, hogy saját párthívei magatartását is helyteleníti. Nem akarja, hogy gyülekezeti csoportok egy emberen csüngjenek, célkitűzéseik középpontjába egy embert állítsanak, aki nem feszített meg értük, és nem keresztelték őket annak nevére. Pál hozta el a keresztséget a korinthusiaknak. De nem az ő nevére, hanem a megfeszített Krisztus nevére keresztelték meg őket, és akinek a nevére

megkereszteltettek, ahhoz is tartoznak. És ezért, bár Pál alapította a gyülekezetet, még az ő nevével sem szabad pártot elnevezni.

Ebből látjuk, hogy Péter szolgálata - bármilyen sziklaszerepet tölt is be az egyház, az egyház egysége és egyben tartása érdekében -, mégsem lehet egyenesen megkülönböztető feltétele annak, hogy hol van egyház. Bármilyen jó vezérfonala is az egyháznak a hagyomány, mint a folyamatosság és állandóság jele -, nem válhat választóvonalá, amelynek túloldalán az ortodoxia helyeit csak távtanítás lehet.

Ha az egyház hitének és hitvallásának alapja mégannyira is csak a Biblia lehet, nem válhat azoknak a köveknek bányájává, amelyeket nem építésre, hanem megkövezésre akarnak használni. És ez még nem minden! Az sem megoldás, ha apostolok helyett közvetlenül Krisztusra hivatkozik valaki. Éppen ezekre érvényes: "Hát részekre szakítható-e Krisztus?" (IKor 1,13). Éppen Krisztust, az Urat nem szabad arra használni, hogy pajzsa legyen egy pártnak, amely így akar ostromot indítani egy és ugyanazon egyházban mások ellen! A Biblia segítséget nyújtó és szabadító evangéliuma, az eredeti bizonyosságtétel hűséges hagyománya, Péter szolgálata, mint önzetlen pásztori szolgálat az egyházban, testvérek szabad összegyülekezése a Lélek vezérletével - ez mind jó, ha nem kizárólagosan értelmezzük, ha nem fordítjuk a többiek ellen, ha Krisztus szolgálatában áll, aki Ura az egyháznak és mindannak, amit az egyház jelent, és ami az egyházhoz tartozik. Végeredményben egyik egyház sem ítélkezhet önmaga felett. Az Úr ítéletének tűzébe kerül mindegyik. Akkor majd napvilágra kerül, hogy sajátos alakjában, sajátos hagyományában, sajátos tanításában mi a fa, széna és szalma vagy arany, ezüst és drágakő, mi múlik el értéktelenül, és mi marad meg, mi állja meg a próbát (vö. IKor3, 12-15).

EGYHÁZ A VILÁGBAN

1. FELEMÁS VILÁG

Van az egyháznak jövője? *Jelene* mindenesetre van, és ezért a jelenért semmiféle jövő nem nyújthat vigasztalást. Az egyház jelene a *világban* való jelenlét. Különböző szempontokból mindig újra hangsúlyoznunk kellett, hogy a tényleges egyház nem egyféle eszményi, szent, örök közbülső valami, amely valahol Isten és emberek között lebeg. A tényleges egyház az Isten emberekből álló egyháza a világban, a világért.

Az első nemzedékek egyházának eszkatologikus felfogása (amelyet a késői zsidóság szellemisége is meghatározott) a világgal kapcsolatban túlnyomórészt elutasító volt, hiszen ők Isten uralma beteljesedését a legközelebbi időkre várták. "E világ", ez az "eón" Pál, János és az Újszövetség számára messzemenően veszedelmes hatalmasság, amelyben a bűn és halál erői uralkodnak, amelyben az ördögi gonosz befolyása és hatalma érvényesül. A "test" és a "sötétség" embere minden kívánságával és vágyával a világ hatalmába és fogságába került. Képtelen arra, hogy elesettségéből magát kiszabadítsa és megváltsa. Az egyház csak feszültséggel teljes, elutasító viszonyban állhat a bűn és halál sötét, vészterhes, ördögi világával, amely szemben áll Istennel, és ezen az úton vesztébe rohan. A világ bölcsességével szembe kell állítania Isten bölcsességét, amely Krisztus keresztyének "bolondságában" nyilvánul meg. A világ lelkével szembe kell állítania az Istenből való Lelket. Semmiképpen sem lehet e világhoz hasonlóvá. Ezt a világot az egyház nem szeretheti. Szemben áll azzal, mint ebből a világból az utolsó idők üdvösségre elhívott gyülekezete, mint Isten választott népe, mint a Szentlélek szent temploma, mint Jézus Krisztus tiszta teste.

És mindezek ellenére ez is egyik oldala csak a világ újszövetségi értelmezésének. Az első nemzedék egyháza a kumráni gyülekezettel ellentétben, nem húzódik vissza a világból. Jelszava nem egyszerűen ellenségeskedés a világgal szemben, nem elkülönülés a világtól, nem menekülés a világból! Ellenkezőleg: ez a fiatal egyház felfedezi, hogy újra visszaküldték a világba, hogy mint az üdvösség gyülekezetének válogatott csapata, teljesítse feladatát a világban és a világon. Mint Isten új népe kapott küldetést a világba, hogy az embereket a sötétségből világosságra, a bűnből üdvösségre, a halálból életre hívja. Hirdetnie kell a világ megmentésének és az eljövendő megváltásnak, Isten elérkezett és hamarosan beteljesedő uralmának boldog evangéliumát. Emberekhez forduló szeretetével kell tanúságot tennie Isten szeretetéről, ahogyan az Jézus

Krisztusban nyilvánvalóvá vált. Így azután ennek az egyháznak igehirdetésében félreérthetetlené válik, hogy ezt a vészterhes világot, amely elhagyta őt, Isten sohasem hagyta el. Teremtett világát, amely elbukott, Isten mégsem engedte végleg elbukni, és mint elveszett is az Istenhez tartozó világ maradt, hogy most az egyház Krisztusban haza vigye Istenhez. A világ Istenhez tartozását, a Teremtőtől kapott jóságát a gonosz sohasem tudta megszüntetni és megsemmisíteni. A "mindenséget" - így nevezi a kolosséiakhoz és az efezusiakhoz írt levél és János előszava (prológusa) is nagyon pozitív hangsúllyal - Isten már eleve Krisztusban és Krisztusra nézve teremtette. Ezt a "mindenséget" egyesíti Krisztus újra, és saját uralma alatt Istenhez vezeti, hogy az utolsó idők új teremtésében a beteljesülést és a teljes szabadságot megtalálja. Ebben az Isten kegyelmével körülvelt világban kell az egyháznak, mint az üdvösség utolsó időkbeli gyülekezetének, mint Isten népének, a Lélek templomának, Krisztus testének a szolgálat feladatait azok mindenféle alakjában betöltenie.

A világ így az egyház számára lényegében a világosság-sötétség *felemás kétértékűségében* létezik. A mulandóság értéktelen világa, de ugyanakkor a Teremtő által fenntartott jóság és az utolsó idők rendeltetését hordozó világ. A gonosz, a bűn és a halál uralmának tere ez, a - mely foglyul akarja ejteni az embert, de egyben mégis az Isten által jónak teremtett, kezéből ki nem ejtett és meg nem tagadott világ, a teremtés Krisztusban kiengesztelt és megmentett világa. Ez az ember léte, ezt kell minden erejével értelmesen alakítania. Ezzel a felemás világgal áll szemben az egyház a maga végső szabadságával. Nem függ a világtól, de nem is menekül abból. Nem martaléka a világnak, de nem is esküdt ellensége annak. Igenlés az elutasításban és elutasítás az igenlésben, ellenszegülés az odaadásban és odaadás az ellenszegülésben! Az egyház Isten gyermekeinek ezzel a királyi szabadságával mutatja meg a világtól való belső távolságtartását, mivel a világ messze szakadt Istentől. Ugyanakkor megmutatja mindenre kiterjedő teljes elkötelezettségét a világ iránt, amelynek az a rendeltetése, hogy Istené legyen.

2. AZ EGYHÁZIASODÁS ÉS ELVILÁGIASODÁS FESZÜLTSGÉBEN

Az első nemzedék egyháza számára a világi társadalommal, csoportosulásaival és intézményeivel, civilizációjával és kultúrájával való kapcsolat nem vált teológiai kérdéssé. Olykor-olykor azonban kérdéssé vált a tényleges magatartás, így pl. a felsőbbségnek való engedelmesség. A világ küszöbön álló "elmúlásával" számoló közösségnél világ "formálása" mai értelmében egyáltalán szóba sem jött. De az Újszövetség későbbi iratai megmutatják, hogy a második nemzedék már másképpen rendezkedik be a világban, sőt másképpen is kell berendezkednie, és ennél fogva előtérbe kerül a keresztény ember "szolgálata a világban". Itt már színre lépnek a "világ keresztény formálásának" problémái, amelyeket - minél később kerül sor azokra, annál sürgetőbben - egyszer csak meg kell oldaniuk a világi hivatások területén, a szellemi és kulturális alkotásokban, a gazdasági, szociális és politikai életben.

Az első három században az egyháznak alig volt lehetősége arra, hogy a világgal szemben felismert elkötelezettségét *társadalmilag* érvényesítse. Az üldöztetések idején következetesen elhatárolta magát minden világi területtől, sőt részben kifejezett ellenséges indulatot mutatott a világgal szemben. A "konstantinuszi fordulat" a világhoz fordulást jelentette társadalmi, kulturális és politikai tevékenység tekintetében. Ez eredményezte az elvilágiasodott világnak azt az *egyháziasodását*, amelyről az előző fejezetekben gyakran szoltunk. Az egyházban ma még mindig panaszkodnak a világ *elvilágiasodása* miatt, és nem tudnak beletörődni ennek különböző területeken megmutatkozó következményeibe. Ilyenkor elfelejtik, hogy az újkor szekularizációs folyamata alapján véve csak következménye annak az egyháziasító folyamatnak, amelynek tetőzése és dialektikus fordulópontja a középkor fénykora volt. Így hát az egyház ma egy messzemenően szekuláris társadalomban él. Elvilágiasodott világban, amely bár keresztüljutott az elvilágiasodáson, mégis megtartott lényeges keresztény hatásokat, felismeréseket és külsőségeket, ezeket továbbfejlesztette és átalakította (pl. a természeti erők megszabadítása a mögöttük elképzelt istenektől, mitológiától, az emberi munka értéke, sorsszerű-ciklikus világkép leváltása a történelmi gondolkodással, amely az emberi felelősséget és a világ megváltoztatásának lehetőségét is magába foglalja).

Messze meghaladná könyvünk célkitűzését, ha ki akarnánk fejteni, mit jelent az egyház számára a világvá váló világban élni.

Itt nem tudjuk kifejezni, milyen gondokat és esélyeket, új veszélyeket és nagy lehetőségeket jelent az egyház számára az, hogy az emberré válás világi világából hiányzik a Felfoghatatlan ragyogása. Az ember ugyanis maga építi, alakítja és alakítja át magának saját világát. Ez a világ - különösen a természettudomány materiális világa, de egyre inkább a biofizika és genetika, a pszichológia, a szociológia és a gazdaságtudományok biológiai és antropológiai világa is - jelenségek és funkcionális összefüggések zárt rendszerét képezi. Ezek megfigyelhetők, kiszámíthatók, kísérletek tárgyává tehetők, alkalmasak következtetések levonására, és az eseményeket befolyásoló műveleteket lehet végezni rajtuk. Zárt rendszer, amelyben az Isten, nemcsak hogy nem szerepel, hanem egyenesen zavarná az egyes jelenségek létrejöttének magyarázatát és az azokkal végzett műveleteket. Zavarná továbbá a művészetek, a jog, a társadalmi élet és a kultúra valamennyi szakterületének tényleges felépítését, amelyet teljes egészében világi módon maguk az emberek terveznek, szerkesztenek, és valósítanak meg és már nem csak vallásos felfogásból és vallásos célkitűzéssel vezetnek le. Végül ez a világi világ teljes egészében csak, mint egymás mellett élő és ható többféle nézet világa tud egyáltalán létezni ... Nemcsak az egyházzal szöveg tanítást (ekklésiológiát), hanem az egész teológiai tudományt és ezen belül különösen az emberről, a teremtésről és az Istentől szöveg tanítást érinti ez a kihívás. A teológiának újra sürgősen végig kell gondolnia, hogy ennek az új világnak mit tud mondani az emberről, a természetről és Istentől.

3. SZOLGÁLAT A VILÁGÉRT

Ha az egyháznak jelenbeli feladatai teljesítésében segíteni akarunk, akkor előnyben kell részesítenünk a társadalom tudományi, pszichológiai és történelmi elemzéseket, és nem kevésbé érvényesítenünk kell ezek lelkipásztori és erkölcsi alkalmazását. Ennek érdekében még mindig *alapvető feladatunk* annak teológiai vizsgálata, hogy *eredetét tekintve* és lényegében mi az egyház. Bizonyosan központi jelentőségű, hogy az egyháznak van jelene, és vállalja jelene kihívásait és azok elől sem romantikus, sem konzervatív, sem utópisztikus gondolkodással nem tér ki. Hiszen a jelenlegi világ az a hely, és most van itt az óra, amelyben küldetését be kell töltenie. És így a mindig új világórát figyelembe véve nem is kerülheti el az állandóan új agglomerátót, a kor követelményeihez való igazítás elméletét és gyakorlatát ['aggiornamento' lásd XXIII. János pápa zsinati programját. Fordító]. Ez az aggiornamento azonban divathoz való alkalmazkodássá, nyílt tengeren céltalan hanyódássá válik a változó szelek hatására, ha nincs *eredetéhez* horgonyozva, ha nem Jézus Krisztus evangéliuma kormányozza, amely az egyház létének alapja. Ezért kell az aggiornamento mindig újra reformnak, az eredeti formához és eredeti lényeghez való visszatérésnek lennie. És mivel a jelent csak az eredet figyelembevétele lehet helyesen szemlélni és megítélni, azt gondoltuk, hogy akkor cselekszünk igazán időszerűen és korszerűen, ha valamennyi kérdésben mindig újra az Újszövetséghez nyúlunk vissza, hogy abból tanuljuk meg: mi lényeges és mi lényegtelen a ma egyháza számára.

Az evangélium oldaláról nézve az egyháznak a világgal való kapcsolatát, számára alapjában véve csak egy a lényeges: a *szolgálat a világért*. Ha először *negatív* szempontból akarjuk körülírni a szolgálatot, itt is az uralkodással állítjuk szembe. A szolgálat éppen nem azt jelenti, hogy minden világi kérdésbe - a gazdasági, politikai, szociális, kulturális, művészeti, tudományos életbe - ahol ma már csak a szakember illetékes, belebeszéljünk és parancsolgassunk. A szolgálat azt jelenti, hogy bizonyos körülmények között kifejezetten tartózkodva hallgatunk, elismerjük, hogy nem értünk hozzá és nem is szükséges értenünk hozzá, mert a mai világban itt egyszerűen mások illetékesek. A szolgálat azt jelenti, hogy bátran lemondunk olyan társadalmi, hatalmi pozíciók védelméről, amelyeket a történelem jó vagy rossz indulata ugyan az egyháznak juttatott, amelyek védelme azonban ma visszavonhatatlanul meghaladott, és legjobb esetben csak egyházellenes érzelmek ébresztésére vagy fokozására alkalmasak. A világért való szolgálat tehát lemondás a világ feletti uralkodásról, lemondás a hatalmi politikáról, a világ vezetésének igényéről, világi tekintélyről, kiváltságokról, különleges jogokról.

És mit jelent az egyház szolgálata a viláért *pozitív* szempontból? Jobb lenne, ha nem használnánk túl nagy szavakat. Azok megint túlságosan könnyen többet tulajdonítanak az egyháznak, mint amennyit az teljesíteni tud. Az egyház a világ nagy problémáit nem tudja "megoldani": sem az éhínséget, sem a népességrobbanást, sem a háborút, sem a hatalom névtelenségbe burkolódzását, sem a faji kérdést ... Amit tenni tud, azt szeretnénk szerényen ezekkel a szavakkal megfogalmazni: *a világ érdekében tud jelen lenni* mindezekben a problémákban.' És mikor van jelen az egyház a világ érdekében?

Akkor van a világ érdekében jelen az egyház, ha mindenekelőtt egész egyszerűen *tisztában van azzal*, hogy mi van a világgal valójában. A világ minden tudománya ellenére sem tudja, honnan jön, hol áll, hova tart. A világ azt sem tudja, hogy végül is mi a helyzet Isten és ember, üd vösség és kárhózat dolgában. Az egyház hite révén tudhat arról, hogy Istene a világnak is Istene, és hogy a világ Istenben vette kezdetét, és feléje tart. Az egyház tudhatja, hogy az egy Isten az egész emberiséggel kötött szövetséget, Jézus Krisztus nemcsak az egyházért halt meg és támadott fel, hanem az egész viláért. Ennek következtében Isten mindent átfogó irgalmassága ragyog a világ csillogása és nyomorúsága felett is. A világ érdekében csak azért képes az egyház igazán jelen lenni, mert a Jézus Krisztusban való hit által tud a világ kezdetéről, útjáról és céljáról, lehetőségeiről és hatáiról. Az egyház ajándéku és ennek következtében feladatuk is kapta, hogy fogékonysággal, bírálatot gyakorló szabadsággal és átfogó jóssággal olyannak lássa és értse a világot, amilyen az a valóságban.

Akkor van a világ érdekében jelen az egyház, ha *kapcsolatot tart* a világgal. Éppen azért, mert a világot olyannak ismeri és érti amilyen, teljesen lehetetlen elkülönülnie attól. Egészen bizonyosan nem lehet egyszerűen egyforma a világgal, mert akkor maga is világgá lenne, és ezzel lemondana arról a különleges szolgálatról, amelyre elhívást kapott. Miután azonban tud az egy igaz Isten kegyelméről, aki úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte, már eleve egészen mély kapcsolatot tart a világgal. Az egyház a világgal együtt alkotja az emberek egész világát, amely egészében bűnös ugyan, de egészében rátalált Isten irgalmára. Meg tudna hát valaha is feledkezni az egyház a közös bűnről és a közös kegyelemről? Az egyház nem zárkozhat gettóba a világ elől, és nem folytathatja saját életét a "splendid isolation" előkelő elszigeteltségében. Sőt inkább a világ rendelkezésére kell állnia, hitet kell tennie mellette, részt kell vennie bajaiban és reményeiben. Segítenie kell, ha valamire merészen vállalkozik, de akkor is, ha kudarcot vall. Az el nem kötelezett, részvétlen egyháznak nincs joga arra, amit a szeretetben elkötelezett egyház megtehet, hogy ellenálljon és ellentmondjon, ha Jézus Krisztus evangéliuma ezt kívánja, és így mindig újra kitarson a világ mellett. Az egyház ajándéku kapta és ezáltal feladatául is lett, hogy jelen legyen a világban, a világ oldalán álljon, és kitarson a világ mellett. Szolidárisnak kell lennie azzal gondolkodásban, beszédben és cselekvésben. De még ez a szolgálat sem elegendő.

Akkor van a világ érdekében jelen az egyház, ha *elkötelezett iránta*. Ha valóban összeköttetésben van a világgal, akkor ez nem merülhet ki lekötözö jó szándékban és lekötözö nyájás szavakban. Akkor ez nem csak tétlen, többé-kevésbé békés együttélésben nyilvánul meg. Akkor ez az együttélés egyre inkább egymásért éléssé válik. A világ iránti megértés az egyház részéről természetlen, elkötelezettsége haszontalan lenne, ha nem vezetné cselekvő közös felelősséghez. Ura követésében tevékeny szolgálatra kapott elhívást az egyház a testvérek között, akik *mind* az egyetlen Atya teremtményei. Nem Krisztus egyháza lenne az, amelyik csak önmagáért él és serénykedik. Akármint tesz is Krisztus egyháza, - ha mégannyira saját érdekében állónak látszik is az kifelé, az emberiség érdekében van. Akár tud arról a világ, akár nem, szüksége van az egyház testvéri segítségére. Az egyház részére ajándék és így feladat is, hogy a viláért, annak jelenéért és jövőjéért - nemcsak szavakban, hanem cselekedetekben is - együtt hordozza a felelősséget.

4. BIZONYSÁGTÉTEL AZ EVANGÉLIUMRÓL

Megértésünk a világ iránt azonban visszájára fordulhat, kapcsolatunk a világgal megtévesztővé lehet, és elkötelezettségünk a világ iránt elbizonytalanodhat, ha mindezt nem az egyház *eredeti feladatából* kiindulva tartjuk szemünk előtt. Az egyház eredeti feladata ugyanis nem abból áll,

hogy mindenféle "más egyebet" (allogria) műveljen. Az eredeti feladat, amellyel az egyházat Ura a Lélek által megbízta, amelyre alkalmassá tette és felhatalmazta az, hogy Krisztust megvallja és hirdesse, tanúja legyen. Ilyen módon hirdesse az evangéliumot, az örömhírt Isten Jézus Krisztussal beköszöntött utolsó időkbeli uralmáról és hirdesse a tőlünk követelt hitbeli döntést. Ez az evangélium Isten kegyelméről és irgalmasságáról, a bűnös emberiség megigazulásáról, megszenteléséről és elhívásáról szól. A Lélek szerint való élet ez, törvénytől, büntől és haláltól szabadon, hitben, szeretetben és már a jelenbe behatoló jövőendő révén a mindennek beteljesedését felvillantó örömben.

Az egy és egyetlen lényeges megbízatást, amelyet az egyház a világra nézve kapott, ti. azt, hogy tanúskodjék a világ előtt, az egyes keresztény és a közösség is sokféle formában, különböző módon valósíthatja meg. Ha a dolog lényegénél maradunk, alapjában véve nincs az egyházban semmi olyan, amit ne az utca felé nyitott ablakoknál úgyszólván az utcán kellene megtennünk. Csak közben ne az ablakokra meredjünk, hanem maradjunk a dolog lényegénél. De akármilyen mély értelmű lehet egy igehirdetés, akármilyen ünnepélyes egy istentisztelet, akármilyen jól szervezett a lekipásztorkodás, akármilyen jó módszeren alapul egy tanítás, akármilyen szellemes egy teológiai rendszer, akármilyen eredményes a szeretet tevékenysége - mit ér mindez, ha az kizárólag csak zártságában magát melengető gyülekezet, magának élő egyház hasznára szolgál! Megtörténhet-e bármi is ezekből az egyházban anélkül, hogy az ilyen vagy olyan formában, közvetve vagy közvetlenül a társadalomnak is ne lenne hasznára? Hogyan tudna egy egyház ígét hirdetni, imádkozni, dicséretet mondani, tanítani, hogyan tudna lekipásztorkodni, teológiát művelni és szeretetszolgálatot gyakorolni anélkül, hogy gondolna azokra a testvérekre, akik ugyan nem vesznek részt az egyház munkájában, de akik mégis ugyanannak az Atyának fiai és leányai? Semmiképpen se tévessze meg magát az egyház, inkább örüljön annak, hogy bármit tesz-vesz egy nem egyházas világ kellős közepén, a világ jelen van. Néha fülel és máskor félreért, néha néma, máskor megszólal, néha tiltakozik és máskor hálás. Nem szabad az egyháznak másképpen élnie, mint a világ előtt tanúskodva.

5. KISEBBSÉG A TÖBBSÉG SZOLGÁLATÁBAN

Az egyház tehát a többséget szolgáló kisebbség. Mint a hívők közössége és Krisztus szóban-tettben hitvalló tanúja időnként láthatatlan, de mindig újra láthatóvá váló jel az egyház a népek között. A világnak címzett élő meghívó: szövetkezzék az egyházzal hitben és szeretetben és tanúskodjék azzal együtt, milyen nagy dolgokat cselekedett az Úr nemcsak az egyházért, hanem az egész világért. Így az egész emberiség kapott felszólítást a közös hálaadásra és a közös "istendícséretre", a kegyelem ígéjének mindig új hallgatására, a szeretet asztalának ünneplésére, Krisztusról való tanúskodásra a hétköznapiakban, mint akik nem csak egymást szeretik, hanem a többieket is.

Így hát az egyház nem akar magára maradni. Előőrs akar lenni. Az egész emberiség előőrseként vándorol Isten népe - de hova? És újra elénk kerül a kérdés: van az egyháznak jövője?

Azt válaszoltuk: van jövője, mivel van jelene a világban. A világba vezető vándorlása során küldetése, feladata, megbízatása, szolgálata van, amely a jelenben eléri, és mindig újra meg újra beköszönt hozzá, mint mindenkori jövője. Ez tölti meg jelenét, ez ad annak valóságot és értelmet. Ami mindig újra meg újra eléri az egyházat az nem más, mint Isten kegyelme, amelyből az egyház él, és amely minden reggel meg-megújul. Ez segíti át a jelen bajain, a csalódásokon, a kételyen, az aggodáson és gondokon, a reménytelenségen, az önmegváltás ábrándján, saját elesettségén és a világ nyomorúságán. Az egyháznak van jövője, mert sötétbe borult időkben Isten kegyelméből mindig újra meg újra fénnel teli jelent kap ajándéku.

Mivel magyarázhatjuk, hogy ehhez az egyházhoz, a- mely egyáltalán nem méltó erre a kegyelemre, ez a jelen újra meg újra beköszönt? Az egyháznak ez a jelene egy olyan múltban gyökerezik, amely számára még mindig jelenvaló, hiszen az eredetét jelenti. Isten kegyelme az egyház számára abban a megfeszített és feltámadott Úrban lett nyilvánvaló, akiben hisz. A Krisztusban történelemből kapott útjához bizonyosságot, a hit bizonyosságát, amely "látást" ugyan nem ad a világban, de bízni és reménykedni segít. Istennek ez a Krisztusban üdvösséget létrehozó cselekedete előbb volt az egyháznál, nagyobb annál, körülveszi azt, és bárhol tűnik fel, előtte jár,

mert végbement, és így az ígéretet is magába foglalja. Az egyháznak van jövője, mert Isten kegyelméből olyan kezdetet kapott ajándéku, amely számára ígéret és reménység a jelenben.

Ez az ígéretes ígéret *azért* nem üres és megtévesztő, mert olyan eseményre alapozódik, amely nem csak hátravan még, amire nemcsak várunk még, nem légvár (utópia), hanem már megtörtént. Ami azonban megtörtént, nemcsak magáról beszél, hanem túlmutat magán: ez a Megfeszített feltámadása. Ebben hisz az egyház, ezt hirdeti, és ezzel mindenek feltámadását és a világ megújulását adja tudtul. Ez a még hátralévő "új" nem nap mint nap ér egyre közelebb az egyházhoz, hanem Isten teremtő cselekedete virrasztja fel napját az egyházra és a világra. Amint nincs leírásunk a Szentírásban a világ teremtéséről az idők kezdetén és Krisztus feltámadásáról sincs az idők teljességében, úgy Istennek az idők végén mindent újjáteremtő munkájáról sincs, csak képek utalnak arra. Amit vándorútján az egyház Krisztus feltámadásától kezdve a jelen időben ígéretként kap, az a tökéletes jövő, a bűn, szenvedés és halál végleges legyőzése, Isten uralmának nyilvánvaló beteljesedése az *Isten országában*: a teljes igazság, az örök élet, az igazi szabadság és az egyetemes béke országa. Az emberiség végleges kiengesztelődése ez Istennel meg nem szűnő szeretetben. Igen, az egyháznak van jövője, *a jövő az övé!* Ez a leírhatatlan és meghatározhatatlan nyolcadik nap, amelyen Isten bevégzi teremtő munkáját, az egyház zárandokútja céljához ér, és a világ felismeri Urát: "A hetedik világekorszak lesz a mi szombatunk, amelynek vége nem alkonyat lesz. Az örök nyolcadik nap ez, az Úr napja, amely Krisztus feltámadása által megszentelten a lélek, sőt a test örök nyugalma előre megformálja. Ott szabadok leszünk és látunk majd, látunk és szeretünk, szeretünk majd és magasztaló énekeket énekelünk. Íme, végül ez következik vég nélkül. Mert mi más a mi végünk, mint az, hogy elérjük azt az országot, amelynek nincs vége?" (Augustinus).

HANS KÜNG MŰVEINEK NÉMET BIBLIOGRÁFIÁJA (1979-ig)

- Rechtfertigung*. Die Lehre Kari Barths und eine katholische Besinnung (Johannes-Verlag. Einsiedeln 1957. 4. böv. kiad. 1964).
- Konzil und Wiedervereinigung*. Erneuerung als Rul'in die Einheit. (Herder. Freiburg-Basel-Wien 1960. 7. kiad. 1964).
- Damit die Welt glaube*. Bricfc an junge Menschen (J. Pfeiffer, München 1962. 5. kiad. 1968).
- Strukturen der Kirche* (Quaestiones disputatas 17. Herder, Freiburg-Basel-Wien 1962. 2. kiad. 1963).

- Kirche im Konzil* (Herder-Bücherei 140, Freiburg-Basel-Wien 1963. 2. bőv. kiad. 1964).
Freiheit in der Welt. Sir Thomas More (Theologische Meditationen 1. Benziger, Einsiedeln 1964).
Theologie und Kirche (Theologische Meditationen 3. Benziger, Einsiedeln 1964).
Kirche in Freiheit. (Theologische Meditationen 6. Benziger, Einsiedeln 1964).
Christenheit als Minderheit. Die Kirche unter den Weltreligionen (Theologische Meditationen 12. Benziger, Einsiedeln 1965).
Gott und sein Leid. Theologische Meditationen 18. Einsiedeln, 1967. 6. kiad. 1977).
Die Kirche. Ökumenische Forschungen I. I. Herder. Freiburg-Basel-Wien 1967, 3. kiad. 1969).
Was ist Kirche? (Gütersloher Taschenbücher/Siebenstern 181. 1967. 3. kiad. Gütersloh 1980).
Wahrhaftigkeit. Zur Zukunft der Kirche. (Herder, Freiburg-Basel-Wien 1968. 9. kiad. 1978).
Menschwerdung Gottes. Eine Einführung in Hegels theologisches Denken als Prolegomena zu einer künftigen Christologie. (Herder, Freiburg-Basel-Wien 1970).
Unfehlbar? Eine Anfrage (Benziger, Einsiedeln-Zürich-Köln 1970, 5. kiad. 1975).
- Wozu Priesler?* Eine Hilfe. (Benziger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1971).
Freiheit des Christen. (Buchclub Ex libris, Zürich 1971. GTB Siebenstern 167. Gütersloh. 2. kiad. 1976).
Was in der Kirche bleiben muss. (Theologische Meditationen 30. Benziger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1973. 4. kiad. 1975).
Fehlbar? Eine Bilanz (mit Beiträgen von A. Antweiler u.a.). Zürich-Einsiedeln-Köln 1973).
Christ sein. (Piper, München 1974. 9. kiad. 1977).
20 Thesen zum Christsein. (Piper, München 1975. 4. kiad. 1976).
Was ist Firmung? (Theologische Meditationen 40. Benziger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1976).
Jesus im Widerstreit. Ein jüdisch-christlicher Dialog (mit Pinches Lapide) (Calwer-Kösel, Stuttgart-München 1976).
Gottesdienst - warum? (Theologische Meditationen 43. Benziger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1976. 2. kiad. 1977).
Die Kire he. (Piper, München 1977).
Existiert GotO. (Piper, München 1978).
Kirche gehalten in der Wahrheit. (Theologische Meditationen 51. Benziger, Zürich 1979).
24 Thesen zur Gottesfrage. (Piper, München 1979).